

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

HISTORISK AARBOG

FOR THISTED AMT

UDGIVET AF
HISTORISK SAMFUND
FOR
THY OG HANHERRED

1929

LEHMANN & STAGE, KØBENHAVN

THISTED AMTS TIDENDES
BOGTRYKKERI
1929

Personalhistoriske Indskrifter fra Hassing Herred.

Samlede og forsynede med Oplysninger

af

Chr. Heilskov.

Fortsat fra Aarbog 1928, S. 422.

Hassing Sogn.

1) Gravsten i Vaabehuset:

I H S

A \bar{o} 1689 DEN 23. MARTY / GICK DEN SL. GUDS MAND / H.
NIELS CHRISTENSØN / LOMBORG, SOGNEPRÆST TIL DENNE /
KIERCKE MED SIT ANNEX / IND I SIN HERRIS GLÆDE EFTER /
ADT HAND HAFDE FØDT [!] DISSE / GUDS MENIGHEDER I 29
AAR / WÆRET EN GIEST OG FREMMET I / VERDEN I 69 AAR 7
MAANEDER DOG / SET VDI 18 AARS FORNØIELIG ECTESKAB /
MED SIN KIERRE HUSTRU / KAREN CLAVSDAATER. / HERRENS
VOR GUDS LØST VÆRE / OFUER HANS SIÆL / EUINDELIG.

Niels Christensen Lomborg var f. 1619. *Karen Clausdatter* var Enke efter Formanden, Peder Mortensen Hassing. Hun blev gift 3. Gang med Oluf Pedersen, Gaardejer i Sognet (Wiberg).

2) Paa en Blyplade, henlagt paa Kirkeløftet:

..... *En Rar Omhyggelig* *Föd i Bergen 1659 Död i Hassing* *Hviiller her med sex Börne Börn af Hendes Yngste sön og dette steds forflyttede Sogne Præst Iohan Hegelahr.*

Johan Hermansen Hegelahr, Sognepræst til Hassing og Villerslev 1740—53, var f. i Bergen ¹³/₁₀ 1708 og døde ³¹/₃ 1764. Den paa Blypladen nævnte Kvinde har, som det maa fremgaa af Indskriften, været hans Moder.

3) Epitafium, hensat paa Loftet:

I denne vor [Eden?] og beste Bolig | Er giemt en Pilegrim | Som har vandret mange Steder | omkring i Verden | Men nu til sist er vandret ud af verden | Til Et bedre Boelig i Himmelen | Elsebet Cathrine de Kaalund | en Daatter af | Høyædle og Velbr. Hr. Iustids Raad de Kaalund | og Høyædle og Velbr. Frue de Bentzon | Föd 1720 d: 20 Sept | Gift 1765 d: 28 Oct: | Med Velærverdige og Høylerde | Hr. Peder Winding | Sogne Præst for Hassing og [Wi]llerslef | Meenigheder | Död 1773 d: 20 Iuly.

*Far Verden Far vel
Hos Gud er min Siæl
Ieg lever i Glæde
hos Gud er min Sæde
Far Værden Far vel.*

Elisabeth Cathrine Kaalund var Datter af Krigskommissær Jacob K. og Maria de Benzön. Wiberg angiver Datteren Elisabeths Dødsdato til $26/7$, hvilket nok er Begravelsesdagen. *Peder Andersen Winding*, f. $9/5$ 1726, var Præst til Hassing og Villerslev 1765—81, kom derefter til Hvidbjerg og Lyngs, hvor han døde $7/3$ 1786.

3) Smaa-Epitafier over a) *Ane Poulsdatter Gisselbek*, f. $10/8$ 1783, † 1844 (gift med Peder Olufsen G.), b) *Peder Olufsen Gisselbek*, † 1844, c. 33 Aar gl. (g. m. *Ane Poulsdatter Dover*).

I) Epitafium (Ny kgl Saml., 4°, 743):

Anno 1670. d: 2 Jul: døde sl: Hr. Peder Mortensøn Hassing, der hand hafde været Sogne Præst til Hassing og Willerslef i 51 Aar.

Peder Mortensen Hassing var født 1594 (Wiberg).

II) Paa en Træramme (Anf. St.):

Her under ligger Sl: Hr. Morten Pedersøn Hassing, som blev fød Medtæner til disse Meenigheder i 7 aar, og siden deres Sogne Præst i 5 aar, døde 1695. d: 30 Marty. i hans Alders 46 Aar. Gud forleene ham en glædelig Opstandelse.

Morten Pedersen Hassing, der var Søn af ovennævnte Peder M. Hassing, var f. 1649 (Wib).

III) Paa en anden Træramme (Anf. St.):

1: H: S: *Her under ligger begravnen Sal: Maren Lauridsdatter, som døde i Hassing Præstegaard d: 27 Oct: 1641. Gud give hende det Evige Liv.*

IV) En Kalk af Sølv var bekostet til Grurup Kirke af

IENES · LAVRSEN · I · ABELGARD.

(Nationalmuseets Arkiv).

Villerslev Sogn.

1) Paa Alterstagerne:

DESSE · TVENNE · LØSSTAGER · SOM · KOSTE · X · /
DALER · HAVER · IEG · TAMES · LAVERSØN I REFSTORP ·
FOR · ERRET · TEL · VILLERSLØF · KIERCK · FOR · MIN ·
SALIGE · FADER · OC · MODERS · LAS · TAMESØN · OC
· KIESTEN · CHRESTENS · DATERS · DIERIS · LEIERSTED :
OR · 1 · 6 · 1 · 3

2) Paa den lille Lysekrone:

Peder Søe og Gjertrue Terk [de?] Christen Christensen og Hustru Karen Gundgaard og Søn Christen Christensen Aaret 1836.

Landsarkivet i Viborg oplyser følgende: *Christen Christensen* med Tilnavn *Gundgaard* fødtes i Torsted Sogn ²¹/₁₁ 1774 og døde i Villerslev Sogn ²⁵/₆ 1838. *Gjertrud Kirstine Terkildsdatter* fødtes i Gersbøl og døbt ⁶/₇ 1788 i Snedsted Kirke. Hun døde i Villerslev Sogn ²⁴/₁ 1855. De viedes ⁴/₃ 1824. Manden var dengang Enkemand, hans første Hustru hed *Karen Pedersdatter* og han nævnes allerede nu med Tilnavnet *Gundgaard*. I sit nye Ægteskab fik han ²⁹/₉ 1826 en Søn *Christen*. Det femte Navn betegner maaske en *Peder Jensen Søe* i Villerslev, som var gift med en Ane Christensdatter. Han blev begr. ²⁰/₂ 1767, 72 Aar gl. Hvad denne Peder Søe har haft med Gundgaard-Folkene at gøre, og om det i det hele taget er denne Peder Søe, der har faaet sit Navn paa Indskriften, kan ikke afgøres. Der døde i Hassing Sogn 1781 ogsaa en Peder Søe. Navnet er jo der paa Eggen ingenlunde sjældent.

Visby Sogn.

1) Gravsten i Koret:

EGO VIVO ET VOS VIVETIS / IOHAN : 14

CO[NDI]TVR SVB HOC SAXO CORPVS REVE / RE[NDI] DN̄I
 MATTHIÆ ANDREÆ QVI / [VI]SBY ET HELTBOR FVIT IN /
 ... CH DISPENSATIONE MINI / ...[INDV?] STRIVS ET FIDELIS
 PRÆPOSI / [TVS HVIVS?] PROVINCIÆ ANNOS POST / ...
 [VER]BVM DEI SYNCERE DOCVIVSSET / [Æ?] RVMNIS
 HVMANIS / EM EREPTVS ANNO / / TVS IN
 COELIS RESVR / [RECTI] O[N]EM CVM PIIS OMNIBVS / [EXPEC]-
 TANS GLORIOSAM / [CVM VX]ORIBVS SVIS BINIS ANNA /
 [CHRIST]IANI F. EIVSQ FILIABVS / QVAE OMNES PESTE MENSE
 IVLIO / ANNI 1602 OBIERVNT / ET MARIA NICOLAI HOLM CIVIS
 / QVONDAM ALBVRGENSIS F. / QVÆ IN VIVIS ESSE DESIIT AN:
 / — DIE — / JESVS CHR TRANSFORMABIT / CO[RP]VS NOSTRVM
 HVMILE VT / CONFORME FIAT CORPORI / SVO GLORIOSO PHIL.3

I H S

H M A

I H S

A · C · D

(Billede af en Fugl)

M · N · D

(Jeg lever, og I skulle leve. Johs. 14.)

(Under denne Sten er nedlagt Liget af velærværdige Hr. Mads Andersen, som [var Præst til] Visby og Heltborg i en flittig og trofast Provst for dette Herred i, efter at han havde forkyndt Guds Ord med Nidkærhed forventende med alle fromme Opstandelsen i Himlene, med sine to Hustruer Anna Christensdatter og hendes Døtre, der alle døde af Pest i Juli Maaned Aar 1602, og Maria Nielsdatter Holm, Datter af en fordums Borger i Aalborg Jesus Kristus vil forvandle vort ringe Legeme, saa at det bliver ligt hans herlige Legeme. Phil. 3.)

Mads Andersen blev Sognepræst til Visby og Heltborg 1594 og døde ²/₂ 1636.

2) Paa Kirkens Vestgavl:

N O S

1766

I) Paa en gammel Ramme ved Siden af Alteret kunde læses nogle latinske Ord om Hr. *Christen Lauritsen*, at han døde $21\frac{1}{3}$ 1594. (Ny kgl. Saml., 4°, 743). Han var Præst i Visby c. 1571.

II) Paa en Kiste i en aaben Begravelse (Anf. St.):

Herudi hviler den Velærværdig og Høylærde | Mag: Esaias Klauman, | Som var Feldt-Præst i Braband og Flandern 4 $\frac{1}{2}$ Aar | Sogne Præst for Wisby og Heltborg 22 Aar, | Provst i 2 Aar, | fød i Kiøbenhavn 1656. | døde i Wisby 1719. | I sin Alders 64de Aar.

*Et Siir i eget Huus, et Lysz i Herrens Tempel
for gud et Brendend Blus, for Mennesker Exempel
Eenfoldig ald sin tiid, taalmodig i ald nød,
oprigtig i sin yid, og Salig i sin død.*

Esaias Klaumann blev begravet $20\frac{1}{12}$ 1719.

Bedsted Sogn.

1) Paa Døbefadet:

H A G
K · P · D · S

2) Gravsten i Koret med Billede af en Mand i Rustning med Hustru og Søn. Herunder læses:

HER VNDER LEGGER BEGRAVID ÆRLIGE OC VEL- / BYRDIGE MAND NIELS LYCHE TIL TANDERVP · SOM / DØDE DEN 14 DAG FEBRVARII VDI DET AAR 1575 / OC HER HOS HANVM LEGGER HANS KIERE HVSTRV ÆR / LIGE OC VELBYRDIGE FRV KARINE GYLDENSTIERN SOM VAR SALIGE HER MOGENS GYLDENSTIERN'S DATTER MED / BEGGE DIERIS KIERE OC LIDEN SØN MOGENS LYCHE / SOM VAR 4 AAR OC 14 DAGE GAMMEL DER HAND / DØDE GVD GIFVE DENNVN MED ALLE TRO / CHRISTNE EN GLEDELIGE OC ÆREFVLDE OPSTANDELSE.

Om *Niels Lykke* til Nørtorp og Tanderup se Danmarks Adels Aarb. XX, 20.

3) Paa Prædikestolen:

DEN 12. DAG · IVLII / · LOD · ERLIG · OC · / VELBØRDIG MAND / · IACOB LØCKE · TIL / TANDERVP INDSETE /

DENNE PREDICK / STOL · I · BEDSTED · / · KIERCKE GVD
 LA/DE · DEN STANDE TIL · / · GVDS ÆRE · OC · ME/NISKEN
 · TIL EVIG / SALIGHED · AMEN / COMPLETVM / EST · HOC /
 OPVSCLVM / · ANNO · / · DOMINI · / · 1609 ·

(Dette Arbejde er fuldført i Herrens Aar 1609).

Jacob Lykke til Nørtorp, Tanderup og Stubbergaard
 (S. af ovennævnte Niels L.), † efter 1630. (Se sst.)

4) Sort Gravsten i Skibet:

HER VNDER HVI / LER DEN HÆDERLIG / DYDERIG OC
 MEGET GUDELS / KENDE MATRONE · S · MAREN / SAMUEL
 CHRISTIANS AF KIØBENHAFN / BARNEØD [!] SAMMESTED DEN
 18 AUG: / AN: 1607 OC HENSOF SALIG I HERREN I / BIDSTED
 PRÆSTEGAAR A₀ 1673 DEN 28 MAR: / LANGFREDAG AFTEN
 KLOCKEN 9 SLET / OC ER SAA HENDES GANDSKE ALDER / 65
 AAR 7 MAANEDER OC 10 DAGE / GUD GIFVE HENDE MED
 ALLE / GVDS VDVALDE EN ÆREFULD / OPSTANDELSE VED
 IESUM / CHRISTUM.

IEG GLÆDER MIG I HERREN OC MIN / SIEL ER GLAD I
 MIN GUD THI HAND FØRDE / MIG I SALIGHEDS KLÆDER OC
 KLÆDE / MIG MED RETVIISHEDSENS KIORTEL.

· S · 6 · I ·

DØDEN ER VISSE TIDEN OC STEDEN UVISSE.

5) Gravsten i Kapellet:

HERUNDER HVILER UDI HERREN ERLIG [VELACT?] / OC
 NU SALIG MAND CHRISTEN NIELSEN KOV / STRUP FORIGE
 FORPAGTER PAA TANDERUP OC PROV / STI SKRIVER OFVER
 TUHOLLUMS [p: Thyholms] PROVSTI SOM BODE OC DØDE PAA
 TANDERUP DEN MARTIJ / ANNO 1669 I SIN ALDERS 51 AAR
 MED SINE / KIERE HUSTRUER ERLIG OC GUDFRYCTIG NU /
 SALIG QVINDE KARIN LAVRIDTZ DATTER SOM / DØDE PAA
 BUSTRUP I SALLING LANGFREDAG ANNO / 1655 I SIN ALDERS
 43 AAR OC HANS KIERE / OC NU SALIGE HUSTRU ELSE
 H[AN?]SDATTER FØD UDI RIBE / SOM DØDE DEN 3 AUGUSTI
 ...2 I SIN ALDERS 43 AAR / OC AVLEDE UDI DERES EGTESKAB
 EN DATTER OC LEFVEDE / TILSAMMEN — AAR GUD GIFVE
 DEM [EN] GLÆDE / [LIG OPSTANDELSE]

6) Paa en Kisteplade sst.:

*Herudi [maae?] | Det [dø]delige af | Fordum Høi[æ]dle
og Velbaarne | nu Sal Hr POVE[L] von KLINGENBERG | Til Wol-
strup, Tanderup og Koustrup | Bestalter Major af Cavalleriet | Föd paa
Ørum i Thye Aar 1714 | Död paa Wolstrup Aar 1771 | I hans Alders
57 Aar | Hans sidste 13 Leve Aar fuldbragte Hand i Ægtes[kab] |
Med Hans efterlevende höystbedrövede Enke [Frue?] Øllegaard Marie
Iermin til Wolstrup | og var med Alles Tilstaaelse | En sand MENNISKE-
VEN uden Skrömt ! [EL?]SKEDE uden Hyklerie GJORDE got [som]
en | og Tiente uden at blive Træt | Manges Længsel fölger
hans d: 15 Martii | og Alle ynske Ham til Lykke Hans
lighed [So?]v nu Saa af Dyder |*

Poul v. Klingenberg var Søn af Konferensraad Poul v. K. til Højris, Ørum og Tandrup og Charlotte Amalie Gjedde. Han døde ²³/₂ 1771. *Øllegaard Maria Jermiin*, f. 1712, var Datter af Jens J. og Mette Cathrine Svane. (Hirsch's Fortegnelse af Officerer, Manusk. i det Kgl. Bibl.)

7) Paa den store Kirkeklokke:

MIT GOTTES HVLF GVS MICH BERENT BODEMAN ZV ·
LVBECK · A · 1615 · VERBVM DOMINI MANET IN ÆTERNVM.

(Med Guds Hjælp støbte mig B. B. i L. Aar 1615. Guds Ord bliver evindeligt.)

Berent Bodemann har støbt Klokker baade til jyske, fynske, sjællandske og skaanske Kirker; han døde efter 1625.

Hvidbjerg vesten Aa Sogn.

1) Paa Alterstagerne:

H · LAVERST · BERTTELSØN · KIERSTEN · NIELS · DAT-
TER · 1606.

Om Hr. *Laurits Bertelsen* siger Wiberg, at han allerede 1568 synes at have været Kapellan i Hvidbjerg.

2) Paa Døbefadet:

S · H · A · S : A P D B H H R

I) Paa Prædikestolen (Nationalmuseets Arkiv:

Til Guds Ære og Kirchens Ziir blef denne Prædickestoels Staffering og Prydelse aldeelis bekostet af Høyfornemme Seignr Mouritz Jacobsen Borchorst A^o 1711 in Julio. See den, som elsker Gud, Hand ærer og hans Tempel

Paa Forsiden findes to Vaabenskjolde (Mogens Kaas til Lyngholm og Margrethe Vesteni).

II) Gravsten foran Alteret (Ny kgl. Saml., 4°, 743):

*See her den Død, til Hvilen Sød, os begge to mon kalde,
Ved Engle Sang, Basune-Klang blandt alle Guds udvalde.*

Gravskrift over den ærværdige nu hos Gud Sal: Mand, Hr Andres Christensøn Schiwe, fordum Sogne Præst til Hvidberg, Ørum og Lodberg, barnfødt udi Viborg A^o 1658. og saligen i Herren hensov her i Hvidberg Præstegaard A^o 1707 d: 10 Maj i hans alders 50. og hans Embedes 17. aar. Med sin elskelige Hustru, den nu hos Gud Sal: ærbaarne Gud- og Dydelsekende Matrone, Anne Pedersdatter Bruun, barnfødt udi Fyen ved Løsmoes [Løgismose] udi Brydegaard A^o 1640. og døde her udi Hvidberg Præstegaard A^o 1715. i sin alders 66. aar, da de hafde levet et gudfrygtigt og fornøyetligt ægteskab udi 16 aar. Gud forleene dem med alle sande Troende en ærefuld Opstandelse.

III) Do. paa Nordsiden i Altergulvet (Anf. St.):

Gravskrift over vor Sal: Ven og Broder | Hr Jens Pedersen Schibsted.

*Hans trætte og udmatted Been,
udi Guds Kircke-Tieneste,
Ved Møysom Prædik' Embede,
J Christi aabenbarelse,
De venter Vederqvælgelse,
Guds ansigtes Beskuelse,
Skal mætte Siæl og Legeme,
Hans Hustru og Børn Kiær
O Gud! nu deres Trøster vær!*

Jens Pedersen Skibsted blev Sognepræst til Hvidbjerg med Annekser 1663 eller 64 og døde $\frac{3}{2}$ 1691.

IV) Epitafium i Koret (Anf. St.):

Under dette opsat | Ere i under-op-gravet Begravelse | De her i

Hvidberg Præstegaard saligen hensovede | Velærværdige Hr Anders Christensen Schifve 1707. | Gud- og Dydelsekende Matrone, Anna Pedersdatter Brun A^o 1715. | 1½ aars Velartende Tvilling Anne Margrete Hansdatter | Ramløs A^o 1719. | ½ Aars Yndig Barn Henrich Hansøn Ramløs. A^o 1719. | Hæderbaarne Matrone, Anne Sophie Pedersdatter Kragelund. 1728. | Hr. Hans Hansøn Ramløsis | som løed opsætte denne afmindelse over de døde, | som her allerede hviler, og hand selv venter | snart at komme i samme hvile.

Anders Christensen Skives Enke Anna Pedersdatter Brun blev 2. Gang gift med Eftermanden *Hans Hansen Ramløse*, der efter hendes Død 1715 giftede sig med *Anne Sophie Pedersdatter Kragelund*. Den „1½ aars Velartende Tvilling“ og det „½ Aars Yndig Barn“ var altsaa hendes og Hr. Hans's.

V) Epitafium af Træ i den nordre Kormur over *Mogens Kaas* og hans Familie, „hvorpaa i Midten har været malet Christi Opstandelse, som af Ælde er fordervet, neden paa to Mands-Personer og to Fruentimmer, og ved hver Side 4 adelige Vaabener“. (Danske Atl. V, 458).

Ørum Sogn.

1) Paa Alteret:

Anno 1701 In Mayo er denne Altertafle Stafferet Huor til Höy-Edle her | Estatz Raad Povel Von Klingenberg har foræret 10 Rixdlr: | 1723 Lod Welbaarne frue Charlotte Amalie Giedde Salig her Justitz Raad | Heinrich Von Klingenbergs denne Kiercke Paa ny Staffere.

2) Paa Foden af Alterbægeret:

ØRVM · KIERCKE
· H · (Bomærke) C · S ·

3) Paa et tremastet Skib i Kirken:

TIL GUDS ÆRE KIRKENS ZIIR HAVER SOGNEPRÆSTEN
HRR HANS BEGTRUP LADET DETTE STAFERE OG OPHÆNGE
ANO 1732.

Hans Christian Johansen Begtrup, f. $\frac{4}{5}$ 1703, begr. i Nors $\frac{11}{1}$ 1759, var Præst i Hvidbjerg 1730—33.

4) Gravsten i Taarnrummet. Foroven Billeder af Korsfæstelsen og Opstandelsen:

HER VNDER DENNE HVGGEN STEEN
 HVILER S NIELS LASSØNS BEEN
 PAA ØRVM SLOT SOM SKRIFVER VAAR
 OCH DETZ FORVALTER PAA TIEND AAR
 DER HAND AF DAGE NV VAAR MÆT
 OCH MEGET SVAGHED GANDSKE TRÆT
 I HERREN DEN SIETT OCTOBRIS DAG
 BORTSOF MED GLÆD OCH GOD BEHAG
 SEGSTEN HVNDER 60 OCH FEM
 HANNEM GIF GVD DET ÆVIG HIEM

Herunder i et Skjold:

ÆT · SVÆ 39

NLS

(o: i hans Alders 39. Aar).

Det synes iøvrigt lidt usædvanligt at tale om at være „mæt af Dage“, naar Manden kun var 39 Aar gl.; men det maa vel ses paa Baggrund af en længere Sygdom.

Lodbjerg Sogn.

1) Paa Alterbægeret:

IESV CHRISTI — GVD · SØNS — BLOD · TOER · OC —
 P · M · S · — RENSER · OS — AF · ALLE — WORES · SØN-
 DER — 1 · 6 · 6 · 6

2) Paa Døbefadet:

[B?] · C · D

I I L

Bogstavernes Tydning er lidt usikker. De tre nederste staar i et Skjold.

3) Paa Kirkedøren:

I B B 1818

4) Forneden paa Klokkens Kant:

bertelfen + niels + franfen + per + laures

Klokken er fra Middelalderen. Det synes som der skulde have staet et Navn foran Bertelsen.

Havebruget i Thisted Amt igennem skiftende Tider.

Af *Johannes Tholle.*

Fortsat fra Aarboeg 1928, Side 444.

Omkring 1820.

PAA DENNE TID virkede særligt fire Mænd for Plantnings- og Havesagens Fremme i vort Amt, nemlig Pastor *Aagaard* i Skjoldborg, Amtmand *Faye* i Thisted, Justitsraad *Caroc*, sammesteds, og Provst *Schade* paa Mors (Nykøbing)¹⁾. Pastor Aagaard skabte (maaske) den smukke Have ved Skjoldborg Præstegaard. Amtmand Faye kom til Thisted 1805 og virkede paa mange forskellige Maader for Plantningsagen. Justitsraad Caroc anlagde en „Frukt og Lysthave, der i Forening med en smuk Plantage indtager flere Tønder Land og staaer til alle Tider aaben for Enhver. Fra sine Træskoler har han stedse med ædel Beredvillighed uddeelt saavel Frukttræer som vilde Træer til dem, der have henvendt sig til ham derom. Hans Anlæg i Thisted fik Navnet „Carocs Minde“ Paa Grund af Byens Udvidelse er det meste af Anlægget nu forsvunden.“¹⁾ Om Provst Schades Arbejde er i første Del af denne Artikel meddelt et og andet. Traditionen siger, at han 1818 plantede det første Træ i den senere Nykøbing Plantage, og det antages, at det er ham, der har haft Ideen at forskønne og beskytte Byen med Anlæg.¹⁾ (Se ogsaa O. Bang: „Havebrugets Historie paa Mors“, 1928.)

I Aaret 1820 opretter Amtmand Faye sammen med Justitsraad Caroc og Seminarieførstander Bentzon et Selskab, „Thisted Amts økonomiske Selskab“, hvis Formaal i

første Række var at tiltrække og plante Frugttræer og Lætræer.^{1) 2)} Fra dette Selskab kunde faas Præmie og Understøttelse til nævnte Foretagender, og endnu paa dette Tidspunkt stod Havevæsenet saare lavt. I Vester Han-Herred stod den længst tilbage — i Vust og Klim saas „knappt et Træ“ — i Hillerslev Herred saa man ret snart Virkningen af Selskabets Arbejde, og i Øsløs og Arup fremstod de smukkeste Haver, saa man derfra kunde føre „Jordfrugter“ til Thisted Torv.²⁾ Særligt bemærkes Søndergaards Have i Øsløs, og Højriis Have. Glomstrup Have maa ogsaa nævnes, og det Særsyn saa man her, at Ejeren af Gaarden, Godsejer Anders Gjedde, fra 1805, da han overtog den, benyttede sig af de gamle Lovbud, hvorfor han ikke udstedte noget Fæstebrev til Husmænd og Bønder uden at han forpligtede saavel Gaardmænd som Husmænd til aarligt at plante mindst 10 Træer. Hans Eftermænd fortsatte ikke med disse Fordringer, som nu paa denne Tid overalt i Landet gik i Glemmebogen, og det menes iøvrigt, at Gjeddes Fordring aldrig var bleven overholdt (se ogsaa senere).

Af Haver fra denne Tid nævnes endvidere Ørumgaards, hvori der som en særlig Raritet nævnes at vokse en Gran (!), og hvor der var Æbler til en lang Sæson.¹⁾ Endelig var der Husmand Chr. Madsens Have i Tvolm, og dertil en Have i Hornstrup (Kallerup) Thy.¹⁾

For at gøre det lettere at faa Træplanter til Klitplantningerne anlagde Staten i Aaret 1821 en Planteskole udenfor Thisted, hvortil Jorden købtes af Købmand Chr. Hou for 1200 Rdlr. Sølv.³⁾ For Befolkningens Plantning maatte det være indlysende, at en saadan Planteskole ogsaa burde forsyne Private med vilde Træer til Have- og Læplantning, saaledes som der andre Steder i Landet for kongelig Regning var anlagt Planteskoler til Ophjælpning af Havedyrkning.⁴⁾ Ved Amtmand Fayes Bestræbelser lykkedes det da ogsaa at faa udstedt en Resolution, der tillod, at de Træplanter og Stiklinger, som kunde undværes fra Udplantningen i Klitterne, maatte overlades Beboerne i Amtet gratis⁸⁾, og indtil 1842 var der da til Eksempel uddelt 139,000

vilde Træer foruden 342 forædlede Frugttræer, og denne Udvikling fortsattes en Tid med stigende Antal uddelte Træer.¹⁾

Blandt Foregangsmænd fra denne Tids Træplantning skal nævnes Skolelærer Vorde i Vestervig, der plantede en Del Pæl om Skolens „nette Have“, for at Børnene kunde blive undervist i den nyttige Pæledyrkning, og baade han og

„Christiansgave“ ved Thisted, 1926.

Skolelærer Søndergaard i Heltborg plantede Lætræer omkring deres Sognekirker — til Ly og Forskønnelse for disse.¹⁾

En Bagatel angaaende Blomsteranvendelse skal anføres, stammende fra Kongebesøget $2\frac{3}{6}$ 1824 i Nykøbing, ved hvilken Lejlighed det hedder, at Gaderne var bestrøede med mangfoldige udsøgte Blomster.⁶⁾

Som Afslutning paa Arbejdet ved Klitplantningen og Uddelingen fra Statens Planteskole ved Thisted, foræredes denne Planteskole i 1843 til Amtet og Byen og fik Navn af „Christiansgave“.⁷⁾

Kolonihaverne omkring 1830.

Skønt Kolonihavesagen ifølge sin Natur almindeligt anses for at være et ægte Barn af vor socialt indstillede Tid, er det ikke Tilfældet, — ja, der har endog hertillands været Kolonihaver i henved 300 Aar.⁹⁾ Kolonihaver startedes først som et Statsforetagende ved Fredericia, da denne Bys første Byplan blev udarbejdet, og til op imod vore Dage har man kunnet følge denne Koloni, hvis Skæbne dog var saare uheldig. Ca. et halvt Aarhundrede efter dette første Kolonihaveforetagende var der en Koloni ved Assens, et rent lokalt Foretagende, som ikke havde noget med det i Fredericia at gøre, og som ej heller efterfulgtes af noget nyt. Denne Koloni eksisterer vistnok endnu og bestaar af Haver, der er bleven Ejendomshaver.⁹⁾

Efter de store og ødelæggende Krige omkring 1800 sukkede man rundt om i Europa i Armod, og Bystyrene havde deres Bryderi med de Næringsdrivende, hvis ringe Erhverv ikke gav dem nok til Livets Ophold. For at bøde paa dette (for sit Omraades Vedkommende) begyndte Landgreve Karl von Hessen paa sit Gods Volkershausen at oprette en Landbrugskoloni, og efter dette Eksperiment, der lykkedes, fulgte den første sociale Havekoloni i Danmark, ved Gammelby ved Slesvig i Aaret 1821.⁹⁾ Eksemplet smittede og bredtes ved kongelige Opfordringer over Hertugdømmerne, hvor de gjorde god Gavn. Indretningen med disse var saa god, at man ogsaa fandt det heldigt at indføre dem i Danmark, og i et kongeligt Cirkulære til samtlige Fattigdirektioner i Landet rettedes der da Opfordring til at oprette saadanne Kolonier i Byerne.⁹⁾ Ogsaa til Thisted Amt kom en saadan Opfordring, og der oprettedes Kolonier, som det siden skal ses.

Cirkulæret lød:¹⁰⁾

„Ved de fleste Købstæder i Hertugdømmene Slesvig og Holsten har man i de senere Aar søgt at anlægge Hauge-Colonier, som ere overladte trængende Familier i Kjøbstæderne til Brug. Det er ikke hermed tilsigtet at give Kjøb-

stædernes Fattige fuld Underhold, men at give gifte trængende Haandværkere eller andre uformuende Familiefædre Lejlighed til selv i deres Fritimer og i Særdeleshed ved deres Koners og Børns Hjælp, at vinde Bidrag til deres Underhold.

Af de Beretninger, som ere indkomne fra Øvrighederne i Hertugdømmene om disse Hauge-Colonier . . . erfares den Fremgangsmaade, som i Almindelighed er brugt for at bringe denne Indretning i Gang.

Den Jord, som er blevet benyttet til de omhandlede Anlæg, har Man, for at de Paagjældende, der ved samme skulde aabnes en Erhvervskilde, kunde have sand Nytte deraf, og for at det fornødne Tilsyn tillige kunde føres, stedse valgt saa nær Kjøbstaden som muligt. Hvor Communerne selv eiede Jord, som laae ubenyttet, uden dog at være uskikket til Opdyrkning, benyttede Man samme til det intendede Anlæg, i andet Fald har Man søgt at forskaffe sig Jord, hvor en passende Lejlighed tilbød sig, enten derved, at Communerne hidtil til andet Brug anvendte Jord blev disponibel, eller ved at leie Jord imod en for Communen moderat aarlig Afgift.

Størrelsen af de Jordstykker, som ved Communerne ere anvendt til Hauge-Colonier, har været ganske forskjellig, ligesom de locale Omstændigheder udkrævede eller tillod, hvorved deels Jordens bedre eller slettere Beskaffenhed, deels Letheden eller Vanskeligheden af at faae passende Areal, deels det større eller mindre Antal af fattige Familier, for hvilke der skulde sørges, foruden andre Hensyn, maatte komme i Betragtning. Naar Jordlodden, som kunde udlægges til det omhandlede Øiemed, først var bestemt, blev denne derefter inddelt i Parceller, hvis Størrelse ligeledes blev afhængig af locale Omstændigheder, og Parcellerne adskiltes ved Grøfter eller Hegn, der snart foretoges for Communernes Regning førend Parcellerne uddeelttes, snart senere og successive ved Parcellisterne selv, i al Fald ved nogen Hjælp fra Communen. Havde Jorden ei forhen været dyrket, eller var Jordbunden mindre gunstig til Hagedyrkning, har Man ligedes søgt at lette Arbejdet ved for Communens

Regning at lade forbedre ved Gødning, stundom ved aarlig at anvise Parcellisterne fornøden Gødning. Uddelingen af Parcellerne er skeet snart efter Valg, snart efter Lodkastning, og hvor Antallet af dem, der attraaede Haugepladser, var lidet, bleve trængende Familier opfordrede af Communens Foresatte til at melde sig. De Fordele, som Haugeparcellerne skiænkede dem, der først meldte sig, lokkede i Almindelighed flere til at følge Exemplet, og ikke sjeldent meldte der sig da efterhaanden flere, end Kjøbstaden kunde komme til Hjælp.

Parcellerne ere tildeelte de trængende Familier paa kortere eller længere Tid, dog altid paa flere Aar, stundom endog paa Livstid og under forskjellige Vilkaar, eftersom Omstændighederne krævede, saaledes at nogle benyttede deres Haugeplads uden al Afgift til Communen enten for hele Tiden, eller i de første Aar; Andre imod en moderat aarlig Afgift, der atter sædvanlig for de første Aar bestemtes ringere end for de følgende. For offentlige Afgifter ere Parceller overalt fritagne.

Parcellerne ere alleene bestemte til Dyrkning af alle Slags Haugesager og Kartofler, dog er ogsaa Avling af Hør og Hamp indført paa flere Steder og til stor Fordel; hvorimod al Kornavl er Parcellisterne forment.

For at forvise sig om, at Dyrkningen foretages paa den hensigtsmæssigste Maade, at Parcellisterne ei forsømme at benytte den Jord, hvorved Communen har villét befordre deres Vel, paa en Øimedet værdig Maade og for at den størst mulige Orden kan herske iblandt Parcellisterne indbyrdes, har man paa flere Steder forfattet passende Regulatorer for Dyrkningen og Parcellisternes Forhold imod Communen og hinanden indbyrdes. Ligesom Forseelser, begaaede af Parcellisterne, bliver strengt paatalte og straffede, saaledes blive paa den anden Side de vindskibelige Familier tilsagte Smaa-Belønninger af nødvendige Haugeredskeer.

Tilsynet med Reglementets Overholdelse og med Indretningen af det hele føres paa nogle Steder af nogle af Communen eligerede Borgere, paa andre Steder har Øvrigheden leer vedkommende Fattigbestyrelse paatage sig samme . .

Den saaledes omhandlede Colonie-Indretning har efter de indkomne Beretningers Udvisende, idet Hele havt god Fremgang, og svaret til det velgiørende Øimed, som man ønskede at naae, da Man opfordrede Øvrigheden i Hertugdømmene at virke for Sagen. Man har havt den fyldestgiørende Erfaring, at de Familier, hvem Haugeparcellerne ere tildelte, ei alleene have kunnet skaffe sig selv de fornødne Haugevæxter til Hielp til deres Underhold, men og paa mange Steder ved Afsætning til Communens Beboere erhvervet sig en aarlig Penge-Indtægt, at Indretningen har bidraget til at vække Arbejdslyst hos Børnene, afholdt Familiefædre, hvis ringe Næringsbrug levnede dem mange Fritimer, fra Ledinggang, og udbredt Dyrkningen af nyttige Haugevæxter.

Då de samme velgiørende Virkninger, som ere sporede i Hertugdømmene, upaatvivlelig vil vise sig ved lignende Indretninger her i Riget, anser Cancelliet disses Iværksættelse for en Gjenstand, der fortjener den største Opmuntring.

Collegiet befinder sig derfor opfordret til at anmode samtlige Directioner for Kjøbstædernes Fattigvæsen om med Iver at virke til at see lignende Indretninger indførte ved Communerne her i Riget, hvor ikke de locale Forhold maatte tale derimod, hvorhos man forventer inden Udgangen af 2de Aar, Indberetninger om den Fremgang, Directionens Bestræbelser i denne Henseende have haft, samt, hvis Hindringer i Anlæggenes Indretning og Fremme skulle møde, da Underretning om, hvori disse bestaae, og om Vanskelighederne ved at kunne faae dem hævede.

Monrad. Ørsted. Lassen. M. Lange.
H. Hansen. Moltke. /
/ Haas.

En lang Række Byer tog meget reserveret imod denne Opfordring og undslog sig med et eller andet Paaskud. Blandt de 8 Byer, som straks reagerede, var Nykøbing. Sjælen i dette Foretagende var Assessor Rummelhoff, og det hedder i Indberetningen herom 1831¹¹⁾, at der foruden de

4 Haver, som oprindeligt var Bestanden i Havekolonien, i 1829 anlagdes 3 nye, som kom 5 Familier til Nytte. Jorden til dette Brug toges fra et tidligere kun til Græsning af Faar afbenyttet Areal, som i dette Aar udskiftedes. Haverne indhegnedes med Diger, Grøfter og Pil, og Lodderne beplantedes med Ribs og Stikkelsbærbuske og iøvrigt tilsaades de med Haveurter og Frugter. Brugerne svarede en ringe Afgift af Loddene og fik Tilsagn om livsvarigt Lejemaal, dersom de dyrkede dem hensigtsmæssigt. I et senere Afsnit af nærværende Afhandling anføres det, at Brugerne forsømte Haverne; men herimod fremhævedes det, at Jorden ikke egnede sig til Havebrug.¹⁾¹²⁾ Resultatet blev imidlertid det samme, at Havekolonien efterhaanden tabte Interessen saavel hos Stifteren som hos Brugerne, og tilsidst gik den ganske ind — en Skæbne i Lighed med den, som Havekolonierne iøvrigt havde i saa mange andre Byer.

Paa Opfordringen om at lade Havekolonier indrette svarede Thisted By, at der ikke i denne gaves saa mange Fattige af den Beskaffenhed, at et saadant Anlæg vil kunne trives, og den Jord, der haves til eventuel Anvendelse, laa dels saa langt borte fra Byen og var dels saa uegnet, at der af alle Aarsager ikke vilde blive iværksat den iøvrigt paa-skønnede Foranstaltning her.¹¹⁾

Kolonihavesagen, som nu i vore Dage ogsaa her har faaet sit Omraade, grunder sin Eksistens paa anden Basis end Fattigvæsenets Forsorg.⁹⁾

Omkring 1850.

At der — eftersom Tiden gik og Læplantningerne voksede frem — ogsaa blev noget mere Havedyrkning, er kun naturligt, om end Udviklingen gik langsomt. Den senere følgende Amtsberetning fra 1842 viser afgjort Fremgang, og flere andre Vidnesbyrd viser det samme. Naar saaledes Cancelliet i en Skrivelse til Stiftsamtmanden over Thisted Amt under ^{27/3} 1830 tilkendegiver, at „Kiøbstæd-Haver ikke i Almindelighed bør tages i nogen væsentlig Betragtning som Pant for Umyndiges eller offentlige Stiftelsers Midler“, da ligger deri en

Antydning af, at der fra Amtmandens Side er set et Aktiv i disse Byhaver.⁵⁾

Og blandt de enkelte Eksempler paa Haver, fortæller mangan Præstegaardshave rørende Beretninger om Flid og Foretagsomhed. En saadan er Pastor Thanings Beretning om Vesterjølby Præstegaard, hvor der rejstes Diger om Jordlodden, plantedes Urter, Frugtbuske, Frugttræer etc.; men som desværre ødelagdes af en uforstaaende Eftermand. Der maatte stadig Omsorg og Pleje til, om Stormene skulde trodses. I Arup ødelagde Stormfloden Haverne, og Beboernes lille Handel med Havesager hørte derfor op omkring 1840.¹⁾

Der nævnes ved denne Tid Haver ved Vesløgsgaard, 1847 Chr. Madsens Have i Ydby, 1848 Jensen Hedes Have, 1861 Kirks, hvilke alle tre præmieredes,²¹⁾ Alle- og Læplantning ved Vesløs Kirkegaard, men ellers kun en Bondehave i Vesløs (Chr. Lynges). Gartneren paa Vesløgsgaard hjalp Folk med Havebruget. Endvidere nævnes Præstegaardshaven i Øsløs, Mathias Malers Have i Hillerslev med Frugtbuske, Frugttræer, Sirbuske og Espalier; Gadegaard Have i Sennels, Ullerupgaard Have, Berthel Vigs Have i Øster-Vandet, Seminariehaven og Præstegaardshaven i Snedsted, Irups stadig smukke Have med Tax og Kristtjørn, flere Haver i Koldby, Vestervig Præstegaardshave, hvorom et smukt Kort fra 1814 meddeler (se 1928 S. 431), Herredsfogedens Have sammesteds, Haven ved Doverodde, Præstegaardshaven med de gamle Æbletræer i Hvidbjerg paa Thyholm, den terrasseformede Have ved Helligkildegaard, Hindsels Have, Overgaardsmindes, og ved Ø. Styvelgaard endog en Humlehave; i Bjørndrup Mølle paa Mors og flere andre Haver i Todsø, Voethmans Have ved Frydsbrønd, Bentinesminde, Tæbring Præstegaardshave og flere Bønderhaver i denne By, Gammelunds Have og endnu flere Haver, der hver for sig har deres Historie, hvoraf en Del er optegnet i Kilden til nærværende¹⁾. Alle viser de Undtagelserne fra Reglen om, at det saa sløjt ud, og de afkræfter ved deres Tilstedeværelse

ikke den omfattende Beretning og Oversigt, som saa Lyset i Aaret 1841 og var forfattet af Provst Th. Djørup¹³).

Amtsbeskrivelsen 1842:

At vente sig Meget af Havevæsenet i en Egn, hvor Klimaet er raat og Vesterhavet saa nær, hvor Flora har saa mange Vanskeligheder at bekæmpe, er ei endnu at forlange; dog kunde der være gjort langt mere derfor, naar der kun fandtes nogen rigtig Sands for Havekultur, og de enkelte Steder, hvor den har været tilstede, seer man, at de mødende Hindringer ved utrættelig Flid og Omhu alle godt kunne overvindes; men, som En bemærker, „man har kun Sands for Sønden“.

Derfor hedder det og fra det sydlige Thy: „At ville vente Haver hos Bonden her, som hos Bønderne paa den østre Side af Jylland, var for meget fordret. Her er Haveanlæg *invita natura*. De jevnlige Storme af Vesten, de for Planterne skadelige Havtaager, og den Fugtighed i Luften og af Jordbunden — lægge mægtige Hindringer i Veien for Havedyrkningen, om end Bonden fra sin Gaards Drift kunde faae Tid til at tage sig af Havevæsenet, der kræver ideligt Tilsyn. Det kan derfor bedre undskyldes, om Havedyrkning her i Landet staaer noget tilbage“.

„Til enhver Gaard og ethvert Huus er dog gjerne en liden Have, der kaldes „Kaalgaarden“; Størrelsen er almindelig fra 4 til 800 Kv. Alen. I samme findes mange Steder kun Grønkaal, og af Træer enkelte Piil og Hyld. Dog synes nyttige Kjøkkenurter, som Kaalrabi, Persille, Timian, Gulerødder, Rødløg m. m., at blive almindeligere kjendte i Haver hos Bønderkonerne (det er dem, og ikke Mændene, der bære Omsorg for Haverne). Desuden ere der nogle smaae Huusmænd, som *ex professo* afgive sig med at være Gartnere, og som i Efteraaret falholde ved Kirkerne for billig Priis alle Slags Haveurter, saa at, om man end ikke tør sige, at Havedyrkning meget udbreder sig, gaaer den dog heller ikke tilbage. At den gaaer fremad, kan ikke negtes, men — langsomt; og anderledes kan det ikke ventes i en Egn, saa kold og for al Vegetation saa ublid, som denne“.

Fra Nørre Herred paa Mors lyder den samme Skilddring: „De Fleste Havedyrkning indskrænker sig endnu til Grønkaal, stundom til lidt Persille, og, hvad der kan pirre Lugtenerverne, som: Ambra, Hjertensfryd, Balsam, saa og nogen Malurt, til Brug ved Ølbrygning, for at spare paa Humlen. At finde et Frugttræ i en Bondes Have, er en stor Sjældenhed. Det bør iøvrigt bemærkes, at det er sjældent, at Bonden selv befatter sig med Havevæsenet; dette lader han sin Kone besørge og maa følgelig Havedyrkningens Fremgang tilskrives den driftige Husmoder. Bøndernes Haver eller saakaldte Kaalgaarde ere i Almindelighed temmelig smaae, kun omtrent $\frac{1}{4}$ Skp. L., sjældent større“.

Hvorliden Interesse Bonden har for Haven, sees deraf, at den endnu stedse, hvor der bygges af Nyt, anlægges Norden for Vaaningshuset, for at Vinduerne kunne vende ud imod Gaarden og imod Søndén; derved bliver der Intet, som kan beskytte den, da Jorddigerne udenom den sjældent ere dertil tilstrækkelige. Vestjyden har ej heller nogen Smag for Grønt og stuvede Ærter, Roer o. desl., ville Folkene neppe spise; „det er ikke Noget at slide efter“, siger den til megen solide Kost vante Thybo. Saaledes ere hans Fornødenheder af Haveurter snart tilfredsstillende, og for en Marks Penge kan han paa et Efteraars-Marked kjøbe sig det, han behøver til Vinteren; derved bliver Ligegyldigheden derfor større. Ved deres Gilder bruges vel af de mere Velhavende Hvid- og Rødkaal, men de kjøbes af Købmanden, og flere Ladninger deraf indføres aarligen til Kjøbstæderne her fra Aalborg, Kjøbenhavn og Hamborg. Af Træer gives der i Bøndernes Haver meget faa, i mange slet ingen; enkelte gamle, forkryblede Piil og Hyldebuske sees hist og ker kummerligt at vegetere og vidne ved deres ludende Stilling ag afsvedne Top om den barske Nordvest. I Øsløs paa Hannæs, i Vejerslev, Assels og Løderup Sogne paa Mors træffer man de fleste Træer og almindeligst i Bøndernes Haver; men de ere alle gamle, og, eftersom de gaa ud, plantes sjældent nye. Jo nærmere man kommer Vesterhavet, desto mere forsømmes Haverne. Af denne Ligegyldighed for

Havevæsenet hos Bonden følger naturligvis og, at han ei holder sin Have i Orden. Gange skal man ei vente at finde deri, ligesaa lidet som Blomster til Pryd. Ukrud, især Nelder, voxe frodigt og frit, ei blot ved Digerne, men og inde i Haven, hvor Kaalen kæmper dermed om Overmagten, og ei sjeldent maa bukke under.

Selv hos Mænd udenfor Bondestanden træffes ei altid Sands for Havevæsenet; ei engang ved alle Præstegaarde sees Haven omhyggeligt dyrket; ved adskillige Herresæder vare der, før de bleve adspaltede, prægtige Haver, som nu ganske ere forsvundne; saaledes ved Todbøl, der skal have havt den smukkeste Have i Thy, men der er nu ei Spor deraf tilbage, ved Vestervig, Ulstrup, Koldbygaard o. fl. St.

I Vesterhan-Herred staaer Havedyrkningen længst tilbage, og der træffes mange Steder, som ei have en til Have indhegnet Plads, hele Byer, hvori man neppe seer et Træ, saasom i Vuust og Kliim. Den sydlige Deel af Hannæs er deri forskjellig, hvor man, især i Øsløs og Arup Sogne, seer de fleste, største og smukkeste Bønderhaver, hvorfra megen Jordfrugt føres paa Torvet i Thisted om Efteraaret og sælges omkring i Egnen. Der udmærker sig formeligen Haven ved Søndergaard i Øsløs paa næsten 2 Tdr. L., hvilken Eieren, Anders Christensen, har anlagt megen Smag. Der findes en ret net Blomsterhave, et smukt engelsk Anlæg, et Springvand og en Deel unge Frugttræer, saa at den, naar Træerne voxe ret til, og samme Omhu vedvarende derpaa anvendes, vil kunne blive meget smuk. Der holdes en lønnet Gartner til den, og frembringes en stor Mængde Kjøkkenurter. Ogsaa Christen Jørgensen i Arup har en god, vedligeholdt Have paa $\frac{1}{2}$ Td. L. til Kjøkkenurter, og i den vestre Side deraf, en liden Plantage. Ved Vesløgsgaard og Selberggaard anvendes i de senere Aar en Deel paa Haverne, der udvides, forskjønes og forsynes med Plantninger af vilde Træer, især paa sidste Sted har Haven af Naturen gunstig Beliggenhed, saa at den ved fortsat Omhu og Smag kan blive smuk.

I det nordlige Thy tiltog Dyrkningen af Haveurter især

ved den Interesse, hvormed D' Hrr. Amtmand Faye og Justitsraad Caroc, som Formænd for det dertil oprettede Selskab, virkede derfor. Flere Kjøkkenhaver opstode ved Selskabets Understøttelse, og unge Frugttræer plantedes, frit uddeelte fra Planteskolerne i den Kongelige Plantage og i Hr. Caroc's Lysthave. Men da Selskabets Virksomhed stansede, ophørte og Almuens Interesse derfor, og en Standsning indtraadte. Af de da anlagte Haver udmærke sig især Huusmand Ole Sørensens i Østerild paa 16,000 Kv. Alen, hvori han avlede 5 a 6 Tdr. Charlotter, indtil 40 Tdr. Gulerødder, 20 Tdr. Kaalrabi, 2000 Hvidkaal m. m. og havde Mistbænk. I 1828 fik han af Landhuusholdningsselskabet en Belønning paa 40 Rbd. for Havedyrkning. Manden er imidlertid død, Haven kom i en Mands Hænder, som ei kunde holde den vedlige, og ved de senere Vintres Stormflod er den ganske bleven ødelagt af Højvandet fra Fjorden, saa at Huset maatte flyttes, og Haven dyrkes nu med Korn. Samme Skjebne have de Haver havt, som ved de nævnte Brud i Sennels, Niels Fredskilde i Hillerslev; de dyrkes nu meest med Korn. For Tiden lægges især Vind paa Kjøkkenurter af Skolelærerne i Nors og Skinnerup. Den sidste By udmærker sig ved sin venlige Beliggenhed med de smukt opbyggede Gaarde og de mange indhegnede og omplantede Haver og Tofter. Det bør især nævnes den af Sognefoged Christen Ørgaard med Stendige indhegnede Toft paa paa 4 Td. L., hvori nogle tusinde vilde Træer ere plantede om ved Udsiderne. Den bruges meest som Enghave til Høslet, og en Afdeling deraf til Kommen og Sennop, en anden til Gjæs, hvoraf han holder 50 og derover aarligen. Ogsaa Berthel Viig i Østervandet har en smuk Have med en liden Plantning Vesten for, som staae i god Vægt. Nogle unge Frugttræer staae i Haven, og det Hele røber megen Smag. Han og et Par andre Mænd i Byen have plantet nogen Humle i Læ, Østen for Huset, og avle til egen Brug. Ved Kulbygaard begynder Haven, som i Fortiden har været stor og smuk, igen at opstaae ved Hr. Schou's Omhu.

Ved Thisted ere Haverne meget smaae, og de fleste ere

kun Kjøkkenhaver. I de senere Aar er og der Sandsen for Blomsterculturen tilbage, hvorved især Amtmanden og Apotheker Dahlerups Haver udmærke sig. Til Byens Forskjønnelse bidrager meget den forrige Amtsforvalter, Hr. Justitsraad Caroc's smagfuldt anlagte Frugt og Lysthave, der i Forening med en smuk Plantage indtager flere Tønder Land, og staar til alle Tider aaben for Enhver. Fra sine Træskoler har han stedse med ædel Beredvillighed uddeelt saavel Frugttræer, som vilde Træer til dem, som havde henvendt sig til ham derom.

I det sydlige Thy synes Sandsen for Havedyrkning større, især i Refs-Herred, hvor man ofte seer Træer baade i og udenfor Haverne; saaledes ere der, efter hvad man kan vente sig i denne Egn, store og smukke Haver til Irup, hvor der dyrkes med Omhu, og til Ørum Herregaarde, til Hvidbjerg Præstegaard paa Thyholm og til Skyum Præstegaard, hvoraf man kan see, at Omhu for Havedyrkning ogsaa i denne Egn omsider kan lønne sig. Det smukkeste Anlæg i dette Amt, som selv i en anden Egn fortjente at bemærkes ved sin Skjønhed og ved den Omhu, hvormed det plejes, ere de af Kromand Christen Madsen i Tvolm siden 1814 der anlagte Frugt og Lysthaver, og naar man træder ind i dem, kan man troe sig hentryllet i blidere Egne. De indtage $2\frac{1}{2}$ Td. L., og deri findes 300 unge, af ham selv meest forædlede Frugttræer, og 3000 Stikkelsbærbuske, hvoraf han sælger 100 Specier aarligen. Anlagte med Smag, holdes de vedlige med fortrinlig Omhu og Pyntelighed, og et smukt Lysthuus med Altan midt i Haven skjenker derover en skjøn Udsigt. . . . Hans Exempel kunde ei blive uden frugtbringende Følger for Omegnen, hvilke man ogsaa straks øiner, ved at komme igiennem Byen, i de usædvanlige mange og beplantede Haver, Indhegninger og nette Smaa-Anlæg I samme Herred udmærker sig ogsaa den Have, som Herredsfogden Hr. Justitsraad Fischer, har anlagt for 12 a 14 Aar siden ved sin Bolig, Teglgarden i Vestervig Sogn. Den er anlagt og en af Naturen begunstigende Beliggenhed anvendt med ualmindelig Smag; Naturen

og Kunsten have forenet sig til at danne en skjønnere Plet, end man skulde vente sig saa nær ved det barske Vesterhav, saa dens „*intra vitor*“ fortjener at følges. Skjøndt dens omhyggelige Dyrker har havt en ugunstig Jordbund at bekæmpe, meest Steen og Gruus, og en Deel af den ligger aaben, udsat for de voldsomme Storme, er den dog et Vidne om, hvad Sands og utrættelig Flid kan aftvinge Naturen, selv under ugunstige Omstændigheder, Træerne staae i en frodig Væxt, og vidne om, at Intet spares, for at forskjønne denne alt yndede Plet; men det er egentlig blot en Lyst- og Blomsterhave, som indtager flere Tønder Land; thi Frugttræer og Urter ville ei ret trives i den saa utaknemmelige Jordbund. Hørsvinger Christen Nielsen paa Rostrup Mark i Hundborg Sogn hav tvende Haver, anlagte med Smag og forsynede med Frugttræer Ogsaa fortjener at omtales Træfrugthaven hos Gaardfæster Niels Jensen Mikkelsen i Hassing, hvori ere 60, af ham selv forædlede Frugttræer, der oftere have baaret megen Frugt; Jordfrugthaverne hos Huusmændene: Matjias Larsen i Ørum paa 7 Skp. L. anlagt for 8 Aar siden, meest paa opfyldte Leerhuller, hvoraf han sælger for indtil 100 Rbd Courant aarligen, især Rødløg, Gulerødder indtil 50 Tdr., og Stikkelsbær (denne Thyboens Yndlingsfrugt, som Flere i Refs-Herred avle til Salg og kjøre om med ved Kirkerne om Søndagene); hos Thøger Poulsen paa Skaarup Mark i Vestervig Sogn; hos Christen Eriksen i Hørdum; hos Gaardmand Jens Nielsen i Ginnerup i Heltborg Sogn, hvor baade den nette, med Frugttræer forsynede Have og flere indhegnede Tofter ere omplantede med adskillige Rader vilde Træer; ved Vestervig Skole hos Gaardmand Peder Chr. Jepsen i Sønberg paa Thyholm.

Paa Mors er der meget faa Haver i Nørre-Herred; den største er ved Ullerup, hvor 10 Td. L. ere anvendte afvexlende til Urte-, Frugt-, Humlehave og Træplantning. Alt holdes meget godt vedlige og udvides stedse mere. Huusmand Jens Øer i Tøing, der alt er omtalt i Schades Beskrivelse S 322, har vedbleven med Omhu at dyrke sin Have paa 6,200 Kv. Alen. Der berettes om ham: „Skjøndt han er en

meget gammel Mand, dyrker han med Lyst og Iver sin lille Have ved sine Børns og Børnebørns Hjælp, og skaffer derved Underholdning for sig og Familie uden at falde Fatigvæsenet til Byrde“. Huusmand Mads Pedersen i Solberg lægger og megen Vind paa Havedyrkning og Træplantning paa 6 Skpr. L., som han langs med Landeveje dertil har indtaget af opfyldte og udjenøde Leerhuller og Banker.

I Sønder-Herred synes der at have været en Tid, da man mere interesserede sig for Havevæsenet end nu; thi man træffer mange Steder større Bønderhaver med gamle, ærværdige Træer, hvoriblandt Frugtræer; Skade, at Sand- sen derfor igjen forsvandt, da unge Træer sees sjeldnere. Den synes at ville leve op igjen paa Glomstrup og Høiriis Godser, hvis forrige Eier intet Fæstebrev udstedte, uden at forpligte saavel Gaardmænd som Huusmænd til aarligen at plante i det mindste 10 Træer, men Overholdsen af denne Forpligtelse bliver nu desværre ei paaseet.

I dette Herred træffes ved Høiriis Amtets smukkeste Have paa 4 Td. L.; der er i den antike Smag, men vel ved- ligeholdt, og har en heldig Beliggenhed, indesluttet af Skov og høje Hedebakker. Der ere utallige Frugtræer, og i de forædlede Sted ere i de senere Aar en stor Mængde unge plantede. I den ere 4 regelmæssige Fiskeparke, den ene nede- for den anden, hvortil Vandet kommer fra Hedebakkerne og fra dem løber i Gravene, der omgiver den gamle, ær- værdige Borggaard. Bag ved den er imod Vesten anlagt af den forrige Eier en liden Plantage, for end bedre at be- skytte den imod Vindene. Ogsaa ved Dueholm er en meget smuk Have i den nyere Smag paa 2 Td. L., dyrket med Flid og Kunst. I Forbindelse med den er anlagt en Urte- have paa 2¹/₂ Td. L., der er Nykjøbings Amager. Til Præste- gaardene i Karby, Assels, Vekerslev og Tabring er nette Haver, især ved den førstnævnte, hvorpaa Hr. Amtsprøvt Obel har anvendt megen Omhu. Derimod ere de forrige smukke Haver til Lund og Peterslund nu forfaldne og hol- des ei vedlige. I Tæbring leve nogle Huusmænd, som ellers ingen Jord have, af deres Kjøkkenhaver paa 3 til 6 Skp. L.

Ved Nykjøbing ere der flere smukke Haver, hvoriblandt især Byfogdens, Hr. Justitsraad Rummelhoff's; men adskillige nede ved Fjorden ere blevne ødelagte ved dens Oversvømmelse. For endeel Aar siden lod Øvrigheden her paa Byens Fællede tæt ved Plantagen foranstalte Haver anlagte af 5 Skp. L. til 4 fattige Familier i Byen, som deri skulde dyrke Kjøkkenurter til Salg. (Se foran S. 468.) Dette herlige Foretagende syntes og i Begyndelsen at lykkes; men de Fattige bleve kede deraf, og vilde hellere betle end arbejde, hvorfor det igjen faldt tilbage, og de forsømmes nu. Paa Blomsterculturen lægges særdeles megen Vind i denne By, hvortil en duelig Kunstgartner, Hr. Lassen, der har nedsat sig i denne sin Fødeby, i det sidste Par Aar meget har bidraget; ogsaa i Dueholm Have op til Byen træffes en skøn Blomstersamling.“

Under de følgende Afsnit i Værket kommer Forfatteren gentagne Gange tilbage til Havespørgsmaalet, bl. a. til de allerede nævnte Haver. Han omtaler dog ogsaa andre, f. Eks. Plantningen ved Snedsted Seminarium, Skolelærer Vordes Pileplantning i Vestervig, hvori Skolebørnene øves, samt flere andre Læreres Plantninger ved Skolerne og omkring de forblæste og øde Kirkegaarde (f. Eks. i Heltborg). Af Enkeltpersoner fremhæves atter Christen Madsen i Tvølm, der har plantet ialt over 50,000 Træer, omgivet sin Have med en „Brandmur“, dyrker Espalierer o. s. v.; men en Del af de nævnte vil kunne findes under Afsnittet i nærv. Afhandlings 1. Del 1928 om „Landhusholdningsselskabets Præmieringer“, og om Skolernes Arbejde fortælles ligeledes i et særligt Afsnit.

I Mands Minde.

Endnu kan mangfoldige huske, hvorledes der saa ud i vor Egn, da Plantningssagen endnu ikke havde Tag i Befolkningen, og endnu er det at se, hvor mange ret unge Plantninger og Haver der er; men den Tid vil jo komme, da det hele almindeligvis betragtes som en naturlig Ting, og Haverne som noget, der har været alle Dage, og ingen tæn-

ker paa den Kamp, der er kæmpet med Storm og Vand.

Men alene kunde disse Mennesker ikke kæmpe. Om ikke der bag dem havde staaet betydelige Institutioner med Pengemidler til Hjælp, om ikke et Landhusholdningsselskab, et Hedeselskab, Husmandsforeninger, Plantningsforeninger og Haveselskaber havde hjulpet dels med Pengemidler, dels med Levering af Planter, da havde deres Kamp ikke baaret Frugt, ja da havde det været ret omsonst at forsøge indledet et saadan. Endnu arbejdes der med Præmieringer og Belønninger; men hvad der ligger saa nær op til vore Dage interesserer ikke i denne Forbindelse. Her skal citeres en Række Beretninger om de Præmieringer, der uddeltes af Det kgl. d. Haveselskab, der paa en Maade fortsatte Landhusholdningsselskabets Arbejde, og hvilke Eksempler derfor kan ses i Fortsættelse af de foran anførte.¹⁴⁾

1872.

Husmand Poul Sørensen Bach i Hørdum... 15 Rdl.

Ejer en Lod paa 3 $\frac{1}{2}$ Td. L. meget muldfattig Jord, hvoraf han anvender 1 $\frac{1}{2}$ Skjæppe til Have, der overalt er hegnet. Det anføres om ham, at han har lagt en solid og dygtig Begyndelse til en fortrinlig Anvendelse af Jorden i Havebrugets Tjeneste. Han graver usædvanlig dybt, benytter kunstig Gødning og anvender hver Plet af Jorden, hvori han avler en Del Kjøkkenurter og fine Kartoffler. Desuden findes hos ham flere Frugttræer som Espalier.

Husmand Lars Chr. Spanggaard i Øster Assels... 10 Rdl.

Om hans Virksomhed bemærker Hr. Inspektør N. P. Buus, som forestod Bedømmelsen sammen med flere andre, at den er efterfølgelsesværdig og saa god som nogetsteds paa Morsø. Han bruger udelukkende Greb og Spade til Jordens Behandling og dyrker en Del Kjøkkenurter.

1873.

Blandt 9 Ansøgere belønnedes:

Niels Peter Sørensen af Sindbjergede... 10 Rdl.

Ejer 5 Td. L., for ikke mange Aar siden opdyrket Hede, hvoraf han selv efterhaanden har drænet og behandlet med Spade 11 Skjæpper. Foruden Kartoffler bestaar hans Avl, forsaavidt den ikke kommer ind under almindeligt Landbrug, af et Stykke Rodfrugter paa 1 $\frac{1}{2}$ Skjæppe L., der ved Eftersynet fandtes saa frodige og fortrinlige, at de næppe findes bedre noget andet Sted. Disse Rodfrugter satte ham i Stand til med nogen Tilgift af Korn at føde 2 Køer og nogle Faar. Det er i den Fritid, som levnes hãm fra Drænarbejde, at han behandler sin Jord.

Husmand Lars Chr. Spanggaard af Øster Asssels... 5 Rdl....

Han fik Præmie i 1872. Denne flittige, stræbsomme og i sin Kreds vel ansete Mand har fortsat Behandlingen af Jorden med Spade og kunde ved Eftersynet fremvise en Afgrøde af Kjøkkenurter, som vare fortrinligt udviklede og mønsterværdigt behandlede.

1874.

... 17 Konkurrenter mældte sig...

Husmand og Maler Mathias Sørensen af Østerild.

Han ejer 2 Td. L. Agerjord, drænet og behandlet paa almindelig Maade med et Stykke Rodfrugt af et ret godt Udseende og paa gravet Jord. Dette tillægger Buus (Præmieuddeleren) imidlertid ikke nogen Betydning, men derimod hans Have, 2 Skjæpper, der oprindelig bestod af Grus og Sten, og paa hvis Anlæg han begyndte for 24 Aar siden, i de første Aar, som han siger, kun ledsaget af Haan og Latter. Nu er den en frugtbar Plet, hvori findes en god Samling Skovtræer, Sirtræer og Buske, af hvilke han har tiltrukket en Del Frø, en ikke ringe Mængde af stedsevarende og etaarige Blomsterplanter, 15 gode Sorter Frugttræer, 2 Vinranker, Figen, Dadel, Mandel, ægte Kastanie, Hasselnød, Valnød, Frugtbuske, Jordbær og Kjøkkenurter. Buus fandt denne Have saaledes behandlet og plejet, at den indtager en for Egnen mærkværdig og, saavidt ham bekendt, enestaaende Plads ved de smaa Huse i Thy...

Husmand Christen Nielsen i Taabel... 15 Rdl. og Diplom.

Ejer 5 Td. L., hvoraf 4 nærmest Huset liggende Smaastykker ere indhegnede anvendte til Tiltrækning af Frugtbuske, til Kaal, Selleri samt Frøavl (bl. a. høstet i 1874 14 Pd. Hvidkaalsfrø) til Mistbænk, Jordbær og til Agurker, Rødløg, Porre og Frø af Grønkaal. Foruden disse Pletter ere 6 Skjæpper af Marken anvendte til Haveurter, saasom Gulerødder, Timian, Merian, tidlige Kartofler og Kjøkkenurter, og i et Hjørne af Marken er et Stykke inddiget og anvendt til Planteskole...

Husmand Christen Stenberg Madsen af Skaarupmark... 10 Rdl.

Af Jordens 10 Td. L. er den ene indtaget til Have og tidels behandlet med Spade, saavel som nogle Dele af den øvrige Jord, Selleri, Petersille, Timian, Merian, Salvie, Porre, Skalotter og andre Løg, Agurker m. v. og er plantet en Del Frugtbuske. Hans Produkter finde Afsætning paa Markeder og i Hjemmet. Buus fandt Haven hegned og med et ret godt Læbælte mod Vest og benyttet hovedsagelig til Kaalrabi og Gulerødder og som foran anført til andre Haveurter samt i Grændserne beplantet med Ribs og Stikkelsbær, men den syntes for stor i Forhold til, hvad der anvendes paa den. Udenfor Haven fandtes et Stykke Rodfrugt og Hvidkaal som var vel behandlet...

I Beretningerne fra disse og følgende Aar fortsætter Haveselskabet med at oplyse om, hvem der har faaet Præmie, dennes Størrelse og Havens Beskrivelse. At anføre alle

disse vilde føre for vidt her, og i det følgende skal der kun anføres saadanne enkelte Eksempler, som kan have større Interesse. Blandt disse Præmietagere er:¹⁴⁾

1878.

Husmand Christen Nielsen, Taabel... 15 Kr.

Lodden er 5 Tdr. L., 2 Skp. L. er kulegravet, hvoraf en Del anvendes til Opelskning af Træplanter og Resten til Kaalplanter til Salg samt Hvidkaal, Grønkaal, Kaalrabi, tidlig modne Kartofler, Hvidkaal til Frø, Snitbønner, Selleri. Efter Optagning af Kaalplanter er plantet Agurker og Jordbær. Resten af Lodden anvendes til Korn og Græs, med Undtagelse af nogle passende Læsteder omkring Loddens Indhegning, hvor der dyrkes Frø til Salg og Kjøkkenurter, saasom Løg, Petersille, Salvie, Timian, Merian. Et Skifte i Marken besaas Gulerødder, tidlig modne Kartofler, Gulerødder til Frø og behandles hvert Aar med Spade og Greb. Under tiden anvendes Kunstgødning, men aarlig forøges Gødningsmængden ved Indkjøb af Hø fra den udtørre Sø. Indtægten har i forrige Aar været af Frøavl: røde Karotter 70 Pd. a 2 Kr., Hvidkaal 6 Pd. a 6 Kr., Kaalrabi 12½ Pd. a 2 Kr., Rødbeder 5 Pd. a 80 Øre; af Plantesalg c 40 Kr., Hvidkaal c 40 Kr., Kaalrabi c 20 Kr., Grønkaal c 5 Kr., Gulerødder 50 Td. a 4 Kr., Rødløg 32 Kr., Charlotter 16 Kr., Timian og Merian 20 Kr., Selleri c 10 Kr., Agurker 10 Kr., i Alt c 498 Kr. — Afgrøden for i Aar udgjør af Frø 11½ Pd. Hvidkaal, 2 Pd. Kaalrabi, 20 Pd. Grønkaal og Gulerødder endnu ikke indbjerget; af Haveurter er solgt 350 Stkr. Hvidkaal a 15 Øre, Agurker c 16 Kr., Snittebønner 4 Kr., Træplanter 10 Kr.

Denne Husmand, som har faaet Præmie før, faar atter Præmie flere Gange i de følgende Aar, hvorfra der foreligger nye Beretninger om hans Have og dens Dyrkning.

1882.

Husmand Niels Peter Larsen, Oxenbøl, ... 25 Kr.

Haven er 6050 Kv. Alen af Taxt 8, 10 a 12 Tommer Muld med Sand- og Grusunderlag. Mod Nord er opført Træstakit, 2 Alen Højt, hvorved er plantet en dobbelt Hæk af Pil og Poppel, mod Øst 1½ Alen højt Træstakit med Pileplantning, mod Syd 1¼ Alen a 3 Alen højt Træstakit med Hæk af Gran og Fyr og mod Vest 3 Alen højt Træstakit med Læbælte af Hyld, Poppel, Røn, Kastanie, Ahorn m. fl. Træsarter. Endvidere er til Beskyttelse mod de haarde Vestenstorme i 1882 opført mod Syd og nord inde i selve Haven 2 Stkr. Træstakit, hvert paa en Længde af 50 Alen og 3 Alens Højde, hvorved paa den østlige Side er plantet en Hæk af Elm. Ligeledes er paa samme Tid opført paa Sydsiden af Haven 110 Alen Træstakit som anført af 1¼—3 Alens Højde. 1879, 80 og 81 hol-

landskgravedes 2000 Kv. Alen, 1881 kulegravedes 1600 Kv. Alen, og 1882 kulegravedes 500 Kv. Alen, alt i to Fods Dybde. Der er plantet 320 Frugtbuske af Ribs, Stikkelsbær, Solbær og Hindbær, 3 Kirsebærtræer og 70 Hasselnødbuske i fortrinlige Sorter. — 225 Kv. Alen er i Foraaret 1882 besaaet med Kaalplanter af alle Slags, hvorefter er plantet Rosenkaal, 100 Kv. Alen er beplantet med Grønt og Blomster, som bruges til Gravkranse, paa 225 Kv. Alen er anlagt Mistbænke og Driveri, 1000 Kv. Alen dyrkes med tidlige Kartoffler samt til forskellige Slags Kaal, 700 Kv. Alen med Selleri, Løg, Ærter og Bønner, 500 Kv. Alen med Jordbær, Agurker og Græskar, 300 Kv. Alen med Kjøkken- og Krydderiurter og 3000 Kv. Alen optaget til Plantning af Frugtbuske, Læbælter, Rabatter, Gange, Bygninger m. m....

1883.

Husmand og Gartner N. M. Nielsen, Hvidbjerg, 10 Kr.

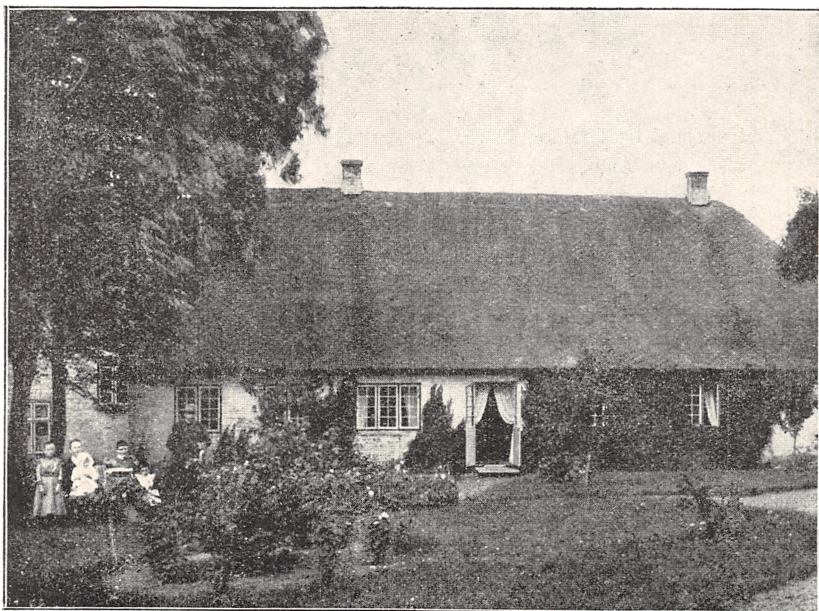
3000 Kv. Alen, Halvdelen til Have og Planteskole og Resten til Korn, Græs og Rodfrugt; største Delen haard Ler, Resten Sand; for Markjordens Vedkommende er det begyndt med Læplantning mod V., for Havens Vestside Læ at Huset og Kirkegaarden, den nordre Side c 75 Alen lang Læbælte, yderst Hylde, Alm, El, Ask, Ahorn, Røn, Guldregn og Syren, Sydsiden ialt 5 a 6 Rader med $1\frac{1}{2}$ a 2 Alens Afstand som senere uddyndes efter Nødvendighed, mod S. Hylde til Hegn, mod Ø. Vandgrøft med Pil. Omtrent $\frac{1}{2}$ Td. L. gamle Veje, Diger osv. ere kulegravede og planerede. Der er plantet 45 Frugttræer og 165 Buske, Stikkelsbær, Ribs og Solbær; af Frugttræerne begynde enkelte at bære Frugt, Buskene give allerede ikke saa lidt, Halvdelen af Lodden anvendes til Korn, Græs og Rodfrugt, den anden Halvdel til Have og Planteskole, 1ste Aar Hvidkaal, stærk Gødning, gravet, 2det Aar 2 r Byg, 3dje Aar gravet og gødet, Rodfrugt, 4de Aar Blandsæd, 5te gravet og gødet, tidlige Kartoffler, 6te Rug eller Havre, 7de Havre og saat Kløver og Græs, 8de og 9de Aar Græsning.

Kan man dømme efter Antallet af præmierede Haver, gaar det stærkt frem med Havebruget i disse Aar, og ikke mindst i det sidste Aar, da der præmieredes (1892), er der mange. Imidlertid kan denne Maalestok kun anlægges med stor Forsigtighed, og de 40, der fik Præmie i det sidste Aar, maa betegnes for Undtagelserne fra Reglen om, at Havebruget endnu ikke var naaet ret langt frem, og at der endnu er Trang til Præmier.

I Fortsættelse af disse Skildringer af Husmandshaver skal bringes en Skildring af Agerholm Præstegaardshave og dens Tilblivelse.¹⁵⁾

Omkring 1840 laa der omkring denne Præstegaard kun en lille Kaalgaard med et Dige om; saa kom der imidlertid en ny Præst („Provsten“) og han tog fat paa Havearbejdet af al Kraft.

Provsten indhegnede nu hele 14 Skæpper Land med et Jorddige, saaledes at den gamle Have blev liggende inde i den nye, og saa begyndte han at plante i den sandede,

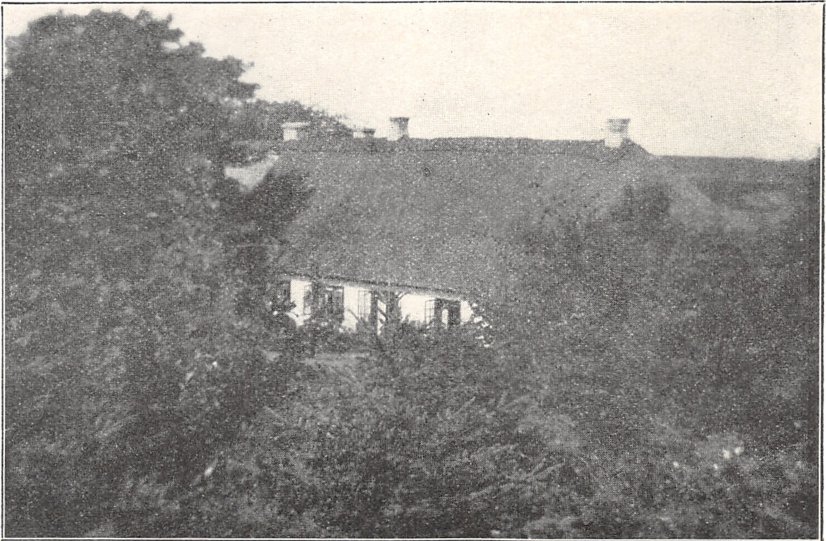

Agerholm Præstegaard.

magre Jord. Han plantede først det mægtige, brede Læbælte, der nu stod som en hel lille Skov over den vestre Side af Arealet. Yderst Pil, indenfor Poppel, saa Poppel blandet med Elm og Ahorn og atter indenfor Guldregn, Hassel og nogle Frugtræer.

„Hvilke Træer er Frugtræer“, spurgte den ene af de Mænd, han brugte til Arbejdet. „Du er nok ikke en Gang saa klog som en Hare“, sagde Provsten; han havde erfaret, at der ikke er noget Haren holder mere af om Vinteren end Barken af Guldregn og unge Frugtræer, og den er der-

for et slemt Skadedyr i Nyplantninger af disse Træer. Den østre Trediepart af den nye Have opfyldtes af en flad Bakke med en stenet, sandet Jordbund, i hvilken ikke andet end Lyng kunde trives, men Udkanten af Bakken beplantede han paa Øst- og Sydsiden med Pil og Sølvpoppe, Nord- siden med Gran og Siden ind mod den midterste Trediedel med Ahorn og Elm. Og Vidunderet skete. Træerne grøede, og Læbæltet lukkede sig, tættedes mer og mer og blev højere

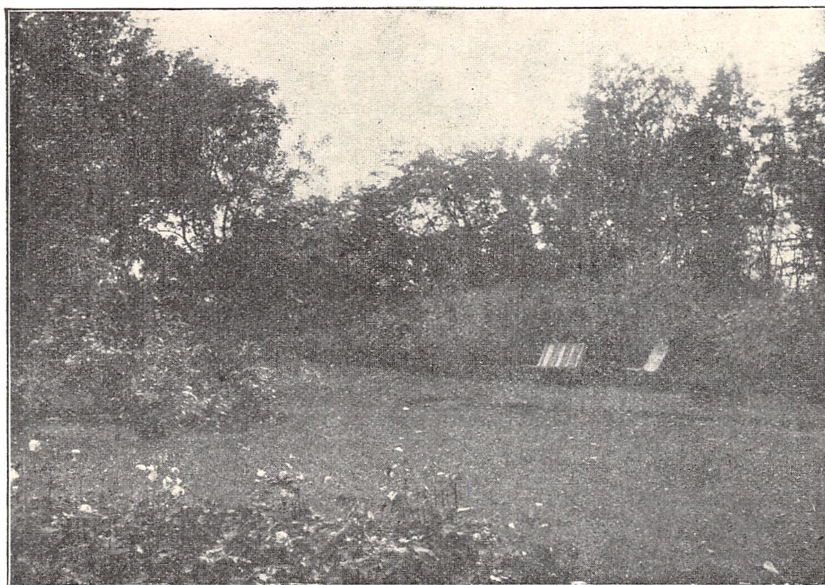

Agerholm Præstegaard.

og højere, saaledes at den midterste Del fik Læ og blev skikket til at bruges til Plantning som i alle andre Haver under gunstigere Kaar.....

Billederne viser Resultatet af Provstens og Efterfølgerens Arbejde. Men her som der faar den, der forstaar det, Følelsen af Vestenvindens Magt, og det karakteristiske Læbælte er det levende Mindesmærke over et Liv i Kamp. Der var paa den ene Side af Haven de gamle Urter i Kaalgaarden, „de krydrede Øvter... der ikke gav fin Frugt, men som taalte Vejrliget“¹⁶), og som nu har faaet deres Fæl-

ler iblandt de finere. Det er som et Symbol, naar „Pastinakskelgade“ i Nykøbing har faaet Navneforandring og i vore Dage hedder Ferskenstræde,¹⁷⁾ og Grønnegade var ligesom hin en Gade, hvor Beboerne havde deres Haver, og hvorfra de solgte Urter til deres Bysfæller. Det var i gamle Dage, at der hvert Efteraar kom en Humlemand fra Fyen med et vældigt Læs Humle, og af hvem man da købte Humlen til

Agerholm Præstegaards Have.

Ølbrygningen, og Skipper Larsen fra Langeland, som kom to Gange hvert Efteraar med en Ladning Frugt og tog andet i Bytte.¹⁸⁾ Nu kan man snart selv avle sin Frugt allesteder, og Humlen til Hjemmebrygning behøves jo ikke mere.¹⁹⁾ Nu skærmer Tjørnehækkene om Smaahaverne i Byerne, og de brede Læbælter om Landbohaver, og for hvert Aar, der gaar, gaar Udviklingen frem imod et bedre Havebrug. Om Forholdene hedder det dog i en Beretning fra Nykøbing paa Mørs endnu 1897:²⁰⁾

„I de sidste 40 Aar er det Areal, der i selve Byen dyr-

kes som Privathaver snarere bleven formindsket end forøget, idet en stor Del er indtaget til Bebyggelse. Dog gives der endnu et forholdsvis stort Antal Privathaver, om end Omfanget af disse er betydelig mindre end tidligere. Til Gjengæld ere disse nu langt bedre holdte end før, og hovedsagelig anvendte til Lysthaver i Modsætning til tidligere Tiders Kaal- og Kartoffelhaver gjennemskaarne af Hække af Frugtbuske. Tidligere var Plainer en Sjeldenhed og kun faa Blomster blev dyrkede. Nu anvendes særligt mange remonterende Roser i Haverne, Florblomster og Bladgrupper endogsaa Tæppebede. De større Haver ere velforsynede med Dværgræer, Frugtbuske osv....

Forøvrigt var Sandsen for Plantning allerede begyndt at vaagne for 50 Aar siden, idet min Fader, Gartner A. Lassen, 1839 nedsatte sig i Byen som Gartner og anlagde en Planteskole, hvorfra udsendtes særligt Hvidtjørn, Lætræer og Frugttræer paa Mors og tilgrændsende Egne Der plantes [nu] aarligt mange Frugttræer, særligt Æbletræer, og plantes mest af gode, holdbare Sorter, hvoraf der allerede avles en Del . . .

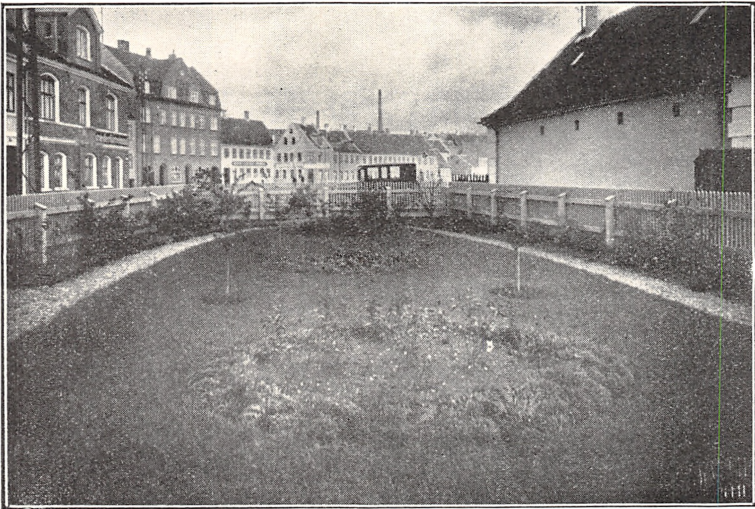
I det gamle Anlæg er der i et forhen sumpet Terrain udgravet 4 Smaaøer, disse ere forbundne med Broer og anlagte med Plaine Blomstergrupper og Lysthuse. Disse Udgravninger skete i 1850 under Gartner A. Lassen. Senere have Agent Hunding og Postmester Wømer arbejdet sammen, og nu arbejder Kjøbmand Thomsen og Distriktslæge Faartoft paa Plantagens Vedligeholdelse og Forskjønnelse. Hofjægermester de Steensen Leth med Flere havde arbejdet meget paa Beplantning af Øen.

Byen har 6—7 Handelsgartnere, og foruden disse er der 1, der har en større Planteskole. Der er endvidere 3 Planteskoler paa Øen.

Om Efteraaret er her endeel Torvehandel, idet Landboerne føre Kartoffler, Kaal og Grøntsager hertil, og i Syltetiden kommer her enkelte Herregaardsgartnere med Bær og Agurker. Der er ikke et stort Torv til andre Tider, men mere Handel ved Dørene.

J. P. Jacobsens Have.

Foruden at være en af vore betydeligste Digtere, var J. P. Jacobsen, Thistedes gode Søn, Naturdyrker og Naturforsker om en Hals, og det er da ikke underligt, at naar man har villet rejse ham et Minde, at dette da fik Form af en Have, en Mindehave. Rundt i Verden har man indrettet Mindehaver for Nationernes Store: Shakespeare har faaet sin Mindehave i Stradford on Avon, hvor Blomsterne fra

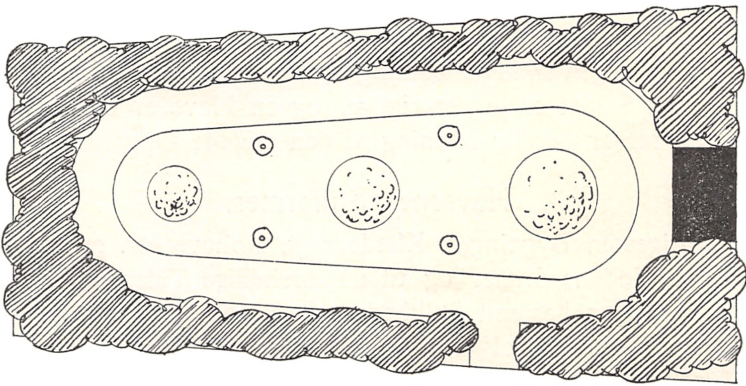

Fotografi af J. P. Jacobsens Have 1927.

Digterens Værker er samlet og ordnet efter de respektive Værker: Goethe har faaet sin Mindehave i Weimar; Linné har i mange svenske Byer sin „Linnéhave“, og i Viborg er „Hans Tausens Minde“ og „Brøstrøms Anlæg“, begge Haver, der er helliget Mindet om Byens store Mænd. „Hvad Fornøjelse kan De have af et Træ eller en Busk, naar De ikke forestiller Dem, at der bor et levende Væsen i dem, som aabner Blomsterne og glatter Bladene“, er en af digteriske Udtalelser, som er saa karakteriske for Jacobsen. Han havde lært en Del af H. C. Andersen, — lært at se igennem den haandgribelig Skønhed i Planteverdenen og ind

til den aandelige, den symbolske, Eventyret. Hans Omtale af Convolvulus, der i Regnvejr hælder Vand i Hovedet paa Nellikerne og hans Skildringer af Egetræet og Marie Grubbes Drømmehave m. m. fl. er Eksempler, der viser hans store Interesse for og Kærlighed til Haverne og deres Planteverden.

Naar man nu skulde anlægge Mindehave for J. P. Jacobsen, var der flere Veje at gaa. Den ene var at genskabe hans Barndoms Have i Datidens Stil, og den anden at skabe

Rids af J. P. Jacobsens Have.

en af de Haver, han beskriver i sine Digtværker. Begge vilde det være muligt at placere netop paa den samme Grund, hvor hans Barndomshave havde ligget.

Om J. P. Jacobsens Barndomshave ved vi ikke meget. Det er bekendt fra hans Breve, at han i sin Manddom dyrkede sin anden Have oppe i Byen. Han fortæller, at „Jeg graver i min Have og saar Levkøjer inde og andre dejlige Blomster og planter Staudere ud og beskærer Kirsebærtræer og svælger i Haabet om al den Kaal, jeg skal avle, den mageløse Størrelse, mine Selleriknolde og Skorzonnerrødder skal opnaa, den Masse Agurker, jeg skal have, og hvor tidlige mine Bønner skal blive, og hvor skøre mine Radiser. Jeg bliver næsten veltalende ved at skildre al den Grønhed og den frydelige Ting, det er at sidde op mod en

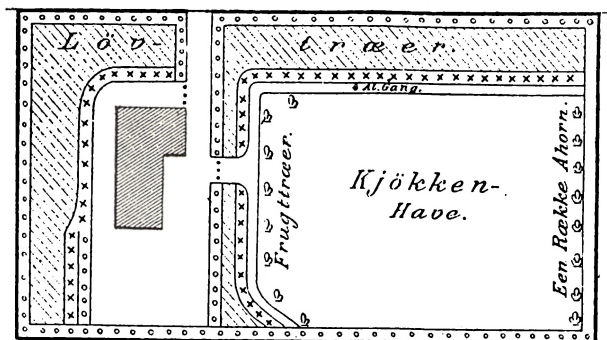
solbeskinnet Søndenvæg og stirre ud over den Spinat og spæd Salat og tænke paa næsten ingen Ting. . .“; det fremgaar heraf, at hans Hovedinteresse i hvert Fald hvad denne Have angaar og paa denne Tid var Urtehaven med dens næringsgivende Urter. At skabe en saadan Have som Minde over Digteren var naturligvis umuligt, og man valgte da at anlægge den til Raadighed staaende Haveplet med nogle Bede i Græs og nogle Gange fra Lysthuset etc. paa en saadan Maade, at der kom en net lille Have ud deraf, — det er blot ikke i den Stil, Jacobsens Have havde haft, ej heller i den Form, hans tænkte Haver i Digtværkerne havde. Om at træffe nogen sikker Stemning er der saaledes ikke her Tale, — men Stedet er jo det rigtige, og en Have er der ogsaa, — en ret anstændig Løsning af den stillede Opgave.

Havernes Stilformer.

Ligesom Bygninger, Klædedragt, Bohave etc. er underkastet Modens Luner og til de forskellige Tider er bleven præget af en bestemt Stilklædning, saaledes er Haverne det ogsaa. Den Forskel er der dog, at mens Bygningerne er af ret holdbart Materiale, er Haverne opbygget af levende Planter, der dels udvikler sig forskelligt efter Egn og Jordbund, saaledes som det foran er set, og dels er de ikke saa bestandige som Husene. Endvidere er det ulige lettere at give Haven en ny Form, end det er at ombygge Huset.

Af disse Aarsager vidner Haverne ikke i den Grad som Husene om, at der gennem Tiderne har været forskellige Stilarter, og at de har skiftet fra regelmæssig til uregelmæssig for atter at gaa over i det regelmæssige. De to sidste Former kan nok findes i Haverne, i færre Tilfælde end det foregaaende. Om den første regelmæssige Periode, den franske Stil, oplyser dog det smukke Matrikelskort over Vestervig (se Aarbog 1928, S. 431), hvor den klare Firkantinddeling af Præstegaards- og Klosterhaven giver os et Billede af Haverne ved disse Tider, og netop saadan har vi tænkt os dem fra Munkenes Dage. Ligesaa vidner endnu Trærækker i Højriis Have endnu om den Tid, da den regelmæssige Havestil var her-

skende, Men de senere Tiders Have er udelukkende præget af den Ide, at Haven skulde være romantisk, „engelsk“, og Gangene skulde sno sig omkring i Ormevid, og Plænerne skulde oversaas med Bede i alle mulige Former: Bønneform, Agurkeform osv. Nu er der indtraadt en Reaktion derimod, og takket være Læbælterne, der ved deres Trærækker let tvinger den regelmæssige Anlægsform frem, er

Dalgas: Plan til Læplantning ved Husmandssted.

den regelmæssige, mere praktiske og hensigtsmæssige Anlægsform nu den herskende i de fleste Haver. Et Eksempel paa Landskabsformen er (omend ikke typisk) den Mindehave, som Thisted Kommune har gjort over J. P. Jacobsen, og hvoraf der hosstaaende findes en Kroki. Direkte Minder om den findes i de fleste ældre Haver.

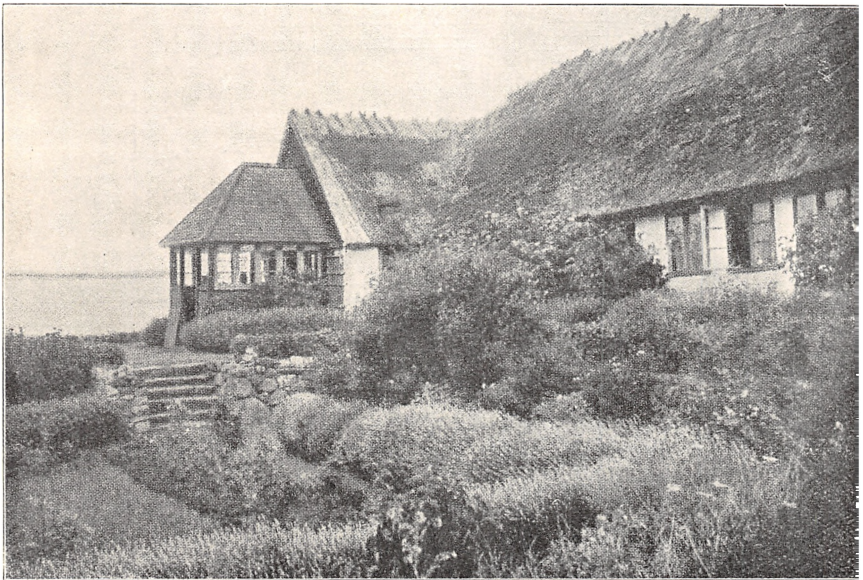
De gamle Krydderurter.

Gang paa Gang er i Beretningerne nævnt, at der i Haven i hvert Fald fandtes de almindeligste Krydderurter, og en Omtale af disse ledsaget af et Par Billeder er derfor paa sin Plads her; thi foruden at de jo har gjort en vis Gerning iblandt de gamle, er denne deres Gerning nu tildels sluttet, idet de ikke mere i synderlig Grad bruges som Lægeurter, og kun enkelte plantes til Pryd eller Nytte. Af disse Urter har vi Ambra, Balsam, Lavendel, Krusemynte, Isop, Hjertensfryd, Salvie m. fl.

Ambra er en nydelig lille Busk med fintdelte, stærkt-

duftende Blade, der ofte brugtes til at danne lave Hække. Lige fra Oldtiden har den været anset og yndet som Lægedomsplante.

Balsamblad eller Balsam har en underlig, ubehagelig og skarp Duft og Smag, hvorfor det er ret uforstaaeligt, at den igennem lange Tider har kunnet være yndet i Haverne. Dens Blade brugtes bl. a. til at lægge ind i Salmebogen, naar man gik til Kirke.

Lavendelhække.

Lavendelen er i vore Dage atter kommen til Ære og Værdighed som lav Indfatningsplante. Dens Blomsteraks flettedes i Buketter eller Duske, som lagdes imellem Linnedtøjet i Kisterne, og det hjalp med til at holde det frit for Møl o. desl., ligesom det brugtes til Potpourri.

Isop er omtalt i mange Havebøger som god imod Øjnene for dens blaa Farves Skyld. Den kan minde en Del om Lavendel, men er neppe den fra Bibelen omtalte Urt.

Krusemynte brugtes ogsaa til vellugtende Urtekoste (sammen med Ambra, Balsamblad m. fl.) og ligesom Pebermynte dufter den krydret og stærkt.

Af Regnfang er den i Haverne dyrkede i Besiddelse af mere krusede Blade end den vilde. Den har været anset som Lægeplante.

Hjertensfryd har den behageligste Duft af alle disse Planter; men den breder sig let vel meget. Ogsaa den har været brugt for Øjensygdomme.

Salvie har været brugt og bruges endnu i Lægekunsten (Salviete).

Isop.

Havenellike, almindelig i Nordjylland.

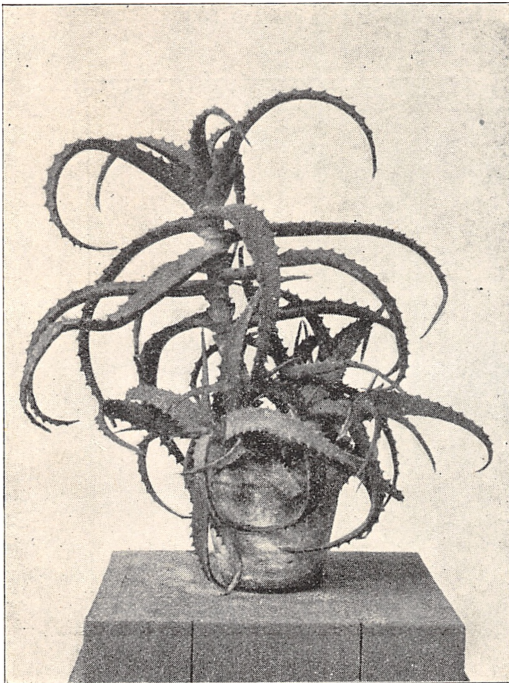
Alle disse gamle Krydderurter burde ikke forsvinde fra vore Haver. De er ikké pralende, men beskedne og hverdagsagtige; men de hører med til Almuens Liv, og skal der dannes et Billede af gammeldags Almueliv, da har de en sikker og god Plads. De burde samles ved de gamle Musæer, thi deres Musæumsværdi er større end saa meget andet; de hører til de levende Minder over gammel Kultur²⁷⁾.

Lokale Frugtsorter.

Ganske naturligt er denne Egn af vort Land ikke rig paa lokale Frugtsorter, saaledes som andre Egne kan være det. Det ugæstfri Klima, det primitive og relativt unge Havebrug har virket hæmmende paa Fremkomsten af saadanne Sorter, som har vundet Ry og er bleven udbredt. Der er dog nogle faa, og det er ret rimeligt, at saadanne Frugtsorter,

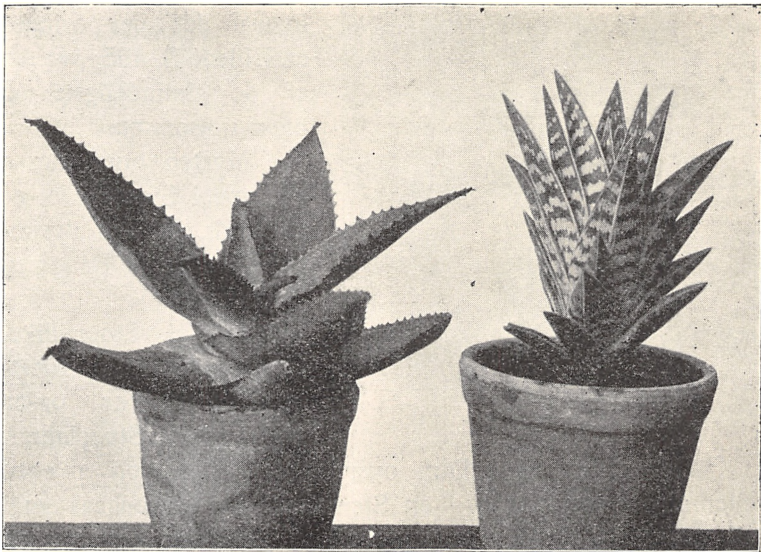
som er avlede paa Egnen, da vil være særligt velegnede for Stedet. Dette er da ogsaa Tilfældet.

Blandt de lokale Frugtsorter har vi Vestervig Klosteræble. ²¹⁾ Det stammer fra Vestervig Kirkegaard og er meget gammelt; det er dog ikke muligt at vide, hvorvidt det er af saa gammel Oprindelse, at det kan siges at stamme fra Klostersertiden. Dets Værdi som Frugt

Semperfi.

er ikke stor, hvorimod det har „antikvarisk“ Værdi. Blandt andre paa Egnen dyrkede Frugtsorter har vi Hindsels-æble, der stammer fra et hundrekaarigt Træ, der staaer i Gaarden Hindsels Have paa Østkysten af Thyholm. Begge disse to Sorter er fremdragne af Gartner Chr. Madsen i Hurup. Andre Sorter kunde tyde paa lokal Oprindelse, saasom Madam Wordes Æble, Pallisgaards Vinteræble, Strandfoged Bachs Æble m. fl., men det er ikke bekendt, om dette er Tilfældet.²²⁾

Semperfi.

De gamle Stueplanter.

Saa vel for dem, som har haft en Smule Have, som (især) for dem, der ingen har haft, har Stueplanterne gennem de sidste Generationer spillet en betydelig Rolle. Tiden har imidlertid ført med sig, at mange af dem, der tidligere dyrkedes, ikke mere er i Kurs, og de maa vige for Handelsgartnernes mere straalende og mere blomsterrige, men mindre holdbare Planter. Disse gamle, tildels uddøende Stueplanter skal derfor her ristes en Minderune.²³⁾

Stuenellike.

Der er en egen Duft over flere af disse, og en egen Stemning over dem, — en Stemning, der svarer saa godt til de gamle Møbler og smaarudede Vinduer. Bevar dem, hvor det kan lade sig gøre.

Ordsprog og Skæmtesprog.

Samlivet mellem Menneskene og Planterne har givet sig Udslag i Skikke og Talemaader, og dette gælder ikke mindst inden for Havens Regioner³⁰). Det er dog ikke altid til at afgøre, om nu det er Haven eller Marken, der menes, og naar der i det følgende skal citeres nogle Ordsprog fra Amtet²⁴), er det muligt, der menes Planterne i Mark i nogle af de anførte Tilfælde.

Det usikre ved Høsten og Dyrkningen har faaet sit Ud-

Semperfi er en af disse, der særlig brugtes som Lægemedel, idet man imod Saar brækkede et Blad af og besmurte Saaret med den udstrømmende Saft.

Geranier havde man i flere forskellige Variationer. Rosengeranie, hvoraf der her bringes et Billede S. 495, var en af de almindeligste og mest nøjsomme.

Myrten hørte ogsaa hjemme i Stuen. Det er velkendt, at den dyrkedes specielt for Brug ved Bryllupper.²⁰)

Levkøj, Stuenellike, Græsblomst og Krist-Blodsdraabe er ogsaa gode, gamle Stueplanter.

tryk i Ordsproget om, at „Hvem som saar Ærter ved Alfærvej, faar ikke alle Bælge i Laden“, og at ikke Peberroden var nogen agtet Spise siges i Ordsproget „Fattigfolk faar ikke Sukkerrod, de maa nøjes med Peberrod“. At Frugter og Blomster ikke altid holdt, hvad deres Udseende lovede, fortæller baade det ene og det andet Ordsprog, saaledes om de giftige Urter, der „har de smukkeste Blomster“, eller „Ingen Glæde uden Sorg, et rødt Æble bli'r tit en Orme-

Myrte.

Rosengeranie.

borg“. Kaal er ligesom Peberrod ikke højagtet, „Vær ikke for hidsig paa Kaalen, du kunde let brænde dig paa den“, hedder det; men „Som Hørren er, saa bliver Traaden“ og „En haard Nød og en stumpet Tand, en ung Kone og en gammel Mand kan ikke vel tilsammen bo“, ligesom det sandes, at „Tre Ting er hvasse: Torn, Tidsel og en ond Kone“. Paa den anden Side er „Lykken som en Blomme, den hænger i Enden paa somme“, og „Hvis Lykken er god, da vár dig mest, er Æblet modent, er Faldet næst“. „Lægger du Æg i Nælder, maa du selv tage dem ud“, og mens

„Rosen blomstrer bedst, sidder Ormen og gnaver i Roden“ er begge vise Ord, — det sidste siger det samme som det om Æblet: „Der er aldrig saa godt et Træ, det kan jo bære et ormstukkent Æble“.

Teksthenvisninger:

1. C. B. V. Hansen: Træplantningens Historie i Thisted Amt siden Aaret 1800. 1911.
2. Aarvog for Thisted Amt 1909 S. 92—93.
3. Rentekamm. kgl. Resol. Nr. 98 af 1821, Rigsarkivet.
4. Se bl. a. Forfatterens Artikler i „Hist. Aarb. for Odense og Assens Amter“ 1927, „Sønderjydske Aarbøger“ 1927 m. fl. St.
5. *Ussing*: Kongelige Rescripter . . .
6. Aarvog for Mors 1919 S. 83.
7. Rentekam. kgl. Resol. Nr. 85 af 1843 og 176 af 1844, R. A.
8. Sammesteds Nr. 151 af 1827.
9. Om Kolonihavesagens Historie, se Forfatterens Artikel i „Havekunst“ 1929 Hefte 1—2 samt Nationaltidendes Aften-Kronik 9/8 1926 m. v.
10. Cirkulære fra det danske Cancelli af 4/3 1826. Kollegial-Tidende s. A.
11. Danske Cancelli, 2. Departement, Cirkl. Nr. 2636/40, Bilag i Brevbogen 1828. Rigsarkivet.
12. Villads Christensen: Nykøbing paa Mors 1299—1399.
13. Danske Provindsers økonomiske Beskrivelse, Thisted Amt, 1842.
14. Beretning om Uddeling af Præmier til Husmænd for havemæssig Dyrkning af deres Lodder . . .
15. Meddelelser fra det kgl. danske Haveselskab 1920.
16. Hist. Aarvog for Mors 1923 S. 60.
17. Sammesteds 1919 S. 113 og 118.
18. Sammesteds 1920 S. 105.
19. Omtale af Haver fra vore Dage er bl. a.: Hist. Aarvog for Mors 1922 S. 26, 1924 S. 15—16, 77—80. Hist. Aarb. f. Thisted 1908 S. 80—82, 1911 S. 47—48, 1917 S. 39 samt flere af de foran anførte Værker. Om Plantenavne i Dialekt: se Hist. Aarvog for Mors 1919 S. 105—07. Vilde Urter: sammesteds 1924 S. 67—68.
20. Iflg. Indberetning fra Gartner Erik Lassen 20/2 1897, Stephan Nye-lands efterl. Manuskript, Landbohøjskolens Bibliotek.
21. Landhusholdningsselskabets Aarsberetninger.
22. C. Matthiessen: Dansk Frugt III S. 110.
23. Danmarks Frugtavl 1925 S. 323.
24. Ditlevsen: Danske Ordsprog, især fra Thy.

25. Se Forf.s Kronik i Nationaltidende 24/8 1927 Aften: „Havemotivet som Mindesmærke“.
26. Georg Christensen: J. P. Jacobsen, 1910, S. 51—52.
27. Se nærmere Tidsskrift for historisk Botanik S. 134 ff.
28. Sammesteds S. 41 ff.
29. Se nærmere Forf.s Artikel i Gads danske Magasin Januar 1929: „Myrtekransen“.
30. Se nærmere Forf.s Kronik i Nationaltidende Aften 12/3 1929: Blomsternes Tidehverv“.

I Landsarkivet i Odense findes en fornøjelig Plan af Haven ved Winthers Mølle ved Thisted (1848).

Efter Færdiggørelsen af Manuskriptet til ovenstaaende er udsendt: Oscar Bang: „Havebrugets Historie paa Mors“, 1928, 43 S. Foruden at indbefatte det væsentlige af, hvad der er fremført i 1ste Del af nærværende Artikel samt en Del af ovenstaaende, berettes der i dette Skrift særligt om Nykøbings Haver i nyere Tid, ligesom der bringes nogle Planer og Billeder af Haver og Gartnerier. Der anføres som lokale Frugtsorter „Morsø Glasæble“, „Frydsbrøndæble“, „Pe' Smeds Æble“ m. fl. Iøvrigt henvises til Skriftet.

J. Th.

S. 486 følg.:

J. P. Jacobsens Have er beplantet af Hr. Gartner Jespersen efter Anvisning af og i Samraad med Jacobsens Broder, William Jacobsen, der meget nøje huskede Havens Udseende. Kun ændredes Beplantningen langs Havens Yderside, idet her var plantet Ribs, Stikkelsbær og Solbærbuske mellem hinanden.

Redaktionen.

Rejseoplevelser i Thy i Forsommeren 1864.

Nedskrevet samtidig af Ritmester *Wilhelm Sommer*,
her meddelt efter Manuskriptet af hans Sønnesøn,
Sognepræst *Otto Sommer*.

Ritmester *Wilhelm Sommer* v. 5. Dragonregiment havde i Maj 1864 Kvarter i Vejerslev Præstegaard paa Mors; Eskadronen *Sommer* laa samtidig i Vejerslev Sogn; den nævnte Premierløjtnant *André Martinus Borberg* var Eskadronens Næstkommanderende; den nævnte Proprietær *Møller* var da Forpagter af Vilsgaard i Vejerslev Sogn, men blev senere Ejer af Nylund i Øster Assels. De nævnte Herrer *Aagaard* og *Larsen* har ikke kunnet identificeres.

Læserne maa ikke lade sig forlede til at tro, at Ritmesteren i sine Udtalelser om Sjørring Søes Udtørring taler „som den blinde om Farverne“; han havde nemlig foruden Officersskolen ogsaa gennemgaaet Landmaalerskolen i Flensborg og havde Bestalling som kongelig Landmaaler.

AT REJSE — det er det Ønske, der saa ofte høres udtalt; det er det Ønske, der saa naturligt opstaar hos saa mange forskellige Mennesker, og ligesaa forskellige, som Menneskene ere, ligesaa forskellige er Motiverne til denne nu saa almindelige for ej at sige moderne Rejselyst. Hvorfor rejse vi da? hvorfor have vi alle, Smaa som Store denne besynderlige Higen efter at forlade den Plet Jord, hvortil vore Sysler binde os? Det er et Spørgsmaal, hvis Besvarelse kunde fylde hele Bind; det er ej altid for at se og lære, ej altid for at studere Natur og Folkeliv; thi var det altid, især for mine ærede Landsmænd, Motivet, da vilde vi i vort eget Land træffe mange af de Mennesker, vi nu træffer i Schweiz og ved Rhinen; thi: I Sandhed! vort Fødeland er i al sin Tarvelighed rigt paa Naturskønheder, som vi ikke ane, rigt paa Studier saavel for Maleren som for Psykologen. „Lær først dit eget Land at kende før du gaar til fremmede Lande“ burde hver Fader sige til sin Søn, lær først at skatte, hvad Du selv ejer; thi ellers kommer Du let til det Resultat at

overse dit eget Lands rige Skatte for hvad Du har set og lært paa andre Steder. Reis dernæst udenlands og anvend senere i Dit eget Lands Interesse de Erfaringer, Du har samlet.

Dette er Tanker, der uvilkaarligt stykkeviis har paatrængt sig mig efter nu at have faaet Lejlighed til at see en Del af Jyllands karakteristiske Natur. Da jeg i Foraaret havde besøgt Silkeborg, skammede jeg mig næsten over at kjende Rhinen og aldrig at have været paa Silkeborg, og jeg besluttede ikke at lade nogen Lejlighed gaa ubenyttet hen til at udvide mit Kjendskab til mit Fødelands Natur og dettes Befolknings Karacteer. Jeg besluttede saaledes fuldt og fast under mit tvungne Ophold paa Mors at gøre en Tour til Vesterhavet, og den uforstyrrede Ro, i hvilken vi levede under den forfærdelige Vaabenhvile, gav mig Tid, og det tilstrækkelig, dertil. Dog: Tid er Eet, Penge et Andet, og det gjaldt derfor at indrette Tiden efter Pungen. Jeg besluttede derfor at gøre en Udflugt til Vesterhavet paa 2 Dage, og da det er kjedeligt at reise ene, tilbød jeg foruden Lt. *Borberg* endnu Proprietair *Møller*, Kand. *Larsen* og en ung Hr. *Aagaard* Plads paa min Trainvogn, og saaledes stuede rullede vi Søndag Morgen den 28. Maj bort fra Præstegaarden. Det var en smuk Morgen, men kold, og dette var formodentlig Aarsagen til at Madamen havde lavet varm Boeuf om Morgenens Kl. 7, da vi afhentede hendes Mand; det saa drabeligt ud, og jeg ansaa det umuligt at spise varmt paa den Tid af Dagen: men dog: det gik; ja! hvad mere var, jeg som nu aldrig nyder Spiritus om Formiddagen, kunde den Morgen drikke hele to Snapse. Det kneb for Kandidaten, der er lidt af en Grundtvigianer; men vort Valgsprog var: „Skik følge eller Land fly“, og han maatte med. — Vi rullede nu afsted over det velsignede Land Mors, men det saa kummerligt ud med Velsignelsen; thi den evige Blæst og Kulde samt Mangel paa Regn havde fuldstændigt afsvedet Markerne. Kørerne bildte sig ind at staa paa Græs, og da jeg forundrede mig over, hvorledes de fik Føden, erfor jeg, at man egentlig her sætte Kørerne paa Græs kun for et Synes Skyld. Dette maa

imidlertid nøjere forklares; thi det er en Skik, der er begrundet i gammel Slendrian som saa forfærdelig meget her paa Øen, hvor Folket er saa underlig mageligt. Her sættes nemlig Kørne ud om Morgenen Kl 7, tages ind paa Stalden Kl. 10, sættes ud igen Kl. 4 for atter at tages ind igen Kl. 8. Og hvorfor gør man det? Der siges, fordi de ellers bliver urolige og bisser; og spørger man saa, hvorfor det ikke er Tilfældet paa andre Steder, faar man det naive Svar: „Ja! men vort Fæ er vant til denne Levemaade fra Kalv“. Det er imidlertid kun Dovenskab, dels hos Mandfolkene, der ikke gider flytte Kørne i Varmen, dels hos Pigerne, der ikke gider gaa i Marken, og Følgen er, at Smørret aldrig bliver, hvad Græssmør ellers er. Se! det var en landwirthschaftlig Afhandling; hvem ved, om jeg ikke selv engang kan blive Koejer, og saa ved jeg dog, jeg kan sige, at jeg har lært paa Mors, hvorledes jeg ikke skal behandle mine Køer. Men det var ikke om Mejerivæsenet, jeg vilde skrive, det var jo om Naturen, tilbage til den! — I have vel hørt Tale om et Haglvejr i Jylland, men I have ikke tænkt Eder, hvorledes et saadant er beskaffent. Saaledes gik det ogsaa med mig, indtil jeg den Dag gjorde dets Bekendtskab. Det er et af de Phænomenener, som er interessante, naar de først er overstaaede, men saa længe de staa paa, er de i høj Grad ubehagelige. En isnende Kulde opfylder Luften, og fra Himlen falder paa een Gang Hagl saa store som Dueæg, blandet med Iisstumper. Hestene standse, Kudsken kan ikke se, og han maa lukke Øjnene, og de stakkels Næser bliver ynkeligt tilredte. Dog, en saadan Byge, under hvilken Quæget brøler som besat, Faarene søger Ly bag Giærderne, varer ikke længe, og afløses som oftest af en smilende klar Himmel, dobbelt skjøn som Afløser for de mørke, truende Skyer. Da Bygen var ovre, var vi ved Chausseen paa en høj Banke. Ved vor Fod laa Limfjorden blaa og skjøn, Udsigten udstrakt, hinsides Vandet Thy og ved Fjordens Bred det venlige, lille Thisted. Enkelte Seilere viste sig, en Damper røg i det Fjærne, kort sagt: Intet manglede for at fryde Øjet med Undtagelse af Skov, dette her aldeles Manglende.

Vi kjørte rask ned paa Færger ved Wilssund, en ynkelig, skrøbelig Baad, der akkurat rummer 2 Heste og en Vogn, men som kun kan gaa over Sundet i roligt Vejr. Ja! det Færgevæsen paa Mors, det er gyseligt, og næsten ubegribeligt er det, at ikke flere Ulykker sker her. At denne Tid ikke benyttes til at forbedre det, er ubegribeligt; thi Mors er jo nu et historisk bekjendt Land (desværre). Armeen bruger Færgerne, men det forstaar sig, det er kun Kavalleriet, og af dets Klager tages vel ingen Notits. Dog, Ansvarer falder paa de Folk, der have siddet paa Rigsdagen; de burde have sørget for at faa det iorden; men det har bestandig været Morsingboere, og de ere saa lykkelige over alt det Svineri, de har arvet fra Forfædrene, de vilde maaske ej engang finde sig tilfredse, fik de et ordentligt Færgevæsen; det vilde maaske genere dem, om Færger bestandig var gaaet; thi derved undgik de den forønskede Lejlighed til i Færgegaarden at faa den ønskede Thepunsch, og den maa de have; en drikkes, inden de gaar ombord, og naar de efter $\frac{1}{2}$ Times Forløb er paa den anden Side Fjorden, nuvel: Saa tages en til; thi Søen tærer.

Over de klare Bølger gyngede vi nu rask over til Thy. Kandidaten og jeg politiserede (han er Dagbladets ivrige Beundrer), og i en Haandevending er vi ved Land. Hvilken Forskjel, sporede jeg straks, mellem Thy og Mors; Husenes Udseende røbede Kultur, Møddingen tydede paa fornuftigt, økonomisk Landbrug, Folkene saa reenlige ud. „Hvoraf kommer det?“ spurgte jeg vor bekendte Mand Møller. Han kunde, eller rettere sagt vilde ikke straks indrømme Forskellen; dog tilsidst kom vi til Grunden. Paa Mors er nemlig Størstedelen af Bønderne endnu Fæstebønder, hvorimod Thyboen er Selvejer; Selvfølelsen hos ham er derfor større. Han føler sig som fri Mand, og det er hans eget, han dyrker og freder om. Det er een af vor frie Forfatnings Velsignelser. Give Gud, at Friheden kun var bleven brugt til at fremme slige skønne Formaal, og give Gud, at vi havde arbejdet hen til det samme Maal i Slesvig; da havde vi nu i de adelige Distrikter haft frie taknemlige Bønder, velsignende den danske

Regjering i Stedet for at vi nu kun have Godsejernes lydige, vildledte Slaver. — Dog, jeg vil ikke lade min Phantasi føre mig fra Thy til mit forjættede Land, mit elskede Slesvig, men rejse roligt videre og kun tænke paa Politik, naar det er nødvendigt for at klare Kandidatens Begreber, hvilket imidlertid ofte er nødvendigt, da han ikke godt kan lade være at tale om Dagbladet. Dog, det er en Adspredelse paa den første Døl af Rejsen gennem Thy, hvor intet af Mærkværdighed frembyder sig for Øjet. Vort Maal er nu „Landlyst“, hvor vi hos Møllers Forældre ville indtage en landlig Middag. Vi passerede Snedsted, en Gang Opdragelsesstedet for fine Mennesker, der under Navn af Skolelærere have en saa yderst skadelig Indflydelse paa Bøndernes politiske Uddannelse. I et gandske pænt Huus stod det gamle Seminarium; Haven er nu Præstens, og bag Havelaagen ses Præstens Døttre nysgerrige titte frem efter de blaa Kapper, de ere bestemt misundelige paa Præstedøttrene paa Mors, for hvem et helt andet Liv er gaaet op, siden Øen blev besat; de haaber maaske nu, at ogsaa deres Egn skal faa Indkvartering; men glæd Eder, Ungmøer, I gaar fri for at indsuge den Gift, der udvikles ved en saa lang fredelig og kedsommelig Indkvartering. Glæd Eder! nu staar en Tur til Thisted Marked for Eder som Indbegrebet af al Fornøjelse; fik I først Indkvartering, Huset fuldt af besøgende Lieutenanter, da turde det hænde, at I efterat disse brogede Trækfugle var fløjne bort, vilde føle et ukjendt, uforklarligt Savn; Hjemmet vilde synes Eder tomt, mangt et letsindigt, skjørt Baand vilde være knyttet, kort sagt: Det vilde gaa Eder som Eders Søstre paa Mors, der alt gruer for den Tid, vi skal drage bort. Dog denne Gang skal I slippe, ej engang et Besøg have vi Tid til; thi Maden venter, og vi er inderlig sultne. — Men hvad er det? Hvad er det, der rejser sig i det fjerne? Er vi pludselig blevne hensatte til Schweitz, eller ere mægtige Bjerge flyttede herhen forat indhegne Thylands Bakker; det er Klitterne, som vi i Hjemmet tænke os som smaa Sandbanker, men som nu beskinne af Middagsolen vise sig som en mægtig sammenhængende Kjæde.

Skynd dig Jens; kør til! thi jeg længes efter at se disse mit Fødelands golde, ufrugtbare Banker nær ved, længes efter at vade gennem deres Sand, saa deres Lyngvegetation og saa Vildtet især Fuglene opskræmmes af det uvante Besøg. „Det er skjønt i Afstand“, siger min Nabo pludseligt, „men vi faa en slem Tur derigennem“, saa det rev mig ud af min poetiske Stemning. „Smukt i Afstand“ siger han; men det maa, det skal være smukt ogsaa næved, det er umuligt andet. „Bare vi snart var ved Vesterhavet“ siger Kandidaten. Han tænker kun paa Vandet, han har hørt saa meget om de oprørte Bølger, det er kun dem, han vil see, og jeg tror, han overser aldeles Klitterne, vilde jeg kun disputere med ham om Eiderpolitik etc. Men dertil haves ingen Tid, og desuden holde vi nu ved „Landlyst“, hvor tvende ægte, jyske Landfolk, Mand og Kone, modtog os med deres hjertelige „Velkommen“; og vi vare velkomne; intet af, hvad Huset formaaede, var forsømt. Røget Skinke, Gaasebryst, Røræg, Kager, Smør og Ost, kort alt, hvad en hungrig Mave forlanger; dertil Viin, forskellige Slags Brændevin samt Kaffe og Kager kom paa Bordet og forsvandt med en beundringsværdig Hastighed. Vi talte om Stude, et Thema jeg bogstavelig har studeret, talte om den directe Export til England, og da de Tilstedeværende havde erklæret den for Vanvid, beviste jeg dem af deres egne Udtalelser det umulige i, at vi nogensinde kunde eller burde emancipere os fra Hamborg og gennem den fra Tydskland. Dog denne Theori behøver her ingen Talsmand; thi Jyden elsker sin egen Fordeel og grundet herpaa det Metal, der gennem hans Producter flyder i hans Lomme; og den Tid vil komme, ja! den udebliver ikke længe, da han vil indse, at det kun er en dum og egennyttig Partiånd, der har fjernet ham fra den Nation, hvem han dog skylder saa meget. Hvem har vel lært Jyden et fornuftigt Landbrug? Hvem har vel søgt at forædle hans Dyreracer? Er det Tydsken eller Svensken? Ingen Jyde er i Tvivl herom, og det er kun et fanatisk, sproggalt Parti, der har bibragt ham den Idée, at Tydsken er hans Arvefjende, Svensken hans Ven. Dog, det tror ej

heller nogen ægte Jyde for Alvor; han tror det kun, fordi han for Præst og Skolelærer ej tør tro andet; men jeg spaar, at den Tid vil komme, da Jyden tror anderledes, og vi bane ham nu selv Vejen dertil ved selv at gaa ind paa Slagtningen af Slesvig. Gaar den usalige Tanke igennem, forlægges Toldgrænsen ved Statsgrænsen, noget der naturligvis maa skee, da opleve mine Sønner den Tid, da det vi nu fejlagtigt kalde Schleswig-Holsteinismen vil have banet sig Vej helt op i Jylland. Jyden vil se, hvorhen hans Fordeel drager ham, og den Vej vil han følge. Men det var nu ikke det, vi skulde tale om; besynderligt, hvorledes jeg fra Madam Møllers Gaasebryster pludseligt kom ind i Fremtids-Politiken; besynderligt, hvorledes jeg overhovedet altid kommer ind paa denne; og dog: Ikke saa besynderligt endda; thi hvad Hjærtet er fuldt af, flyder let gennem Læbe og Pen. — Dog videre mod Vest! Kaffen er drukket, Piberne tændte; Løftet om at komme igen, da vi altid er velkomne, er givet; altsaa afsted mod det første Maal af vor Rejse

Sjørringsøe.

I ville sikkert fra det mindeværdige Aar 1848 erindre en Skolelærer ved Navn Jagd, der dannede et Frikorps. Han blev senere Officer, Rigsdagsmand og Anlægger af de fleste jyske Telegrapher; kort sagt, han viste sig som en Mand, der vilde fremad udover det Almindelige; Pengemænd kom ham til Hjælp for at fremme hans Uddannelse, og hvad han ikke have lært i sin Barndom, indhentede han i Manddoms Aarene. Det er nu vanskeligt for slige Mennesker paa egen Haand at komme frem herhjemme. Vilde de udover den slagne Landevei, kaldes de let Vindbeutler, og vore egne Landsmænd kue hellere den Slags Aander, end de hjælpe dem fremad. Utallige Beviser kunne anføres herpaa, og det er en beviislig Sandhed, at vi især i de tekniske Fag overseer de ikke faa dygtige Folk vi have her for at søge Fremmede. Herom vidne vore Jernbaner, vore større Gas-Anlæg, alle større Uddybnings-Arbejder, kort sagt alt, hvor Kapitaler er sat i Bevægelse. Af de faa, som har trod-

set denne Modstand mod vort eget og som har vidst at sætte Kapitalen i Bevægelse for at fremme nyttigt Arbejde, indtager denne Jagd en hæderlig Plads; paa sine Rejser i det nordlige Jylland saa han den 1500 Tdr. Land store Sjørring-Sø. Han arbejdede ivrigt imod de Vanskeligheder, der lagdes ham i Vejen for at erhverve Tilladelse til at udtørre den og erhverve den som Ejendom, men han naaede det. Indseende at det var nødvendigt at paatrykke et saadant Foretagende noget af et udenlandsk Stempel, gjorde han en Reise til England for at se praktisk, hvad han havde lært theoretisk samt for at faa derværende Pengemænd til at interessere sig for Sagen. Efterat Englændere havde interesseret sig for Sagen, vandtes ogsaa herværende Folk for den, og i 1857 om Foraaret paabegyndtes det udstrakte Arbejde. Han gravede en $\frac{3}{4}$ Miil lang Kanal til Vandets Afledning; men her forregnede han sig, var maaske lidt vel egenraadig, og Kanalen blev lovlig dyr; dog den blev færdig; han rejste større Laan paa Ejendommen, større maaske end noget Menneske havde troet muligt, og Aar for Aar skred Værket fremad. Nu er Søen for saa vidt tør. For Øjeblikket græsser der 600 Stude og ca. 2000 Faar. To komplette indrettede engelske Farms i gothisk Stiil ligge nu der, hvor man for 7 Aar siden fiskede og paa det dybeste af Søen staar en practisk indrettet meget stor Faarestald. Langs Kanalen paa en Jordbund, der forhen erklæredes for ufrugtbar sees en i frodig Væxt staaende Plantage beskyttet mod Vestenvinden af de høje Klitter, og paa en Øe i Midten af den forrige Sø, paa hvilken Ruinerne af det gamle Færborg har staaet, findes en yppig Planteskole. Granarter, der ellers kun findes i Marsken, er her udsaaede og trives frodigt, men Bunden er ogsaa tildeels Marskbund. Nægt nu den Mand Genie, Dygtighed og Udholdenhed! Og dog gøres alt for nu at nedbryde hans Kredit; man taler bestandig om Fallit, om hvor fejlagtigt alt er paabegyndt, og naturligvis kan denne megen Snakken virke til, at hans Kredit undergraves, og at han aldrig faar Frugten af sit Arbejde. Jeg nægter ikke, at jeg, dersom jeg nu efterat have

seet og hørt, hvorledes Sagen er blevet dreven, skulde paa-begynde et saadant Arbejde, vilde gjøre meget anderledes, men det er lettere at være bagklog end forklog. Vi traf Jagd ved Kanalen, og vi to, der ikke have saa Lidt til fælleds og desuden kjende hinanden fra andre Tider, bleve glade ved Gjensynet. Han viste os omkring, belærte os om, hvilke Træsorter her bedst trivedes, samt hvorledes de skulde behandles. Hans Folk var ved at vadske Faar i Kanalen; det hele var i skotsk Stiil, Arbejderne ordentlig klædte og arbeidede med mere Kraft, end det ellers er Tilfældet; her var Kommando og Orden. Vi fulgte ham til den ene Farm; alt var nydeligt, Køkken og Alt engelsk; ovenpaa i Biblioteket bleve vi beværtede med Rhinskvin og Seltservand, alt i store slebne Pokaler. En net Tjener vartede op, og her fik jeg rigtignok Indtrykket af, at han dog maaske for tidligt var begyndt at betragte de Kapitaler, der var satte i Ejendommen, som sine Egne. Hvor gjerne var jeg ikke blevet der til næste Dag; Bruushønsene var alt paa Ilden, men vor Tid tillod os ikke at blive, vi vilde se Solnedgangen over Vesterhavet og maatte afslaa den gjentagne Indbydelse til at blive. Jeg forlod Jagd med de bedste Ønsker; Gud give at mange vilde tænke som jeg; derved kunde maaske flere saadanne Talenter, der nu forkvakles af Fremmede, trækkes frem til Held og Ære for Fædrelandet.

Vi forlade Sjørring Sø Kl. 3 i et prægtigt Vejr; Viben og Hedelærken slog og sang; Bruushaner i Mængde flokkedes paa Engene og morede os med deres Kamp, medens Hønerne, beskedne og rare Damer, holdt sig i ærbødig Afstand; hist og her sprang en Hare op af Lyngen for nysgjerrigt at betragte os, medens Ræve lumskelig smurte Haser inde i Klitterne, der umiddelbart begrændsede den udtørrede Sø. Dog: Sandet bliver dybt; Hestene have ondt ved at trække Vognen, vi staa af for at gjennevandre Klittepatriet, der fra Sjørring Sø strækker sig mod Nord til Færggaard, der eies af min Ven Jørgen Rosenkrantz, hvem jeg sidst talte med i 8. Regiments Barakker, hvor han opholdt sig som Frivillig. Jeg veed, at han ikke er hjemme, men jeg

vil dog besøge hans Bolig, der ligger aabent og højt paa Heeden, omgivet af tarvelige Marker. Vejen er trang, Sandet gaar os over Anklerne; dog vi mærker det ikke; thi Naturen er os ny og fremmed; og mellem Klitterne gaar det forat se Plantningerne, og vi finde nu de af Kammerherre Riegels med saa megen Møje opelskede Træer; de gro, de voxer; hist og her have de alt naaet Mandshøide, og alt spaaer, at dette Værk, der ansaaes for en Umulighed, dog vil lykkes. Overalt, hvor vi komme frem, skræmmes Vildtet op; Agerhønsene suse os om Ørerne, og først nu staar det mig klart, at Rosenkrantz, der er lidenskabelig Planter og Jæger, kan befinde sig saa vel heroppe. Paa Færgegaard skriver jeg et Brev til ham forat meddele ham, at jeg har været der, og saa tilvogns forat kjøre over den store, flade Strækning herfra til Wandet Kirke. Her ser vi i det Fjerne ret tydeligt Klitternes Storhed og maleriske Effect; hvad der forhøier denne er, at man af og til over Klitterne ser det store, dejlige, brusende Vesterhav. Vi kjøre efter Kortet; thi Sporene krydse hinanden, og forgjæves søge vi at finde Herregaarden Nystrup, som vi skulde passere forat naa Klitmøller. Endelig viser en Bonde os den, men det er kun en elendig, forfalden Bondegaard; hvor forhen det stolte Nystrup stod, overskuende sine 2000 Tønder Land, boer nu en fattig Bonde, der med Nød og næppe foruden sine Faar kan holde 6 Køer. Sandflugten har ødelagt Markerne, deres Skjel ligge under Klitterne og Ingen kjender dem; dog den Tid kan maaske komme, da en dygtig og driftig Mand tager fat paa Værket og tilbagegiver Nystrup en Del af sin tabte Storhed.

Over Klitterne se vi i det Fjerne det smukke Fyrtaarn ved Hansted, Maalet for vor Dagsreise, men der er langt derhen og en trættende Tur have vi tilbage; thi nu begynder Sandet atter, og vi maa af Vognen. Men hvad er det? ere Klitterne besatte af Fjenden? Har han sine Vedetter staaende paa Udkig? Det ser saaledes ud; thi Hoveder titte frem over Bankerne, og da vi nærme os, forsvinde de. Vi have forskrækket dem, de Stakler; det er Børn, der græsse

deres Faar paa forbudne Veje og nu ville drive dem bort i Frygt for at vor Vogn bringer den frygtede Klittefoged. Frygt ikke for os; men tænk hellere paa, hvilken Skade I i Eders Dumhed kan foraarsage, naar Faarene trække Marehalmen op, og Klitten kommer i Flugt; derpaa tænke de Stakler ikke, de tænke kun paa Øjeblikket og lade Gud om Resten. — Det bliver besværligere ved hvert Øjeblik, og var det muligt for Hestene at trække os igennem, vilde vi sikkert atter bestige Vognen, men derpaa er ikke at tænke; vi maa fremad tilfods, snart hængende fast i Lyngrødderne, snart vadende i Sandet. Solen er vor Veiviser; thi hvert Spor af Vej er forsvunden. Vi begynde at blive sultne; thi siden Kl. 12 have vi ikke faaet Mad, og nu er den 6. Vi frygte for at have forvildet os, tale om at leire os i Klitterne og sende Kudsken til næste By efter Proviant, men Nætterne ere kolde og vi gaa videre og se snart, at vi have holdt den rigtige Cours; thi pludselig opdage vi ved at træde ud af Klitterne de frugtbare Enge, der omgive

Klitmøller.

Som en Oase i Ørkenen, saaledes ligger Klitmøller mellem Klitterne; en smal, vandrig Aa fører igennem et frugtbart Engstrøg; reenlige Huse ligge adspredt hist og her, og en Chausse fører fra Thisted her forbi til Havet. Stedet var tidligere en betydelig Handelsplads; den norske Handel med Nørre Jylland gik herpaa, og ikke ubetydelige Rhederier fandtes her. Dog alt forandrer sig. Dampskibe og et forbedret Transportvæsen har ogsaa udøvet sin Indflydelse her paa dette Sted, og det er nu en stor Sjældenhed, at Skibe lade og losse paa den aabne Rhed ved det derværende store Pakhuus. Dog en Rest af svundne Tider eier Klitmøller endnu; men Ak! ogsaa den vil om faa Aar være borte; thi Tidens Tand, der intet skaaner, vil heller ikke spare den ærlige, djærve, gamle Rheder og Skipper Christen Brandy Havsgaard; det er ham, vi ville besøge; og jeg vil raade enhver, der besøger dette Sted, at aflægge ham et Besøg; det vil ikke fortryde ham, dersom han er en Ven af et landligt

Maaltid og godt, hjemmebrygget Øl, og ligesaa lidet, dersom han vil lære ægte jydsk Djærvhed og Aabenhed at kjende. Hans Gaard er venlig som et Skib, Alt er paa sin Plads. Udenfor Gaarden staar et Par Tømmerstabler; thi han kan ei helt opgive Tanken om, at Stedet er en Handelsplads. Og inde i Huset: Hvilken Orden og Reenlighed, ret som om vi kom ind i et hollandsk Hus. Vi modtages hjærteligt af Værten og hans Kone, en smuk Matrone mellem 50 og 60 Aar. Han er i sin Sømandsdragt, med kort Kridtpibe i Munden, men paa begges Klædedragter se vi, at de have Sorg; og en lille Pige paa 11 Aar siger os dette endnu tydeligere; thi Sorgen staar skrevet paa det barnlige Engle-Ansigt, der gjorde et uudsletteligt Indtryk paa os Alle; og de have haft Sorg. Af 3 Sønner er de 2 druknede og den tredje død i Hjemmet, og nu for 3 Maaneder siden have de i een Time mistet 2 Døttre, den ene gift langt borte og den anden Tvillingsøster til den lille sørgende Pige; de omtale deres Tab med et gudhengivent Sind, og Moderen skotter af og til hen til den lille Anine, slaar uden Affectation Øjnene mod Himlen, som om hun bad for dette Barn, hvis hele Væsen har noget forklaret, noget, der gjorde os alle alvorlige. Barnet blev opfordret til at spille Harmonium for os, begyndte en sørgelig Melodi, men brast pludselig i Graad og forlod hurtigt Stuen. Jeg glemmer aldrig dette Barn, glemmer aldrig de brave, gamle, gudhengivne Forældre. Dog vi skulle videre; derfor Farvel til det velbesatte Bord og afsted til Havet, Solen begynder alt at dale, Klitternes Toppe staar i et vidunderligt Skjær. Derfor: „Skynd Eder; siig et hjerteligt Farvel; modtag en brav Mands kraftige Haandslag og saa paa Vognen.“ Vi rulle nu hurtigt ned ad Chausseen og 10 Minutter efter holde vi ved det oprørte

Vesterhav.

Ja! det er skjønt; Bølge vælter sig paa Bølge og bryder mod Brændingen. Skummet sprøjter højt, og vi smage formeligt den salte Luft. Solen kaster sine sidste Straaler over Havet og viser os en Sejler i det fjerne. Mon den

skal naa Havn? eller mon den skal deele Skæbne med Jagten, der staa opskyllet paa Stranden ved vor Side? Dog vor Fører siger os, at Vejret er taaleligt og Havet ikke synderlig højt; jeg synes, det ser oprørt ud, og jeg gik ikke til Søes i et saadant Vejr. Den raske Gut smiler, da jeg yttir det, og begynder nu at fortælle os om Søen, naar den er saa høj, at den skyller op mod Klitterne. Han fortæller os om Strandinger, og om hvorledes han selv har staaet her paa Stranden som Barn og set 7 Fiskerbaade, der vendte hjem med rig Fangst, knuses i Brændingen, medens Kone og Børn stod dem saa nær, at de kunde skjæln de elskedes Træk og raabe til dem. Han vidsker en Taare af Øjet med Trøieærmet; thi han mindes, at hans Fader og Broder var mellem de ulykkelige.

Mørket begynder at falde paa; Klokken er 9, og vi have 1 $\frac{1}{4}$ Miil til Hansted; altsaa afsted langs Vesterhavets Kyst; lad Søluften qvæge Dig og stol paa Dine Been; thi Hestene have ondt ved at trække Vognen langs Stranden; det er en besværlig Gang; men Fyret blinker i det fjerne; det synes saa nær; og dog kommer det mig for, som om det aldrig kommer nærmere. Tanken har imidlertid Beskæftigelse nok; overalt paa hele Turen findes opskyllede Master, knuste Baade, opdrevne Tønder; thi de foregaaende Dage har det stormet stærkt; hvor mange Mennesker have vel klynget sig til disse Master? og hvormange Sørgende har denne Stormnat efterladt? Intet Vrag er dreven herop; vor Fører synes halvt fornærmet derover; thi „Skulde de strande, kunde det jo ligesaa godt være her“. Langsamt gaar Marschen; Havet brøler, Bølgerne rulle skummende op over Sandet, og kommer der en rigtig stærk Bølge, gøre Hestene omkring af Skræk. Kandidaten stønner af Træthed og vil saa gjerne paa Vognen; men det gaar ikke an; thi det er alt, at Hestene kunne faa den tunge Vogn igjennem; det blæser koldt; vi søge Læ bag Vognen; Mørket bliver tættere og tættere. Fyret er vor eneste Veileder, og saaledes vandre vi fremad i en lille Evighed, indtil vi endelig Klokken 12 dreie ind mellem Klitterne og snart er vi ved Foden

af Hanstholm Kalkklippe, paa hvilken Fyrtaarnet staar. Det er en steil Tur derop; Veien løber langs den steile Brink: Et Feiltrin af Hestene — og Vognen styrter i Afgrunden; dog snart er vi deroppe; vi sende vor Fører til en Bondegaard for at besøge Quarteer og begive os selv til Taarnet, som vi straks fik Lov at bestige. Det var smukt, det Fyr; men der skal stærke Øjne til at opholde sig der i Længden. Pudseren var glad ved at see Folk, især Krigsfolk, og viste os med Beredvillighed den hele Mechanisme. Saa trætte, ja! jeg kan næsten sige udmattede, vi vare, mærkede vi det ikke saa længe vi var deroppe, men da vi kom ned, da Vinden atter hylende tog fat i vore Klæder, da vi tilbagelagde den Fjerdingvei, der var til Thomas Westergaards Quarteer, da mærkede vi, hvad 3 Timers Gang langs Vesterhavet havde at betyde. Kl. 1¹/₂ kom vi i Quarteer. Folkene vare alle komne paa Benene, Lys tændte, og Punsch, det vil sige varmt Øl med Rom og Sukker, dampede paa Bordet; det smagte, og vi var snart styrkede. Den i Sandhed intelligente Bonde vilde høre om Krigen; han holdt Dagbladet og Folkets Avis, og Sladren gik lystigt en Times Tiid, medens Sengene bleve gjorte i Stand; Kandidaten og jeg delte Leie, og snart sov vi som Stene, drømmende om Havet, om Udtørringen, om gammelt Øl og meget andet; vi vilde have været op ved Solopgang; men den var næsten ved at staa op, da vi lagde os, saa den Glæde gik vi glip af.

Næste Morgen Kl. 8 kom vi af Reden; Kaffen dampede paa Bordet ved Siden af Æg, Smør og Brød, og vi gjorde Maaltidet Ære, dog ikke aldeles til Værtens Tilfredshed; thi han vilde, at vi skulde drikke Punsch, det er Kaffe med Brændevin i. Da jeg kom ud af Gaarden, faldt mit Øje strax paa en herlig gammel Karl i Piækkert med Ankerknapper, blank Hat med Baand om med Indskrift: „Handstedholm Rednings Station“; et Danebrogskors prydede den brave Mands Bryst. Jeg rakte ham Haanden, bød ham ind paa en Punsch, og erfoer nu, at det var Formanden for Rednings-Stationen, den brave Ole Eriksen, der var kommen for at tilbyde os sin Tjeneste med at vise os Redskaberne;

snart vare vi i livlig Samtale; han mindedes med Glæde den Tiid han foer med „Bellona“ og hentede Thorvaldsens Mesterværker fra Italien; han fortalte om de mange Strandinge, han havde bivaanet, og fortalte uden Bram, hvor mange Mennesker, han havde været med at bierge. Vi saa i Sandhed op til den brave Gubbe, der, uagtet han var over 60 Aar, dog endnu var stærk, sund og mandig; der er noget stort ved saaledes roligt at have gaaet Døden under Øjne; med Stolthed fortalte han os, at han nylig havde haft den Ære at manøvrere med Baaden for Kronprindsen og smilede over, at denne havde gjort Undskyldninger, fordi Folkene var blevne vaade for hans Skyld: „Og dog er det for ham og for hans Fader at vi, saa mange vi ere, endnu gierne vove en Alvorsdyst; Gud velsigne dem begge“; med disse Ord tømte han sin Punsch til sidste Draabe. Af saadanne Mænd have Vestkysten sikkert mange; men hvorledes lønner Staten dem? Han har som Formand for Stationen, for at holde Redskaberne i Orden og for at være parat til hvert Øjeblik at vove sit Liv en Gage 1 rd. 32 sk. maanedligt. For hver Gang han gaar til Søes ved en Stranding faar han det samme, og Folkene 8 sk. mindre. Hvor skønt af Statens Ypperste; hvor skønt at tænke sig, at den store Lehmann har bereist Stationerne og ikke faaet dette forandret; hvor oprørende, at Folk paa Rigsdagen med 3 rd. daglig have kunnet fastsætte en saadan Løn; man blues ved at tænke derpaa; men saaledes gaar det med saa meget. — Vognen holder forspændt; vi skulle til Roshagen, et Punkt ved Stranden 170 Fod over Havfladen. Vi kjøre atter gennem Klitterne, forbi Fiskerhytter, prydede med Masser af tørret Fisk, og snart staa vi atter ved Havet, som idag ligger blaat og blankt som et Spejl; i det Fjerne see vi tydeligt Bulbjerg og Skarreklit strække sig ud i Havet; i Læ af Roshagen, ved Foden af Klitterne ligger Redningsstationens Skur; heri opbevares Baaden, Raket-Apparatet med Tilbehør, kort sagt Alt, hvad der haves til Menneskelivs Redning; den gamle forklarer os med Stolthed hver enkelt Genstand; alt er i Orden, og det er beundringsværdigt at se, hvad der

kan udrettes for en Løn à 8 sk. om Maaneden; hvorfor skulde Staten da give mere? Det var jo urigtigt! Aa ja! saamænd, dersom ikke Indenrigs Ministeren, naar han en Gang inspicerer en saadan Station havde i det mindste 6 Gange saa meget om Dagen. Dog der er stor Forskjel paa disse Personer; jeg ved nok, hvem jeg troer, der af dem har gavnet Verden og Landet mest. — Vi vende atter tilbage til Gaarden for at spise Frokost; vi købe tørret Torsk i Mængde til de forskellige Huusholdninger, trykker den værdige Ole Eriksen 1 Sp. i Haanden, modtage hans Tak med et hjærteligt Haandtryk; og saa: Farvel Vesterhav. Gid snart vort gamle Banner atter maa vaie sejrrigt paa Dine Bølger; gid gamle Danebroge altid maa vaie langs Din Kyst fra Skagens Rev til Elbens Munding, gid — — Dog Stop! med Ønskerne; de bliver ellers let for talrige.

Under munter Samtale og betragtede Thy rulle vi nu afsted imod Thisted, hvor vi ville indtage vort Middagsmaaltid; vi naa den Kl. 2; hvem gider beskrive Byer, hvoraf den ene ligner den anden. Thisted gør imidlertid et godt Indtryk; Madam Hansen laver en fortræffelig Suppe; Hummeren er god men Stegen seig som en Ulykke. Vi besaa det smukke Anlæg ved Byen, hilsede pyntede og godt klædte Damer, og efter et Par Timers Ophold rulle vi atter afsted imod Sallingsund for at gaa hjem til Mors. Kl. 12 er jeg atter i min gode, hyggelige Præstegaard, hvor alt er i den dybeste Søvn; ogsaa jeg søger hurtigt Sengen; thi jeg er træt og sover hurtigt ind med den Bevidsthed at have brugt min Tid vel i det sidste Par Døgn.

Lidt om Limfjorden.

(Limgrises Vise; Smaaøer og Holme.)

I.

LIMFJORDEN (∴: Kalkfjorden, efter de Kridtdannelser, som her træder frem i Dagen) er et af Danmarks mærkeligste Farvande. Det er ikke nogen egentlig Fjord, men et Sund, 180 km langt, der gennemskærer Nordjylland. Fjordens Areal er 1700 km² (som Lolland-Falster). Om Limfjordens Oprindelse haves der et *Stedsagn*, af hvilket der er overleveret en Opskrift, nemlig i *Klaus Lyskanders* (1558—1624) Indledning til hans store, ufuldendte Danmarks-historie, hvor Sagnet fremstilles saaledes:

— „Om denne Fiord fortælle gamle Folk følgende Historie: „En ung frue hafver ofverdaadig berømmet sig at ville føde en anden Søn til verden end Christus vaar, men udi hendes største (∴: første) barszelseng føde hun et underligt Creatur i skick og skabning effter en Grisz og Svin, huilcket siden woxste udi saadan stoerhed, at mand vil sige, at huor det gik udi Skouffbeyden [∴: Skovgræsgang] eller Kratt, kiendis Byrsterne ofver alle toppe af træerne, og angifvis, at dette svare og uhyrede Svin som man kallede Limgrim hafver rodet og opvellet den første munde og indløf udi Landet, og veret af samme Svin kaldet Limgrimsfiord, som mand nefner Limfiord. Siden hafver wandet woxst og udi de dalder og lafve sympactige stæder wide indskaaret sig.“¹⁾

Dette i sin Tid sikkert gængse Stedsagn har affødt en

1) Uafhængig heraf og nyere ægte Folkesagn er vist *E. Tang Kristensen*: Sagn fra Jylland IV, Nr. 89: „Der fortælles ellers, at Limfjorden skal være bleven til ved en Vildso med elleve Grise, der gav sig til at rode Jorden op, hvorpaa Vandet strømmede ind.“

Folkevise: „*Limgrises Vise*“, skrevet o. 1590 allersidst i den ene af *Anders Sørensen Vedels* Visebøger (det saakaldte „Svanings Haandskrift II“). Som Visen ligger for os, er det et meget nylavet Arbejde skelnende sig fra alle gamle Viser ved sin mere personlige og refererende Fremstilling, ved sin Sætningsbygning, der trods Linje- og Strofe grænserne, og allermost ved sit blandede Sprog, der minder om det 16. Aarhundredes Købstadstale, som vi kender det i Skolekomedierne. Visens Sprogform er *sydjydsk*, og der er en Del, der taler for, at A. S. Vedel eller en ham nærstaaende Person er Forfatteren. Visen er helt igennem skrevet med samme Haand, og Rettelserne skyldes samme Skriver. Det er dog tvivlsomt, om Haandskriften kan antages for Vedels.

I det ovenfor citerede Stykke af Lyskanders Danmarks-historieindledning fortælles — maaske tilfældigvis — intet om Grisens videre Skæbne, men den ved Visen god Besked om. Efter en Skildring af Limgrises vældige Størrelse og hvad den ødelagde og fortærede, berettes at Bønderne stæv-nede Limgris til Ting.

„Oc lode hannem dømme til steyle oc hiul,
for raffn oc krage oc anden ful.“

„Den føget dømte saa skarp en dom,
Limgriiss hand passet saa lidet der om.“

Saa drog Bønderne hen til Harald Kyrre, der var Limgrises Broder, for at bede om Hjælp. Han kaldte paa sine Brødre, ni Hundehvalpe, som hans Moder havde født sammen med Limgris. Disse Hvalpe løb efter Limgris, men

„Der Limgriiss bleff sine brødre var,
da sturrede hannem baade øerne og haar.“

„Saa slog han op sin vide gab,
saa gridske de huelpe der indløb.“

„De reffue i hannem baade leffuer oc lunge,
saa hart da monne de ved hannem klunge.“

„Hiertet det brast, oc Limgriiss døde,
hans ni Brødre alle ere øde.“

Saa skildrer Visen Bondens Glæde over at være skilt „ved denne gromme tiuff“, og dernæst fortælles om Gravens Størrelse, hvori Limgriis „ligger met brødre ni“. Derimod tjener Bonden „til haand oc fod“ Harald Kyrre, „hans broder, en ridder god.“

Visen slutter med en Morale om Limgrises Moder, der nu lader „andre være sine lige, høye oc laffue, fattige oc rige“.

„Hun siger, det er Guds brand oc blus,
som tender ild i spotterens hus.“

„Naar dig bedis til en danis-suend,
met spaat du hannem ey fra dig send!“

„Sender dig Gud oc Liffsens fruct,
du føie dine ord met ære oc tuct!“

„Tale icke uden munde, men sig Gud priiss,
aff Skaden er ieg vorden viiss.“

Visen om Limgris er bygget over Motivet: den gudsbespottende Jomfru, der til Straf føder den store Gris, som beskrives baade i Sagn og Vise. Sagnet om Grisen som Aarsag til Limfjordens *Oprindelse* kan sammenstilles med folkelige naturforklarende Fortællinger, som f. Eks. om „Fugl Gam“, der med sine Vingeslag kastede Sand ind i Løbet til Vildmosen, saa den nuværende udstrakte Mose derved dannede sig; endvidere Sagnet om en eller to Tyre, der ved at rode i Jorden med deres Horn forårsagede Sandflugtens Opstaaen.

Uden direkte Berøring med Visen om Limgris er vist de i forskellige Lande forekommende skæmtende Skildringer i folkelige Viser og Fortællinger om et *Svin* af overnaturlig Størrelse. Rest af en saadan Besyngelse haves saaledes i en tysk rimet Strofe, der er optaget i et Haandskrift fra 11. Aarhundrede, en latinsk Retorik fra St. Gallen Klosteret: „Vildbassen gaar i Lide, bære Spær ved Side, dens stærke Vælde hindrer den at fælde, den har Fødder store som Vognlæs, den har Børster lige saa høje som Skoven, den

har Tænder tolv Alen lange“. Strofen er muligvis et Brudstykke af en længere Jagtskildring. I *norsk* og *svensk* Nutids-tradition haves en Vise, der blot skildrer en vældig stor Gris. I et *svensk* Eventyr skildres „den store Gris“ Størrelse, men da den skal slagtes, flygter den og bliver mindre og mindre. I en *finsk* Vise fortælles om, hvorledes Tordenguden med sin gyldne Hammer og andre Guder vil slagte et uhyre stort Svin, men da Dyret gør en Bevægelse, bliver alle Guderne forfærdede, render deres Vej og søger at redde Livet ved at klatre op i Træerne. En *estnisk* Vise skildrer et vældigt Svins Opfødnings og Slagtning.

Den *religiøse Motivering* af Limgrimssagnet (baade i Visens og Lyskanders Fremstilling), at Jomfruen føder Uhyret som Straf for *Gudsbespottelse*, har sin folkelige Parallel i det i vor Tid gængse Folkesagn om, at denne eller hin Sø er opstaaet paa Grund af Folks Ugudelighed; idet de havde hentet en Præst for at berette en udklædt Sø eller Orne, bliver Straffen, at Gaarden eller Borgen synker og en Sø kommer i Stedet.

Medens Lyskander ikke synes at kende noget til Limgrisens Drab, lader Visen Limgris blive dræbt af sine egne Brødre: de ni Hundehvalpe og Harald Kyrre. Fortællingen om Hundehvalpene, der ifølge Visen *opfødes* med Mælk og Hvedebrød for at blive kraftige, ser helt folkelig ud og minder om de kendte Sagn om Tyren, der opfødes med Mælk for at dræbe den store Lindorm om Kirken. Rent litterær og ufolkelig — utvivlsomt tildigtet af Visens Forfatter — er derimod *Harald Kyrre*, der var sin Moder „en Søn saa dyre“. Hvor uvedkommende han egentlig er i Sagnet ses bedst af, at han ingen Rolle spiller i Handlingens Gang: han ophidser kun sine Brødre (Hundehvalpene) til Angreb. Selve Navnet Kyrre er lærd Laan fra ældre norsk-islandsk Litteratur og har været ukendt i Folkemunde her i Landet. Naar det endelig i Visens Vers 30 (der er 60 Vers ialt) fortælles, at Bønderne *stævner* Limgris til Ting, og at Fogeden dømte Uhyret til Stejle og Hjul synes dette

at være et folkeligt Træk og minder om de velkendte Processer mod Rotter¹⁾.

Ovenstaaende Oplysninger om Sagnet vedrørende Limfjordens Oprindelse og Folkevisen, der har sin Forudsætning i Sagnet, er hentet fra den store videnskabelige Udgave af vore Folkeviser: *Danmarks gamle Folkeviser* (Danske Ridderviser), 4. Binds 1. Hefte 1920, S. 103 ff. (Vise Nr. 518), udgivet af *H. Grüner Nielsen*, der i sin Indledning til Visen om Limgris giver alle nødvendige Oplysninger til Forstaaelse af Visen (og Sagnet) og meddeler Henvisninger til den omfattende danske og udenlandske Litteratur om Emnet.

I Fremstillingen her er dette lærde Apparat naturligvis udeladt. Jeg har tænkt, det kunde være af Interesse for nærværende Aarbogs Læsere at høre om, hvorledes *Folkedigtningen* har skildret Limfjordens Tilblivelse. Og da ikke saa ret mange besidder den store Folkeviseudgave, har jeg ment at kunne forsvare at referere H. Grüner Nielsens lærde og kyndige Undersøgelse om Limgris.

II.

I Limfjorden findes en Del smaa, ret ensartede *Græsholme*. En Mængde af dem anvendes til Høavl og Græsnings. De er forøvrigt udprægede Fugleholme. Ved den nordøstlige Kyst af Løgstør Bredning, ved Mors og i Farvandet mellem Mors og Thyholm og ved Thyborøn findes saadanne Holme — hørende til Thisted Amt, der er det mindste Amt i Nørrejylland (1775,6 km²), men med et Kystomraade som ingen af de andre. Under *Vester Han Herred* hører følgende Holme: En Del af *Nørre-Tranholme*, beliggende ved Thisted Amts østligste Kyststrækning i Løgstør Bredning. Til *Gøttrup Sogn* hører ca. 33 ha af Øerne. Til *Klim Sogn* hører ialt ca. 27,2 ha af disse ubeboede og i Trap ubenævnte

¹⁾ Om Rotter paa Fur og paa den lille Ø Rotholmen i Skive Fjord — og om Stævning af Rotter — se *Jeppe Aakjær*: „Limfjordsrotter“ i Skivebogen 1926, S. 135.

Smaaøer.¹⁾ — I Thisted Bredning ved Nordvestsiden af Feggesund hørende til *Arup* Sogn ligger den 91 ha store ubeboede *Sæbesholm*.

Den største Ø i Thisted Amt er *Mors* (ca. 367 km²), hvorunder hører følgende Holme: Til *Sejerslev* Sogn (Nørre-Herred) hører den ca. 5,5 ha store *Feggerøn*, der ligger i Løgstør Bredning ved det østlige Indløb til Feggesund. *Feggerøn* ligger paa en Sandgrund under Vandet (et Flak), som gaar mod Nordøst fra Landtangen Feggeklit Hals paa *Mors*. *Feggerøn* er ubeboet. — Til *Ejerslev* Sogn (Morsø Nørre-Herred) hører den ca. 2 km fra Morsøs Østkyst i Løgstør Bredning liggende meget lille ubeboede og ganske flade *Ejerslev Røn*, hvorpaa Fiskerne fra Sønder Draaby paa *Mors* ofte forhen havde Garn og andre Redskaber liggende. Kreaturer gaar ogsaa undertiden i Løsdrift paa disse Røn-Øer. Ordet *Røn* er Betegnelsen paa en lille, stenet Holm, Stendynge (jfr. Sønder-Røn ved Gjøl i Limfjorden). — Paa Vestsiden af Morsøs Sydspids Hesterodde ligger Øgruppen *Rotholme*, hvoraf 14,5 ha hører under *Øster Assels* Sogn og ca. 14 ha under *Vester Assels* Sogn (Morsø Sønder-Herred). Disse Øer, der er ubeboede, har antagelig deres Navn efter Rotterne (Mosegrise?), som sagtens har været talrige paa disse Holme som paa Rotholmen i Skive Fjord. — Til Morsø Sønder-Herred, *Karby* Sogn, hører Øerne *Agerø* (ca. 386 ha), *Stenklippen* (6,5 ha) og nogle mindre ubenævnte Øer, alle liggende paa Morsøs Vestside udfor Tissing og Glomstrup Vig Syd for Halvøen Nees. *Agerø* er ved en Vej „Agervejle“ forbundet med Hvidbjerg Sogn paa *Mors*, og er saaledes nærmest at henregne for en Halv til *Mors*. I *Agerby* er Filialkirke og Skole.

Under *Revs* Herred hører følgende Øer: *Jegindø* i Kaas Bredning Øst for Thyholm, med hvilken den er for-

¹⁾ Til det Syd for Gøttrup i Øster Han Herred liggende Aggersborg Sogn hører af Nørre Tranholme 33,3 ha foruden en Række andre smaa Holme som Sønder-Tranholme 74,5 ha, Byholm, Vadholm, Knokkerne o. fl.

bundet med en i 1915—16 bygget ca. 400 m lang Dæmning med Gennemsejling for Fiskerbaade. Jegindø er 796 ha og havde i 1921 780 Indbyggere. *Achton Friis* har i sit smukke Værk: „De danskes Øer“ III Bd. (1928), S. 305—19 givet en fornøjelig Skildring af Øens Natur og Folkeliv, ligesom han ogsaa meddeler en Del historiske Oplysninger m. v. Et fortræffeligt Kort over Øen, smukke Fotografier og Tegninger (af *Johannes Larsen*) ledsager Achton Friis's Jegindøbeskrivelse. — Nord for Jegindø i Limfjorden, hørende til Herregaarden Hindsels i Hvidbjerg Sogn (Thyholm) ligger Øen *Fugleholm* (2,5 ha), der har Form omtrent som et Koralev, idet der paa dens Midte ligger et Par Smaalaguner tæt op ad hinanden, omkring hvilke Landet danner en næsten regelmæssig Ring. „Den lille Holm er en herlig Plet i den smalle Fjordarm mellem de imponerende Bakkelandskaber paa Thyholm og Mors.“¹⁾ — Sejler man videre Nord paa, kommer man til Øen *Lindholm* (ca. 66 ha), beliggende ved Nordsiden af Indsejlingen til Skibsted Fjord. Denne Ø hører til *Bodum* Sogn (Revs Herred). Lindholm anvendes til Græsning af de Bodum Gaardejeres Kvæg, men henligger iøvrigt ganske urørt, og intet Spor røber, at Mennesker nogensinde har fæstet Bo paa denne Ø, som Achton Friis giver en stemningsfuld Beskrivelse af i „De danskes Øer“ III, 322—26. — Til Revs Herred hører ogsaa otte Smaaholme under *Ager* Sogn. Disse Holme (*Langholm, Sælhundeholm* m. m.) ligger vestligst i Nissum Bredning ved Thyborøn Kanal og er kun tørre ved Lavvande.²⁾

I nyere dansk Digtning træffer man meget ofte Limfjordsegnenes Skønhed skildret i begejstrede og stemningsbevægede Udbrud.³⁾ Dette har jo sin Grund i, at en hel

1) Achton Friis: De danskes Øer III, 320—21.

2) Til Thisted Amt hører ogsaa den nu 130 m ude i Vesterhavet fra Bulbjerg (*Lild* Sogn) staaende 16 m høje *Skareklit* („Skareklev“), Jyllands eneste Skær. Skar, Skaar ∴ hvad der har Indskæring, skarp Skrænt.

3) Læs ogsaa Achton Friis' herlige Skildring af Sejlturen Vest om Mors igennem Thisted Bredning (De danskes Øer III, 324—26).

Del af vore Digtere er fra Limfjordsegnene: *J. P. Jacobsen* fra Thisted, *Johan Skjoldborg* fra Hannæs, *Jakob Knudsen* fra Aggersborg, *Johannes V. Jensen* fra Farsø i Vesthimmerland, *Jeppé Aakjær* fra Fjends Herred (bor nu ved Skive Fjord) og *Thøger Larsen* fra Lemvig. Det bliver en Opgave for Fremtidens Forskning at gøre Rede for, hvad disse Digtere har meddelt til deres Folk af Limfjordsegnenes Kulturhistorie (i digterisk Iklædning), hvilket ikke er helt lidt. Her skal jeg ikke komme ind paa dette tillokkende Emne, men derimod slutte med at citere et Par Vers af *Jeppé Aakjærs* uforglemmelige Digt „Limfjorden“:

Hvor herligt du lyser, du krummede Fjord,
der slynger de Sløjfer i Sønder og Nord,
du Vindenes Orgel, du tonende Vand,
der bræmmer med Skummet din riflede Strand.

— — —

Se Maagernes Hvirvlen, hør Spovernes Træk —
et Strøg mod dit Hjærte, og Lyden er væk!
Hvi skjælver du, Hjærte, hvi drypper min Graad?
Jo, Barndommens Spover de krydsed min Baad.

— Ej fandt du, o flyvende Svane, en Kyst,
hvor renere lyste dit tonende Bryst;
og hvad kan vel løfte din dragende Sang
som Fjorddalens Bugtning saa lys og saa lang!

— — —

— Hvor fattig du var dog, mit Fædreland,
om ikke du ejed din Fjord og din Strand,
de krogede Hager, de bittesmaa Næs,
hvor Rylerne ruger i saltsvedet Græs!

Men blev du end fattig paa Skov og paa Land,
du vandt dig Erstatning i syngende Vand,
og Fjorden med Vader og Vejler og Vig
den gjør dig for Øjet saa kjær og saa rig.

Thi den, der ved Fjorden som Mand eller Barn
har jublet og tumlet med Baad eller Garn,
han glemmer ret aldrig paa Jorderigs Rund
hint Maaneskinsspejl paa dit ensomme Sund.

Og den, der som Yngling bag Fjordsivets Hang
har kysset den første, den saligste Gang,
han ejer et Minde, som aldrig vil dø,
han kommer hver Sommer paany til din Sø.

Galtrup Højskole, Mors, 4. April 1929.

August F. Schmidt.

Joachim Irgens til Vestervig.

Ved *P. L. Hald.*

MEDENS Mindet om Herremanden og Bondeplageren Peder Mollerup endnu baade gennem Sagn og Historie er i frisk Erindring hos Egnens Befolkning, forholder det sig anderledes med Vestervig Klosters foregaaende Ejer Joachim Irgens. Hans Navn nævnes aldrig, og mange kender det slet ikke; men hvor eventyrligt end følgende Sagn, der er optegnet i Vestervigegnen, lyder, saa handler Kernen i det dog utvivlsomt om ham.

Sagnet fortæller saaledes:

Det var engang, at Holland hørte med til Danmark, og da vilde Kongen af Danmark besøge sin Statholder dernede og tog sin Tjener med paa Rejsen. Under Opholdet i det fremmede Land kom den hollandske Statholder til at synes saa godt om Kongens Tjener, at han tilbød ham sin Datter til Frue. Da Kongen hørte det, sagde han til Statholderen, at hvis han vilde staa ved sit Ord, saa vilde han give Tjeneren Vestervig Kloster til Arv og Eje, og da Statholderen hørte det, blev han saa glad, at han lovede at lade Gaarden tække med Kobber. Tjeneren blev gift med Statholderens Datter, og de boede paa Vestervig; men et Fartøj, der sejlede fra Holland ladet med Kobber til Taget, naaede aldrig Vestervig, men gik under ude i Vesterhavet.

Jochum el. Joachim Irgens (Jürgens) var fra Holsten og født i Itzehoe d. 19. Maj 1611. Han var Søn af Købmanden Heinrich Jürgens og Hustru Catharina Fruchtnichts; hvor mange Børn, der har været i Ægteskabet, vides ikke, men der har i det mindste været en Søn til nemlig Johan eller Johannes.

Om Joachim Irgens' Ungdom vides ikke meget; men han skal være opdraget sammen med Stamherren

til Breitenburg, Christian Rantzau, der blev Enevældens første Minister i Danmark, og hans Bysbarn, Heinrich Müller, der ogsaa var af borgerlig Slægt, men blev Generaltoldforvalter og Admiralitetsraad. Iøvrigt skal Irgens have studeret Medicin sammen med Broderen Johannes, der senere blev Læge i sin Fødeby Itzehoe. Den Antagelse, at Irgens ogsaa skulde have taget Doktorgraden, er sikkert ikke rigtig, snarest har hans medicinske Kundskaber indskrænket sig til det mest elementære vedrørende Saarpleje o. lign.

Broderen Johannes Irgens blev gift med en Datter af Christian d. 4.s Livlæge Henning Arnisæus, der døde 1636, og det er maaske ikke usandsynligt, at vi med Kendskab til dette Svogerskab kan forklare, at Irgens den 16. Juli 1637 antages som Kammertjener hos Kongen. Som Læge kan det ikke have været, da Livlægen fra 1636—1645 var Niels Christensen Foss; men vel kunde det tænkes, at den aldrende Konge kunde ønske, at hans Kammertjener ikke var helt ukyndig i Lægekunsten. Det kan endvidere ogsaa tænkes, at Barndomsvennen Heinrich Müller ogsaa kan have medvirket til Ansættelsen, da han netop paa dette Tidspunkt var blevet Kongens Kammerskriver. Forøvrigt skal Irgens før han blev Kongens Kammertjener ogsaa have været i Tjeneste hos Adelsmanden Frederik Urne.

Paa det Tidspunkt, da Irgens kom i Kongens Tjeneste, synes det, som om han allerede har været i Besiddelse af ikke helt ubetydelige Pengemidler, muligvis ved Arv; han var nemlig allerede 1636 blevet Parthaver i de norske Bjergværker, der ejedes af Hannibal Sehested.

Kongen har utvivlsomt været tilfreds med hans Tjeneste, der varede til Kongens Død. I Maanederne Juni og Juli 1646 gav denne sig paa en længere Rejse til Norge, og det skulde blive den sidste af de mange, som den gamle Konge havde gjort til dette Land. Formaalet med Rejsen var dels at holde Herredag i Aggershus og dels at tilse Kronens Bjergværker; der var saaledes nylig fundet Guld deroppe. Irgens ledsagede Kongen, og hans Interesse for de Muligheder, der her laa skjult, bevirkede, at han stadig havde Øjnene

med sig angaaende Udsigterne for en mere virksom Delta-gelse i Udnyttelsen af Bjergværkerne deroppe; og Irgens nyttede Lejligheden.

Under Opholdet i Trondhjem blev han opmærksom paa, at der samme Aar var oprettet et Selskab til Udnyttelse af de nylig fundne Kobberminer i Røraas; det Bjergværk, han tidligere havde spekuleret i, fandtes i Gudbrandsdalen; men her havde han ikke haft Held med sig. Nu lykkedes det ham at blive Deltager i det nystiftede Selskab, men det var ham ikke nok. Efter Hjemkomsten til Danmark følger han Kongen videre paa dennes Rejse til Holsten, og der faar han Privilegium dateret 19. Oktober 1646 paa Driften af Røraas Kobberværk, hvorved han blev Eneejer og Opfinder af Værket mod at holde den rette Finder skadesløs. Omtrent paa samme Tid fik han ogsaa Handelen paa Færøerne i Forpagtning.

Der blev nu ikke meget tilbage til de øvrige Part-havere i Røraas Kobberværk; thi Irgens udnyttede sit Privilegium saaledes, at disse maatte indrømme ham $\frac{3}{4}$ af hele Værket og ligeledes, at Ledelsen kom til at hvile i hans Haand. Det er nu ikke saaledes at forstaa, at han tog Ophold i Røraas, da han ved Kongens Død rimeligvis gik ud af Hoftjenesten. Opholdet i denne fjerntliggende Egn har sikkert ikke været særligt tillokkende for ham, og deroppe har han heller ikke kunnet udnytte Mulighederne for at skabe sig en Formue. Han overdrog derfor 1649 til sin Broder Johannes Irgens, der opgav sin Lægegerning og flyttede fra Itzehoe, Ledelsen af Værket, og da han døde 1659, fik dennes Svoger Arnisæus og Sønnen Henrik Irgens Ledelsen. Fra denne Henrik nedstammer den nulevende Familie Irgens.

Bjergværket betalte sig godt, og Kobberet solgte Irgens med Fordel til Holland; men denne Udførsel førte med sig, at han maatte foretage hyppige Rejser til Amsterdam. Derved fik han Kendskab til og Forbindelse med de store hollandske Handelshuse, og her gjorde han da ogsaa det Bekendtskab, der førte til Giftermaal med den rige Hollænder-

inde Cornelia Bichers. Hun tilhørte en af Byens fornemste og rigeste Familier. Slægten „de Bichers“ havde gennem Hundrede Aar haft mange Medlemmer i Amsterdams Styrelse. Cornelia var Datter af en anset retslærd Raadmand, Dr. Andreas Bichers og Hustru Catarina Tengnagels, og da disse var særdeles velhavende, bragte hun Irgens en betydelig Medgift; deres Bryllup fandt Sted 12. December 1656.

Allerede næste Aar finder vi Irgens i Vestervig. Hvorledes det er gaaet til, ved vi ikke; det synes nemlig, at han er blevet en Slags Forvalter eller Bestyrer af Krongodset her, muligvis antaget af Lensmanden. Det er dog ikke første Gang han nævnes sammen med Vestervig; thi 1652 har han været her ifølge et Mageskifte, der dengang fandt Sted ved Købet af en Del Ejendomme, som Irgens fik af Johan Brochenhuus til Hindsels.

Da Svenskerne under Anførsel af Oberst Bötticher den 3. Oktober 1657 tidlig om Morgenen ved Byen Nabe paa Aggertangen efter gentagne Angreb havde slaaet dels en Bondehær og dels regulære Tropper, rykkede de ind i Thy, og efter hvad Danske Atlas fortæller, kom de til Vestervig og blev „af Forvalteren paa Vestervig Kloster, Irgens, vel modtagne“. Irgens har formodentlig ikke været med i Kampen ved Nabe, hvor man dog syntes, at hans Plads havde været, men er blevet hjemme for at varetage Gaardens Interesser over for Fjenden. Formodentlig ligger der i „vel modtagne“ kun, at han har maattet rykke ud med Kvarterer, give Oplysninger om Veje o. lign., der kunde have Betydning for de fremmede Tropper. Fra Udtrykket at slutte, at han har vist Fejghed, er sikkert ikke rigtigt, men snarere har han som den beregnende Mand han var, sikret Gaard og Ejendom ved Imødekommenhed over for Fjenden.

At Irgens har faaet en saadan betroet Stilling under Kronen kan iøvrigt ikke undre; thi han har paa dette Tidspunkt laant Kong Frederik d. 3. 30.000 Rdl. Hvor meget han under Krigen laante Kongen, vides ikke; her skal bl. a. kun nævnes, at han i Henhold til kongl. Rekvision af 29. Oktbr. 1660 havde forstrakt ham med 22,145

Rdl. for Levering af Krudt, Soldatertrøjer, Malt, Rug, Salt o. s. v., men nu saa han sig nødsaget til at anmode om Likvidation i Løbet af 7 Maaneder, og i en allerunderdanigst Memorial udbeder han sig en „naadigst Resolution“ paa, at Amager skal afhændes ham til Arv og Eje, eller at han maa faa enten Ørum, Vestervig, Aalholm paa Lolland eller Gods i Norge. Hertil var Kongen imidlertid ikke tilsinds; han vilde ikke af med hverken Amager eller Aalholm, der begge var tillagt Dronningen som Livgeding, og Ørum Gods blev overdraget til en anden. Men saa var Vestervig tilbage, og der blev da givet Ordre til, at der skulde foretages en Beregning over Gaard og Gods, for at disse kunde blive overdraget Irgens, der havde tilbudt yderligere Laan mod at faa Godset i Arv og Eje. En Beretning affattet af den nedsatte Kommission indsendtes 5. Februar 1661 til Rentekammeret, og paa Grundlag af denne blev den 8. Marts s. A. udfærdiget Skøde til Irgens paa Vestervig. Skødet omfattede:

1. Ladegaardens Hartkorn, 120 Tdr. 5 Skp. 1 Fok.
2. Bøndergods 2477 Tdr. 6 Skpr. $\frac{4}{5}$ Alb.
3. Gæsteri og Gadehuse, der ansloges til en Værdi af 535 Tdr. Hartkorn, dog var et Beløb paa 132 Tdr. udeladt, fordi Ejendommene var ødelagte af Vand og Sandflugt. Ligeledes var fradraget Indtægterne af Vestervig Kirke, dels fordi disse medgik til Kirken selv og dels til at lønne Stedets Skolemester med.

Hartkornet skulde betales med 50 Kr. pr. Td.; men hermed var Overdragelsen endnu ikke i Orden, thi 15. April faar Irgens for udlagte 1000 Rdlr. af „sær kongelig Naade“ Birkeret til Vestervig, og Ugen efter fik han tilskødet Heltfiskeriet i Ørum Sø for 5000 Rdlr.

Denne Maade at dække Gæld paa ved at overdrage Kreditorerne Jordegods og for at skaffe Penge blev paa dette Tidspunkt almindeligt brugt af Kronen. Adelen havde nemlig ved Enevældens Indførelse maattet opgive sin Eneret til de kongelige Len, og hele Lensinstitutionen ophævedes. Betegnelserne Len og Lensmand forsvandt, og fra 1663 ind-

førtes efter holstensk Mønster Amter og Amtmænd; disse dog med et noget andet Embedsomraade end Lensmændene. Vestervig Len hørte til et af Landets største og omfattede foruden Vestervig Gaard og Sogn tillige Størsteparten af Refs Herred samt betydelige Ejendomme i de øvrige Herreder.

Den sidste Lensmand var Rigsraad Oluf Parsberg der havde Lenet fra 1650—1661. Han var Herre til Jernit (nu Frijsenborg) og havde tidligere haft mange Forleninger saaledes ogsaa Ørum Len fra 1622—1624.

Det maa altsaa have været medens Oluf Parsbjerg var Lensmand, at Irgens skal have været Forvalter paa Vestervig. Nu blev han Lenets Ejer, og det blev sikkert en meget mærkbar Forandring for Godsets Beboere. Det var en særdeles betydelig Besiddelse, han her havde faaet, ialt udgjorde det købte c. 3173 $\frac{1}{2}$ Td. Hartkorn, hvorfor var dækket et Beløb paa 116,873 Rdlr., men hermed var det endnu ikke kommet til en endelig Opgørelse med Kronen, dels fordi Irgens' Fordringer ikke var blevne fuldt dækkede, og dels fordi han vedblev at yde Laan til Kronen.

Meget af sin Tid tilbragte Irgens paa Rejse til Holland for at pleje sine Handelsforbindelser. Udenfor Amsterdam havde han et Landsted „Irgensdal“ og i selve Byen en stor Ejendom. Hans Stilling nødsagede ham selvfølgelig til at leve paa en stor Fod, og i Amsterdam udfoldede hans Stormandsvælde sig i al sin Glans, og da Kronprins Kristian (d. 5.) paa sin Udenlandsrejse 1662 kom dertil, var han Gæst hos Irgens, der „med de største Depenser logerede ham hos sig“.

I København havde han ogsaa sin egen Gaard. Paa Christianshavn havde han ved Skøde af $\frac{19}{3}$ 1664 af Kongen købt et Par Stykker Ødejord ved Volden, og her opførte han en Ejendom, den nuværende Nr. 44 paa Christianshavns Strandgade; et Landsted i Københavns Nærhed tillod ham at tage Ophold i mere landlege Omgivelser, og her fejrede han engang den hollandske Gesandt ved imponerende Festligheder.

Men ingen Steder lagde hans Storhed sig vel saadan for Dagen som i Vestervig; her gjaldt det om at faa en passende Ramme om den Glans og Pragt, som hans Midler tillod ham at udfolde. De gamle solide Klosterbygninger, som endnu stod vistnok saa temmelig urørte fra Klostertiden, blev nedbrudte, og i Stedet for lod han opføre et pragtfuldt toetages Slot i italiensk Stil, og som Pontoppidan fortæller „nogenledes af Facon efter Charlottenborg i København“. Ved denne Lejlighed nedbrødes Vestervigs gamle Sognekirke, St. Thøgers Kirke, der laa paa „den gamle Kirkegaard“, for at Materialerne kunde benyttes til Slottet, og en af vort Lands ældste og mærkeligste Kirkebygninger forsvandt. Som Bygmester har han muligvis haft en Hollænder, „den meget fornemme“ Petter Simensen Rogers, over hvem der findes en Gravsten i Nørhaa Kirke, paa hvilken der staar, at han var Bygmester og Ridefoged til Vestervig Kloster. I hvor høj Grad den ny Bygning optog Samtiden, finder vi ogsaa i den Dagbog, som Biskop Jens Bircherod i Aalborg har efterladt sig. Da Slottet den 30. December 1704 afbrændte, benævner han Bygningen som „den allerprægtigste i Landet“. Meningen var, at her skulde Hovedsædet være for det Stamhus, som Irgens senere hen haabede at faa oprettet.

At der blev bygget i Vestervig, fik Omegnens Bønder at mærke. I Præsteindberetningerne for 1690 er der Vidnesbyrd herom. Saaledes klager Præsten i Boddum, Ydby og Hurup over det Tab af Tiende, han lider, ved at mange Gaarde ligger øde hen; han nævner saaledes i Ydby Sogn 17 hele og halve Gaarde, i Hurup 14 og i Boddum 2, og, tilføjer han saa, „ere de fleste af samme Gaarde blevne øde formedelst det haarde og svære Arbejde, som de fattige Bønder til Vestervig Kloster bleve plagede med, fornemmelig fra den Tid, da den salig Mand, velbaarne Jochum Irgens, begyndte at opbygge Klostret, da han saa jævnlig brugte dem til samme Arbejde, at de derover forsømte deres egne Gaardes Arbejde, og bleve saa forarmede, at de ikke kunde svare til Landgilden, hvorpaa han da endelig lod tage fra

dem Korn og Kretter og alt det, de ejede, og derefter 1667 i Gaardenes Sted lod opsætte en Ladegaard i Refs med Øxehus, under hvilken han paa nogle Aars Tid brugte 14 øde Gaardes Jord og Agre i Refs By, men derefter lod samme Ladegaard og Øxehus nedbryde, og siden har ligget til min store Skade usaat og udyrket“. Præsten henstiller, at „som den salig Herre selv med slig ulidelig Arbejde har været Aarsag til mange Gaardes Ødelæggelse“, at hans efterlevende Frue maa blive tilpligtet at betale ham den lidte Skade, idet mindste at forunde ham Græsningen af nogle af de øde Gaarde i Refs til Erstatning for hans St. Hansrente.

I Helligsø og Gjettrup Sogne er det ogsaa galt. Præsten skriver, at han har mistet i Tiende over 300 Tdr. Byg, foruden anden Rente og Offer, fordi saa mange Gaarde er blevne øde, og disse Gaarde høre „næsten alle under Vestervig Kloster, hvis Patron haardelig har plaget dem med svær Arbejde, Slæb og Træl til den store Bygning, der er opsat og mere anfanget og begyndt.“ „Tilmed har Patronen paa Vestervig nogle Gange udi Restans med Nam og Udlæg ladet tage fra en Part alt det, de ejede, saasom 1670 udi November Maaned lod han ved sin Fuldmægtig tage fra 6 af mine Sognemænd her udi Helligsø By baade Korn og Kvæg og alt det, de ejede, saa Gaardene blev staaende øde, at der intet blev saadet til det efterfølgende Aar, ja største Del af dem ligger endnu øde den Dag i Dag“.

Og Præsten i selve Vestervig, Christen Schytte, meddeler, at der i dette Sogn findes 11 øde Gaarde, uden at han dog direkte nævner Aarsagen. Hans Indberetning er ikke meget omfattende, men hans Navn er knyttet til en anden Sag, som ogsaa giver et Bidrag til Irgens' Karakteristik.

I 1681 lod Regeringen undersøge, hvorledes det forholdt sig med Rygterne om, at adskillige Godsejere misbrugte deres Patronatsret til Præsteembeder til at aftvinge Præster, der søgte disse Kald, større eller mindre Pengesummer. For Biskoppen over Aalborg Stift og andre tilforordnede Præster fremstod d. 9. August 1681 Præsten Chri-

sten Schytte i Vestervig og vidnede, at hans gamle Fader, Præsten Niels Schytte, sammesteds, havde henvendt sig til Joachim Irgens for at faa dennes Samtykke til, at en af hans Sønner maatte antages som hans Medhjælper, da han var gammel og svåg, og senere blive hans Efterfølger. „Men som velbemeldte Jochum Irgens ingenlunde i hans Begjæring vilde condescendere, med mindre han skulde give ham derfor 500 Rd., saa har min salig Fader ofte og ved mange Godtfolk søgt at afbede ham det, men alt forgjæves, saa at han (der Alder og Skrøbelighed efter nogle Aars Opsættelse blev større) maatte endelig indgaa denne haarde Kondition, saasom den er efterkommet og Pengene ham fornøjede.“ Denne Sag viser dog kun, at Irgens paa dette Punkt ikke var bedre end saa mange andre i en Tid, i hvilken Bestikkelser ingenlunde var ukendte. Det meste kendte Tilfælde fra samme Periode er Griffenfeldt, mod hvem et af Anklagepunkterne netop var Beskyldning for at have solgt Embeder mod Betaling.

1664 naar Irgens til endelig Opgørelse med Kronen. Nævnte Aar køber han Gjorslev med tilliggende Gods i Stevns paa Sjælland, og dette Køb ledte ham paa den Tanke, at nu kunde han muligvis faa sine Besiddelser der afrundede paa en for ham tiltalende Maade, hvis han kunde faa den Del af Krongodset, som laa i Stevns. Den 9. August opnaaede han Skøde paa disse Ejendomme, der udgjorde godt 1124 Tdr. Hartkorn, hvoraf Halvdelen var af Tryggvælde Len, medens det øvrige var fra Kapitlet i Sorø og Roskilde, ialt til en Værdi af 56,218 Rdlr., beregnet til 50 Kr. pr. Td. Hartkorn. Ved Købet af dette Gods i Stevns var Irgens nu blevet Ejer af de 3 saakaldte Højstrupgaarde, hvortil han Aaret efter føjede den 4. tilligemed Højstrupskovene.

Men endnu stod tilbage Dækning af de 60,000 Rdlr., der henstod uafgjort fra 1657; herfor fik han samme Aar hele det saakaldte Nordlandske Gods i Norge omfattende Helgeland, Salten, Lofoterne og Vesteraalen m. m.

Alt i alt havde Irgens af Kronen købt Jordegods for

200,000 Rdlr., og af alle dens Kreditorer var han vel nok en af dem, der var kommet i Besiddelse af det meste, et uhyre Jordegods, der gjorde ham til en af Landets største Jordbesiddere. Denne mægtige Kapitalanbringelse rummede imidlertid en Fare.

Efter de to Svenskekrige, der saa aldeles bragte Landet paa Armodens Rand, herskede almindelig Fattigdom, og Jordejendomme kunde ikke ventes at give noget synderligt Udbytte, men det er, som om Irgens ikke har haft Syn for disse Forhold, eller ogsaa er han blevet helt bjergtagen af sin Godssamling. Man skulde dog synes, at han som Forvalter paa Vestervig maatte have faaet noget Kendskab til den virkelige Tilstand, eller ogsaa har han regnet med, at at Forholdene ikke har været saa vanskelige, som de viste sig at være. Han skulde dog ret hurtigt blive revet ud af sine Storhedsdrømme, thi de uhyre Godser indbragte ham saa at sige intet.

Forholdene i Norge var heller ikke gunstige. For at beherske Landets Kobberhandel forpagtede han i 3 Aar fra 11. April 1661 Kronens Kobber mod en Afgift af 50 Rdlr. pr. Skippund og 6 Rdlr. Told. Til at drive Kobberværkerne kom han nu til at mangle kontante Penge, og da Arbejderne i Røraas ikke fik deres Løn, sendte de Udsendinge til København for at klage hos Kongen. Ved at bestikke den almægtige Kristoffer Gabel, Rentemester og Københavns Statholder, lykkedes det Irgens at faa Klagen dysset ned, men da et Skib om Foraaret skulde afsejle til Holland med en Ladning Kobber, lagde Arbejderne Beslag paa den, og dermed var hans sidste Udvej til at skaffe Penge standset, og han maatte til at optage Laan for at kunne udrede Lønningerne. Et saadant fik han 1665 paa 26,400 Gylden hos et Handelsfirma i Amsterdam, og i 5 Aar gik det da saa nogenlunde, men saa blev det atter galt. Arbejderne i Røraas gjorde ligefrem Opstand for at faa deres Løn, vel ogsaa paa Grund af den slette Behandling fra de overordnede Side, og Uroen greb saadan om sig, at Irgens ledsaget af sin Hustru selv tog derop for at søge Forholdene ordnede.

Arbejderne vilde imidlertid ikke forhandle, de vilde have Penge, og en Dag da de viste sig særlig opsætsige, trak Irgens i Forbitrelse sin Kaarde, og hans Brodersøn, der stod ved Siden af ham, gjorde det samme og angreb dem med Hug og Stød. Det begyndte derfor at regne ned over dem med Prygl, og de vilde uden Tvivl begge være blevne dræbte, dersom ikke Fru Cornelia, der den Gang var højt frugtsommelig, var ilet til og med sin Person beskyttet dem og formelig revet sin Mand ud af Hænderne paa de op-hidsede Arbejdere, der dog ikke vilde lægge Haand paa den værgeløse Kvinde. Denne Gang hjalp dog en fornyet Klage til København, og 1667 blev nedsat en Kommission til at dømme Parterne imellem; den kom til det Resultat, at kun Irgens' slette Forhold var Skyld i Arbejdernes Selvtægt.

Atter maa han gaa Laanevejen, og denne Gang fik han hos Handelshuset Schardineller 100,000 Caroli Gylden, der omregnet i danske Penge udgjorde 40,000 Rdlr. in specie, for hvilke der gaves Pant i Røraas Kobberværk samt Gjorslev Gaard og Gods. Men kun det første Aar evnede han at betale Renterne, og de følgende Aar blev der atter klaget fra Arbejdernes Side.

Antagelig har denne Tilbagegang i Irgens' Forhold ikke været synderligt at mærke paa hans Stilling i Danmark; her har han sikkert vedblevet at føre sig som den store Godsbesidder, og han opnaaede da ogsaa ved Diplom af 4. Oktbr. 1674 at blive optaget i Adelstanden med Tilnavn von Westervig. Ret længe fik han dog ikke at glæde sig over denne Gunst, thi han døde den 29. August 1675, 64 Aar gammel, og blev begravet i Vestervig Kirke. Da denne i 1921 blev restaureret, fandt man i Gravkælderens foruden Indskriftspladen paa hans Kiste ogsaa Hæftet af hans Gallakaarde¹⁾. I sit Ægteskab havde han 5 Sønner, hvoraf en i Følge Indskriften da var død.

Fru Cornelia sad nu tilbage med de store Godser og de vanskelige Pengeforhold, og Kreditorerne faldt straks over Ejendommene, saa hun maatte begynde at realisere.

¹⁾ Hist. Aarb. 1922, S. 350 og 367.

1678 fik Schardinellerne Gjorslev Gaard og Gods for 40,000 Rdlr. samt forfaldne Renter, der udgjorde 26,000 Rdl; endvidere afhændede hun ogsaa Røraas Værket, der nu ikke engang indbragte saa meget, at det kunde lønne Arbejderne.

Heller ikke Vestervig forblev urørt, i Følge en Revisions-Kommissionsdom skulde Irgens' Arvinger fyldestgøre Kronen med en Sum af 93,261 Rdlr. 9 Sk. og ved en Udlægsforretning af 6. Febr. 1682 i Henhold til Dommen udlagdes af Vestervig Gods for 41,055 Rdlr., i Nørhaa Birk for 800 Rdlr.; for Restbeløbet 52,206 Rdl. toges det nordlandske Gods.

Af den fordums Herlighed var der tilsidst tilbage til Enken Vestervig Ladegaard med dets Bygninger, Herligheder og Friheder, ialt 882 Tdr. Hartkorn samt Bøndergods og Gæsteri til 400 Tdr.

Som Forvalter antager Fru Cornelia 1690 Peder Nielsen Mollerup, og dette bliver Indledningen til et nyt Afsnit af Gaardens og Egnens Historie. Efter det Kendskab, vi har til Mollerup, der bliver Vestervigs næste Ejer, kan vi sikkert gaa ud fra, at han ikke har ladet nogen Lejlighed til at berige sig gaa unyttet hen; men hvorledes han har baaret sig ad, og hvilke Midler han har benyttet, ved vi ikke. Men Folkesagnet ved Besked; et saadant fortæller, at Mollerup i sidste Øjeblik, da Fruen stod færdig til at stige til Vogns for at begive sig ud paa en længere Rejse, kom med en Del Fæstebreve til Underskrift. Hun underskrev uden at se nøjere efter, men ind mellem disse var stukket et Skøde, hvorved hun overdrog Gaarden til Mollerup.

1695 køber hun Agger Kirke, men da hendes sidstlevende Søn Gerhard dør 1698, er det kommet saavidt, at hun afstaar Vestervig til Mollerup. Rimeligvis har han bl. a. forstrakt hende med Laan, saa at hun har været nødsaget til at overdrage Ejendommen til ham; rimeligt har hun holdt igen saa længe som muligt for at kunne bevare Stamsædet for den sidstlevende Søn.

Af en „Contract Revers“¹⁾ mellem Mollerup og Fru Cornelia ved vi, at de vare blevne uenige om nogle Forstrandsrettigheder i Agger Sogn, hvilke hun mente hørte ind under hendes Strandforpagtning; der var ogsaa nogle andre Stridsspørgsmaal. Enighed mellem dem opnaaedes paa den Maade, at Mollerup aarlig skulde betale hende 400 Rdlr. med Halvdelen hver Termin, og at den første Udbetaling fandt Sted 11. Juni 1705; denne Forpligtelse, der skulde ophøre ved hendes Død, er dateret København 21. Marts 1705.

Hermed ophører Efterretningerne om Fru Cornelia; om hun har henlevet sine sidste Dage i København og er død og begravet der, vides ikke; men der er dog nogen Sandsynlighed for det. Der er noget tragisk over denne hollandske Kvindes Livsførelse. Af en fornem og velhavende Slægt kommer hun til et fremmed Land og i Ægteskab med et saa udpræget Handelstalent som Irgens. Som Enke ser hun Børnene dø bort, det ene efter det andet, til Slut bedraget af sin Forvalter og saa kun at have faa og fattige Rester tilbage af den fordums Overflod til sit Ophold.

I Vestervig Kirke er der endnu et synligt Minde om hende, og det er maaske mere end et Tilfælde, at det er hendes og ikke hendes Mands Navn, som den Dag i Dag kan nævnes med Ære i Kirkens Historie. Og Mindet er den smukke tolvarmede Lysekrone, som hun i Følge Indskrift 1679 gav til Kirken og forsynede med et særdeles smukt Gavevers²⁾).

Anm.: I „Dagens Nyheder“s Søndagsnummer for 4/9 1927 findes Billeder gengivne, der skulde forestille Jochum Irgens og Hustru. Dette maa bero paa en Fejltagelse, da der ingen Billeder findes af dem. Langt snarere er Billederne, hvis Originaler findes i Røraas, af Broderen Johannes Irgens og Hustru, f. Arnisæus.

Blandt Kilderne til foranstaaende skal nævnes: Museum 1894. Meidell: To Pengematadorer i det 17. Aarh. Hjort og Krag: Efterretning om Røraas Kobberværk. Nielsen: Københavns Diplomat. III. Brasch: Vemmetoftes Historie. Becher: Saml. til Frederik d. III Historie II samt flere andre.

1) Se Hist. Aarb. 1911 S. 90.

2) Samme Aarb. 1922 S. 354.

Synsforretning over Hvidbjerg Kirke paa Thyholm 1732.

Ved S. C. Sortfeldt.

Kirken, der er berømt, fordi Herremanden Jens Glob den Haarde Juleaften 1260 dræbte sin Farbroder Biskop Oluf Glob foran Alteret, er nu en stor og smuk Korskirke. Paa den Tid, da Synsforretningen foregik, ejedes Kirken af Fru Generalmajor Ingenhorn, som skulde aflevere den til Stiftsøvrigheden.

PAA ALTERET Kalk og Disk af Sølv forgyldt vog 60 Lod, liden do. af Sølv at besøge de syge med, vog $4\frac{1}{2}$ Lod, gammel Lærreds Alterdug, rød stoffes Forhæng, underforet med *Sardug* og stafferet med Sølvkniplinger samt Kors og Aarstal 1673; nok en Alterdug af Lærred, besyet med røde Blomster. 1 Messeskjorte af fin Lærred, 1 Messehagl af rød Fløjl med Kors af Sølv og Guldkniplinger. 1 Par Messing Lysestager, vog $21\frac{1}{2}$ R, med et Par nye Lys paa, 1 gl. Christiani Qvarti Bibel, Brev. *cus* in *lucam* og Luteri Postil paa Latin, 1 Alterbog, 1 Ritual. I Skriftestolen 3 grønne *Raskes* Gardiner og 1 liden Træstol. I Degnestolen: 1 Fattiges Tavlepung, 1 Gradual.

Kirkens øvrige Ornamente og Inventarium, nemlig Altertavle, Prædike-, Skrifte- og Degnestol, samt de andre Stole i Kirken findes passabel, undtagen at nogle af Listerne under Sæderne i Stolene er løse som med nogle faa Søm kan sættes i Stand, saa og nogle smaa Stykker af Klædningsgen under Prædikestolen aftagen ind ved Muren. Font en graa, huggen Kampesten, herforuden 2 Ligbaarer, 1 Klokke med Streng, 1 Stige, 1 Trappe op til Loftet, 5 gl. ubrugelige Kister i Sacristiet, 2 — — — Skabe i Vaabenhuset.

Kirkens Bygning i sig selv bestaar af Storkirke, Korskirke og Sacristiet, alt sammen af huggen Kampesten og tækket med Bly. 2 Korskirker, hvor den nordre er af huggen Sten uden Gavlen, som er af Mursten, den søndre er i alt af Mursten, begge tækket med Bly, 1 Vaabenhus lige-saa tækket med Bly. Taarnet er af Mursten opført og tækket med Bly, hvilket vi har befunden i følgende Stand nemlig:

1. Indvendig.

Saa vel Kors- som Storkirken befindes med Fjælleloft over, som er hel gammel og paa adskillige Steder brøstfældig, samme vil omlægges og med en Del nye Fjæl forbedres, hvortil agtes vilde medgaa 10 Tylter Fjæl. Ved Prædike-stolen er et lidet Stykke af Muren noget brøstfældig og behøver Reparation.

2. Kirkens Bygning udvendig.

Paa søndre Side befindes 15 Opgange Bly paa Storkirken noget gammel og nogle Steder smaa Huller derpaa. 11 Skocke¹⁾ Opgange Bly, der paa samme Side af lignende Beskaffenhed, saa og nogle Steder paa Korskirken - - - ligeledes nogle Tavler til Forbedring. Korskirken paa samme Side vil med Kalk udspeckes og nogle Stene udhugges, samt nye igen indsættes, hvortil agtes at ville medgaa 50 Mursten.

Østre Side paa nordre Korskirken 13 Skocke Opgangsbly vil efterses og forbedres, saasom derpaa befindes smaa Huller paa et og andet Sted; det østre Hjørne paa Enden af samme Korskirke nogle Revner paa det øverste, hvilket vil forbedres og dertil behøves 40 Mursten. I den vestre Side af Taarnet vil et og andre Steder nogle Sten udhugges og ny igen indsættes samt udspækkes og forbedres, hvortil agtes at ville medgaa 100 Mursten. Det under Taarnet befindende Loft er gammelt og vil gøres af ny, hvortil behøves 6 Tylter Fjæl; eller befindes paa samme Loft 4 ny

¹⁾ Tavler.

Luger til Glamhullerne uden Beslag. Ovret paa Sacristiet er brøstfældigt baade paa Tømmer og Blytække og vil repareres samt med en Del nyt Tømmer og Bly forbedres, Kirkegulvet behøver og paa nogle Steder at omlægges og forbedres, den vestre Pille paa Sønder Kirkeporten er i Aar nedfalden og af en Del af Enden medfulgt, hvilket behøver igen at opsættes, dertil eragte vi at vilde medgaa 400 Mursten. Vester Kirkelaage vil paa tække paa Bly og Tømmer behøver Reparation. I det øvrige findes Kirkens Bygninger af Mur- og Tømmerværk i passabel Stand for saa vidt at allerede er forklaret derpaa at mangle, og blev os ved Synet berettet, at Fru Generalinden har gjort adskillige Reparation paa Kirkens Tække, Mur og Vinduer i den Tid, hun dermed har været benaadet, og findes der ellers i Kirken nogle Murstene i Behold, som til Reparationen kan anvendes.

En uheldig Rejse.

Ved P. L. Hald.

FRA 1551 til sin Død 1589 var Herr Niels Morsing Præst til Boddum - Ydby. Han maa have været en Mand, der var mer end almindelig kundskabssøgende fremfor andre af den Tids Præster, idet han 1558 erhvervede Kongens Tilladelse til at studere ved udenlandske Universiteter og altsaa for en Tid forlade sit Præsteembede, dog at han skulde „skikke hans Sognemænd en god, forstandig Person til en Kapellan.“ Da han fik Besøg af Aalborgbispen Dr. Oluf Chrysostomus, der var ude paa Visitatsrejse, viste det sig, at Hr. Niels's Bibliotek rummede det store Antal af 22 Bøger, hvilket var noget helt ualmindeligt for den Tid. 1566 blev han udnævnt til Provst for Refs Herred. 1567, d. 28. Novbr., fik han Kongebrev paa Kronens Part af Tienden af hans to Sogne for Livstid mod at svare en aarlig Afgift paa 120 Mark; denne Afgift forandres 1573 til 40 „enkende Daler“ og skulde betales til Stiftsbefalingsmanden i Aalborg inden Fastelavn. Denne Begunstigelse synes ogsaa at antyde, at han har været en fremragende Mand mellem sine samtidige. Som Provst forestillede han Kongen, at Hurup Sogn, der ikke var saa formuende, at det kunde holde sin egen Sognepræst, henlægges til Boddum-Ydby Sogne, hvilket iøvrigt tidligere havde været Tilfældet. Da Hurup Sogn 1570 var ledigt, traadte denne Ordning i Kraft mod at Præsten skulde „holde en god lærd Mand til Kapellan, for at Sognefolkene ikke i nogen Maade skulde blive forsømte.

Paa samme Tid hed Præsten til Øster og Vester Assels paa Mors Laurits Jensen; han døde 1610, men længe i Forvejen havde han overgivet Embedet til en Søn.

Disse to Præster oplevede i Begyndelsen af Aaret 1569

et ret ubehageligt Eventyr, hvorom vi faar delvis Besked gennem en Skrivelse af 2. Marts s. A. fra Kongen til Hr. Erik Podebusk, Lensmand til Vestervig.

Da Præsteskatten for Aaret 1568 for Refs Herred i Thy og Sønder Herred paa Mors skulde indbetales, overdrog de „menige Sognepræster“ i disse Herreder Herr Niels Morsing og Herr Laurits Jensen det Hverv at rejse til Aalborg med Skatten. Vinteren havde været streng, og Fjorden var tillagt, hvorfor de to Præster vilde benytte sig af Lejligheden og skyde Genvej, men de havde det Uheld, at Isen gik i Stykker med dem, og Hest, Vogn, Penge og hvad andet de havde med sig gik til Bunds. Med stor Bekostning og ikke ringe Livsfare blev der søgt efter at redde, hvad reddes kunde. Hele Skatten kom op med Undtagelse af 94 Daler, som det ikke lykkedes at faa bjerget. I denne Anledning søgte de Kongen om Eftergivelse af det manglende Beløb, hvilket ogsaa blev imødekommet, „da de jo ikke havde vist nogen Forsømmelse“. Endvidere eftergav Kongen dem ogsaa deres personlige Skat, der for hver beløb sig til 22 Daler 2 Mark danske, da de havde mistet deres Heste, Vogn og øvrige Rejseudstyr. Hvor Uheldet indtraf berettes ikke; men sikkert nok har de to Præster ikke saa hurtigt glemt denne Rejse til Aalborg.

MEDLEMSLISTE.

Paa Landet i Thy:

Andersen, Chr., Grdj., Sennels	Federspiel, Dr. jur., Lyngby
Andersen, A. N., Lærer, Hunstrup	Fibiger, Folketingsmand, Propr., Øland
Andersen, Lærer, Skyum s. Skole	Frandsen, Lærer, Faartoft
Andersen, Chr., Grdj., Toppenbjerg, Vestervig	Fredsøe, M. I., Husm., Tilsted
Andersen, Kr., Gaardejer, Fomsgaard, Snedsted.	Fuglsang, Propr., Ørum pr. Bedsted
Andersen, Arkitekt, Hørdum	Fuglsang, Gaardejerske, Tousig
Andersen, Dyrlæge, Koldby	Fugl, Dommer, Vestervig
Bach, Chr., Gaardejer, Tingstrup	Gadegaard, N., Gaardejer, Odby
Bach, Dommerfuldm., Vestervig	Gisselbæk, Landstingsmand, Ørum
Bangsgaard, Lærer, Stagstrup	Gramstrup-Andersen, Grdj., Vestervig
Bavnhøj, Pastor, Hassing	Gravesen, Bankdirektør, Hvidbjerg
Bendixen, Frk., Vestervig	Gravesen, Jens, Grdj., Sundby
Bjerregaard, N. C., Grdj., Thorsted	Hald, Johannes, Snedkersvend, Torp
Boesen, Grdj., Aas	Hammer, Chr., Grdj., Tingstrup
Boesen, Carl, Lærer, Skjoldborg	Hancke, Victor, Manufakt., Vestervig
Boll, Uddeler, Snedsted	Hansen, Dommerfuldmægtig, Vestervig
Bredahl, Chr., Grdj., Nørgaard, Nørhaa	Harkjær, Ville, Grdj., Snedsted
Brix, A. E., Propr., Landlyst	Henriksen, Lærer, Ø. Vandet
Bruun, Skovrider, Hovmarksgaard	Hjortsvang, Pastor, Sjørring
Bruun, Anders, Landmand, Gl. Raastrup	Hoelgaard, Sparekassedir., Hvidbjerg
Carlsen, Gaardejer, Tvorup	Holst, H., Pastor, Skjoldborg
Christensen, A., Lærer, Harring	Hoppe, Lærer, Barslev
Christensen, C., Lærer, Villerup	Hornstrup, P., Gaardejer, Hørdum
Christensen, Niels Martinus, Gaardejer, S. Skjoldborg	Hove, Propr., Teglgården, Vestervig
Christensen, Parmo, Grdj., Skyum	Hundahl, J. K., Købmand, Vestervig
Christensen, Lærerinde, Frk., Tingstrup	Højberg, Ungkarl, Styvel
Christensen, Chauffør, Hurup	Ifversen, Propr., Lyngholm, Bedsted
Christensen, H. N., Grdj., Dover	Jensen, Jens, Ungkarl, Elsted.
Dahl, E., Provst, Hurup	Jensen, P. K., Lærer, Hvidbjerg, Th.
Dam, Laur., Sognefoged, Boddum	Jensen, fhv., Gæstgiver, Snedsted
Dissing, Dyrlæge, Sjørring	Jensen, A. C., Lærer, Nors
Ditlevsen, Lærer, Snedsted	Jensen, L., Hotelejer, Vestervig
Dueholm, Chr., Partik., Odby	Jensen, M., Lærer, Helligsø
Eriksen, P., Propr., Søvang, Bedsted	Jensen, J. P., Amdsraadsmedl., Hassing
	Jensen, Anthon, Handrup
	Jensen, Mejeribestyrelse, Sundby
	Jensen, N. P., Købmand, Hvidbjerg

- Jepsen, Konsul, Vestervig
 Johansen, Kristen, Ungkarl, Snedsted
 Jørgensen, Lærer, Lyngs
 Jørgensen, N. K., Mejeribest., Uglev
 Kanstrup, Niels, Smed, Hunborg
 Kappel, Dyr læge, Nors
 Kirk, M., Lærer, Hjørdemaal
 Kjærgaard, M., Foged, Nørhaa
 Klemmensen, P., Grdj., S. Nordentoft
 Kløjgaard, K., Gaardejer, Stagstrup
 Kobbensmed, Niels, Tømrer, Uglev
 Kortegaard, Kr., Gandberg, Sperring
 Krarup, Sognepræst, Stagstrup
 Kristensen, Orgelfabrik, Snedsted
 Kristensen, Slagter, Uglev
 Kristiansen, M. M., Forp., Snedsted
 Kruckow, Sygehuslæge, Hvidbjerg
 Kveiborg, Jens, Gdr., Sundby
 Larsen, Førstelærer, Hørdum
 Laursen, Pastor, Vestervig
 Laursen, Marius, Brusbjerggaard, Øster
 Vandet
 Lauritzen, Stenshøj., Hvidbjerg
 Leegaard, Peder, Gaardejer, Fuglsang
 Lützhøft, Proprietær, Tandrup
 Lützhøft-Christensen, Sygehuslæge
 Koldby
 Lyngbæk, Hjalmar, Boghandler, Hurup
 Madsen, N. K., Smed, Uglev
 Madsen, Frk., Apoteker, Hvidbjerg
 Miehe-Pfänner, Cirkusdirektrice, Ydby
 Myrup, Lærer, Tingstrup
 Møller, C. Anker-, Pastor, Torsted
 Nedergaard, pens. Lærer, Skinnerup
 Nielsen, Plantør, Tveds
 Nielsen, K., Elektriker, Uglev
 Nielsen, Karetmager, Hunborg
 Nielsen, Joh., Maltgører, Snedsted
 Nørbjerg, Jens Chr., Lærer, Gjørup
 Odgaard, Sloth, Propr., Ny Ullerupgaard
 Olsen, Ole, Propr., Nørgaard, Hellerød
 Overgaard, Petrus, Knudegaard, Sennels
 Overgaard, A., Propr., Hindsels
 Overgaard, N. C., Gisselbæk, Hørdum
 Overgaard, Lærer, Næstrup
 Overgaard, Anders, Grdj., Hillerslev
 Pedersen, P., Lærer, Brund
 Petersen, Hilden-, Provst, Hillerslev
 Petersen, Henrik, Sognef., Tilsted
 Petersen, P., Mikkelsen, Gaardejer, Hillerslev
 Petersen, I. C., Istrup pr. Bedsted
 Poulsen, Povl Petersen, Serup
 Poulsen, Julius, Grdj., Skjoldborg
 Poulsen, Carl, Lærer, Randers
 Raakjær, L. Laursen, Grdj., Uglev
 Rahbek, Apoteker, Hunborg
 Ravnsmed, A. Jensen, Købm., Bedsted
 Riis, M., Gaardejer, Uglev
 Riis, Chr., Forpagter, Stokhøjgaard, Uglev
 Ringgaard, Jens Smed, Postkører, Skyum
 Roesen, Bendthe, Gaardejerske, Tousig
 Rune, Plantør, Tvorup
 Rysgaard, A., Slagter, Uglev
 Sandal, Bestyrer, Aas
 Sindbjerg, Proprietær, Kallerup, Lyngs
 Skalshøj, Kr., Gaardejer, Odby
 Skibsted, Sundbygaard, Vildsund
 Sloth, P., Murermeister, Hvidbjerg
 Sloth, N., Propr., Hvidbjerg
 Sloth, N., Sparekassedir. og Gaardejer, Styvelgaard
 Soetmann, Læge, Hurup
 Sognebogsamlingen, Skyum-Hørdum
 Sortfeldt, Sev., Lærer, Skjoldborg
 Stensgaard, N. N., Hurup
 Styvlggaard, A., Propr., Odbygaard, Uglev
 Sunesen, Skoleinspekt., Hunborg
 Svanborg, Chr., Søndergaard, Malle
 Svendstrup, Lærer, Tved
 Sø, Jens, Gaardejer, Boddum
 Søndergaard, Propr., Madstedgaard
 Sørensen, P. C., Lærer, Aarup
 Sørensen, M., Lærer, Tousig
 Sørensen, Propr., Vestervig
 Sørensen, Maler, Østerild

Sørensen, Mejeribestyrelse, Vestervig
 Sørensen, Propr., Irup, Hørdum
 Thomsen, Jens, Inspektør, Hvidbjerg St.
 Thøgersen, Søren, Vandet
 Thøgersen, Ravnsborg, Bedsted
 Toft, E., Læge, Vestervig
 Tolsgaard, Pastor, Nors
 Tousgaard, P. Mikkelsen, Grdj., Hillerslev
 Wadmann, Lars, Elsted
 Vestbjerg, Propr., Bjørndahl

Vestergaard, Diggaard, Nors
 Vestergaard, Chr., Kjærgaardsholm, Nors
 Vestergaard, Pejter, Gaardejer, Ullerup, Hurup
 Vogensen, Mejeribestyrelse, Nors
 Wolf, Pastor, Visby
 Yde, Lærer, Tilsted
 Yde, Kreaturhandler, Skjoldborg
 Yde, And., Grdj., Koldby
 Østergaard, J. K., Grdj., Hunborg

Vester Han Herred:

Andersen, Stationsfst., Vesløs
 Bach, Ole Svenningsen, Arup
 Beck, Provst, Kollerup
 Bertelsen, Skomager, Vesløs
 Bisgaard, Mads, Kollerup
 Boll, Bager, Amtoft
 Broeng, Plantør, Thorup
 Damsgaard, J., Lærer, Klim
 Eriksen, Ane, Øsløs
 Fromholt, Lærer, Kærup, Frøstrup
 Hansen, Pastor, Øsløs
 Hav, Josef, Fisker, Øsløs
 Herskind, Pastor, Thorup
 Jacobsen, J. C., Lærer, Øsløs
 Jensen, Urmager, Halvrimmen
 Jensen, Chr. Bøgh, Købmd., Fjerritslev
 Jensen, Jenny, Lærerinde, Vesløs
 Jerslev, Aage, Apoteker, Fjerritslev
 Korsgaard, A., Grdj., Øsløs Mark
 Lassen, Sagfører, Fjerritslev
 Lauersen, Stationsforst., Østerild

Leegaard, Lærer, Arup
 Lyng, S., Lærer, Lild
 Madsen, Niels, Sparekassedirektør, Klim Odde
 Mikkelsen, Lærer, Thorup Holme
 Mortensen, Chr., Grdj., Amtoft
 Mølbæk, Grdj., Ullerup pr. Thorup
 Mølbæk, Jens, Grdj., Vesløs
 Nielsen, Niels Chr., Opsynsmand, Vust
 Oddershede, Viggo, Propr., Gl. Ullerupgaard
 Petersen, J. F., Banef., Tømmerby
 Rendorff, Frk., Boghandler, Fjerritslev
 Saabye, Læge, Tømmerby
 Sodborg, Lærer, Vesløs
 Thomsen, A., Hmd., Øsløs Mark
 Tranberg, Lærer, Tømmerby
 Vesløs Sognebogsamling
 Vestergaard, Lærer, Øsløs
 Vittrock, Plantør, Svinkløv, Fjerritslev
 Østergaard, Skræderm., Frøstrup

Thisted Købstad:

Aaberg, M., Redaktør
 Agerholm, Edv., Delikatessehandler
 Agerholm, Charles, Slagtermester
 Andersen, Chr., Postbud
 Andersen, A., Kommunebogholder
 Andersen, A. J., Amtsfuldmægtig

Antonsen, A. F., Lærer
 Bang, Ole, Partikulier
 Bangsgaard, A., Lærer
 Bendixen, G. F., fhv. Bankdirektør
 Behr, Barber
 Berg, Carl, Isenkræmmer

- Bertelsen, Bagermester
 Biblioteket for Thisted By og Amt
 Bjerregaard, S., Dommerfuldm., Borg-
 mester
 Bredahl, J., Direktør
 Brunsgaard, Redaktør
 Buchholtz, Boghandler
 Bunch, C. K., Kunstdrejer
 Busk, S., Installatør
 Christensen, C., Boghandler
 Christensen, Snejstrup, Farver
 Christensen, Vilh., Dyr læge
 Christensen, Vald., Brugsforeningsbest.
 Christensen, Parmo, Tandtekniker
 Christiansen, C. F., Købmand
 Dahl, Jeppe, Gaardejer
 Degner, Guldsmed
 Dolleris, Axel, Branddirektør
 Eriksen, Eluf, Restauratør
 Espersen, G., Overlæge
 Fenger, Trafikkontrolør
 Foged, J., Arkitekt
 Frederiksen, A. C., Lærer
 Frederiksen, J. T., Postassistent
 Gram, L. H., Fotograf
 Grønkjær, N., Bibliotekar
 Hald, P. L., Viceinspektør
 Hagedsted, Overretssagfører
 Hansen, Garnæs, Julie, Lærerinde
 Hansen, Toldforvalter
 Hansen, Niels, cand. theol. & mag.
 Hansen, Westh, Frøken
 Hansen, Edv., Læge
 Hansen, fhv. Proprietær
 Harkjær, Jens, fhv. Proprietær
 Hedegaard, M., Tømmerhandler
 Henningsen, Guldsmed
 Hillers, Købmand
 Holm, pens. Postmester
 Hove, T., Direktør
 Hvass, L. S., Snedkermester
 Hvid, Amtsforvalter
 Høyer, Slagteridirektør
 Jansen, Billeskov, Overretssagfører
 Jacobsen, Abildgaard, Bogtrykker
 Jepsen, J., Lærerinde
 Jensen, Chr., Dommerfuldm.
 Jensen, J. A., Vognmand
 Jensen, C., Billedhugger
 Jensen, Sanderhoff, Billedhugger
 Jensen, Andreas, Murermester
 Jensen, Richardt, Lokomotivfører
 Jensen, Didrik, Strandvejen
 Jensen, Kjeld, Redaktør
 Jespersen, E. Hotelbestyrer
 Jespersen, V., Gartner
 Jespersen, Urmager
 Johansen, Glarmester
 Johansen, Haugen-, Amtmand
 Jørgensen, A., pens. Havnefoged
 Jørgensen, Chr., Forretningsbestyrer
 Jørgensen, M., Lærer
 Kabell, A., Lærerinde
 Kamp, L., Trikotagehandler
 Kappel, L. C., Kusk
 Karner, K., Skolefondskasserer
 Kierulff, Apoteker
 Kjellerup, Tømmermester
 Kjær, Carl, Støbegodshandler
 Klavsen, Ravn, Sparekassebogh.
 Knakkegaard, Snedker
 Krarup, Pastor emerit.
 Kjærgaard, Anders
 Kramer, Handelsrejsende
 Larsen, Jens, Agent
 Larsen, A., Skoleinspektør
 Larsen, N. C., Gartner
 Legind, Rentier
 Lunde, Gartner
 Lund, Ingeniør
 Lustrup, J. J., Redaktionssekretær
 Lyhne, Ivar, Urmager
 Lærerbiblioteket, Vestre Borgerskole
 Lærerbiblioteket, Østre Borgerskole
 Madsen, Postmester
 Madsen, Robert, Bankbogholder
 Meibom, fhv. Gasværksbestyrer
 Møller, Poul, Lærer

Møller, A. M., Sognepræst
 Nielsen, N. P., Købmand
 Nielsen, Th., Manufakturhandler
 Nielsen, C., Godsekspektor
 Nielsen, Tandlæge
 Nørby, N. K. N., pens. Lærer
 Nørgaard, Chr., Lærer
 Nørgaard, Gr., pens. Overlærer.
 Odde, C. P., Bagermester
 Ottesen, A., Direktør
 Overgaard, H., fhv. Proprietær
 Poulsen, P. O., Købmand
 Poulsen, P., Hotelejer
 Poulsen, Yde-, Sagfører
 Poulsen, O., Lærerinde
 Quist, Knud, cand. jur., Amtsfuldm.
 Rasmussen, R., Handelsbestyrer
 Ravnemoose, N., Redaktør
 Realskolens Bibliotek
 Ryge, Banemester
 Scharling, Fotograf
 Schiønning, Manufakturhandler
 Schmitz, P., Læge
 Selmer, H. Skræder
 Skaarup, T., Lærer
 Skinhøj, Overlærer
 Smith, Valdem., Manufakturhandler
 Spangberg, N. L., Grosserer

Spanggaard, K. K., Lærer
 Spleth, Dommer
 Steensgaard, Louise, Lærerinde
 Sund, Konsul, Dampskibsekspektor.
 Svalgaard, A. C., Konduktør
 Søe, N. Chr., Manufakturhdl.
 Søndergaard, Buntmager
 Søndergaard, Smed, Landinspektør
 Søndergaard, Chr., Grosserer
 Sørensen, F., Lærerinde
 Sørensen, N. Skov, Lærer
 Sørensen, Biering-, Amtsvejsinspektør
 Sørensen, M., Guldsmed
 Sørensen, Chr., Isenkræmmer
 Sørensen, Tømmerhandler
 Sørensen, Tandlæge
 Thomsen, Hans, Manufakturhandler
 Thomsen, Overpakmester
 Thomsen, Th., Sparekassedir., Konsul
 Toft, L., Dyrslæge
 Tolderlund, Distriktslæge
 Thykier, N. J., Kalkværksejer
 Topp, Wilh., Skomager
 Westh, Læge
 Wilster, Driftsbestyrer
 Zacho, S., Konsul, Grosserer
 Østerbye, H. P., Maler

I det øvrige Land:

Aalborg Haandværkerf.s Bibliotek, Aalb.
 Abildtrup, Lærer, Lomborg nordre Skole,
 Bonnet
 Aggerholm, Nina, Sygepl., Nykøbing M.
 Andersen, Aksel, Assistent ved Red-
 ningsvæsenet, København
 Andersen, Købmd., Ø. Assels
 Andersen, S., Overretssagf., Kbhvn.
 Andersen, Linnemann, Seminar., Gedved.
 Bache, Stiftamt., Kammerherre, Aalb.
 Bagger, Poul, Grosserer, Thorvaldsens
 Vej 2, Kbhvn.
 Balsby, Posteksp., Grindsted
 Bendixen, N. P., Telegrafist, Kina

Bendixen, C., Konsul, Fabrikant, Kbh.
 Behrens, Carl, Redaktør, Kbhvn.
 Biblioteket for Vejle By og Amt
 Bjerregaard, Valdemar, Inkassator, Øre-
 vadsvej 11, København L.
 Borre, Poul, Snedker, Haudrup St.
 Bruse, J. S., St. Paulsvej 2, Hellerup
 Carstensen, F. C., Post- og Telegrafdir.,
 Bangkok, Siam.
 Christensen, P., Byretsfuldm., Slagelse-
 gade 10, København Ø.
 Christensen, Poul, Lærer, Aarhus
 Christensen, P. Røn, Lærer, Skovgaard
 Christensen, Katr., Fru, Maskinf., Skagen

- Christensen, P., Byretsfuldm., Slagelse-
gade 10, København Ø.
- Christensen, Poul, Lærer, Aarhus
- Christiansen, Mejeribestyrer, Erslev
- Dahl, Sognepræst, Guderup, Als
- Det statistiske Departement, København.
- Det danske Sprog- og Litteraturselskab,
København
- Det kgl. Bibliotek
- Enggaard, M., Lærer, Hinge
- Esbjerg Bibliotek, Esbjerg
- Folkebiblioteket, Nykøbing M.
- Hansen, C. B. V., Etatsr., Hellerup
- Hansen, K., Statskonsulent, Lyngby
- Hansen, Will., Pastor, Klinte pr. Bogense
- Hauen, Reinh. v., Gl. Kongevej, Kbh.
- Henriksen, Godsekspeditor, Ringsted
- Jacobsen, Marie, Lærerinde, Grønnegade,
Aarhus
- Jensen, Ewart, Postassistent, København
- Jepsen, Pastor, Skagen
- Kabell, Cementvarefabriken, Hillerød
- Kirk, Doktor, Hadsund
- Kjeldtoft, H., Jerup Skole, Jerup
- Kjær, Vilh., Amtslæge, Viborg
- Kjær, G., Entreprenør, Aarhus
- Klitgaard, C., Postmester, Brønderslev
- Klitgaard, Johannes, København V.
- Knudsen, Chr., Grd., Sundby, Mors
- Kragholm, Automobilforhdl., København
- Kristensen, J. Krogh, Lærer, Hvilshøj,
Brønderslev
- Kungl. Vitterhets Historie- & Antikvitets-
Akademien, Stockholm
- Landsarkivet for N. Jylland, Viborg
- Landsarkivet for Fyn, Odense
- Landsarkivet for Sjælland, København
- Lassen, Apoteker, Amagergade 7, Kbh.
- Lindbæk, Michael, Lærer, Vesterø, Læsø
- Lund, Holger, cand. pharm., Kbhvn.
- Lundbye, S. P., Professor, Kbhvn.
- Lundsgaard, P., Lærer, Glamsbjerg, Fyn
- Ludvigsen, Johs., Prokurist, Kbhvn.
- Lykke, Højskoleforstander, Galtrup
- Lærershøjskolen, København
- Meldola, Frue, Snoghøj
- Morslands historiske Museum, Nykøb.
- Morsø Læreres Læseforening, Nykøbing
- Møller, J. L., Postmester, Skagen
- Neergaard, C., Inspektør, Nationalmuseet
- Nielsen-Dahl, Frue, Nørresundby
- Nordjysk Landsbibliotek, Aalborg
- Nyboe, Lærer, København
- Olesen, Chr., Boghandler, Holte
- Overgaard, Mejeribest., Højmark, Lem
- Rigsarkivet, København
- Roelsgaard, Læge, Vejle
- Rossen, Sognepræst, Agerskov
- Rugholm, Pastor, Als pr. Hadsund
- Rørsig, Lærer, Hallund, Brønderslev
- Schou, H. H., fhv. Direktør, Kbhvn.
- Seesten, Arkivar, Odense
- Skadhauge, Poul, København
- Skinhøj, Rudolf, kgl. Translatør, Kbhvn.
- Skjoldborg, Joh., Forf., Løgstør
- Skov, Ida, Frue, Hallinsgade 3, Kbhvn.
- Stadsbiblioteket, Aarhus
- Stürup, Ekspeditionssekretær, Enghave-
vej 14, København
- Sunesen, Pastor, Argentina
- Søndergaard, Partikulier, Hasseris
- Søndergaard, Chr., Lærer, Flade
- Termansen, N., Kunstmaler, Hillerød
- Topp, C. V., Grosserer, Hellerup
- Worm, Ludv., Grosserer, Hellerupevej 3,
Hellerup

Regnskabsoversigt for 1928.

Historisk Samfund.

Indtægt.		Kr.	Ø
1. Kassebeholdning fra forrige Aar	47	26
2. Medlemsbidrag	1342	00
3. Medlemmerne betalt udlagt Porto	90	50
4. Tilskud fra Staten til Aarbogen	280	00
5. Salg af Aarbøger	59	00
6. Andre Indtægter	50	00
Ialt Indtægt ...		1868	76

Udgift.		Kr.	Ø
1. Udgifter ved Aarbogen m. m.	1212	03
2. Bidrag til Museet for Thy og V. Hanherred	300	00
3. Kundgørelser og Tryksager	47	80
4. Porto	129	45
5. Jubilæumsfesten	74	05
6. Andre Udgifter	81	65
7. Kassebeholdning ved Aarets Udgang	23	78
Ialt Udgift		1868	76

Museet

Indtægt.		Kr.	Ø
1. Modtagne Bidrag:			
Statstilskud til Erhvervelser	500	00
Thisted Amt	200	00
Thisted Købstad	300	00
Sparekassen for Thisted Amt	50	00
Historisk Samfund	300	00
		1350	00
2. Bidrag til Varmeapparatet:			
To Bidragydere	1000	00
Direktør H. Sørensen	100	00
Læge Toft, Vestervig	100	00
Overlæge Espersen	100	00
Købm. Søe	50	00
Thisted Haandværkerforening	100	00
Sparekassen for Thisted Amt	100	00
		1550	00
3. Salg af Lodsedler til Bortlodningen	1313	00
4. Indvunden Husleje	300	00
5. Andre Indtægter	15	40
Ialt Indtægt ..		4528	40

Udgift.		Kr.	Ø.
1. Anskaffelser til Museet m. m.		610	24
2. Udgifter vedrørende Bygningen (derunder Fabr. Thy for et Varmeapparat 2054 50		2391	06
3. Lønninger		200	00
4. Renter		400	00
5. Afdrag		174	53
6. Skatter, Afgifter, Assurance.....		106	83
7. Udgifter ved Bortlodningen.....		409	53
8. Opvarmning og elektrisk Lys		77	81
9. Andre Udgifter		6	50
Kassebeholdning		151	90
Ialt Udgift ...		4528	40

